

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto

Baudžiamosios justicijos katedra

Eglės Česnavičiūtės,

V kurso, baudžiamosios justicijos

studijų šakos studentės

Magistro darbas

Išžaginimo ir seksualinio prievartavimo tyrimo metodika

Rape and sexual assault research methodology

Vadovas: doc. dr. Andrej Gorbatkov

Recenzentas: doc. Gintaras Jasaitis

Vilnius

2025

ANOTACIJA IR PAGRINDINIAI ŽODŽIAI

Šiame magistro baigiamajame darbe nagrinėjama išžaginimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamoji teisinė ir kriminalistinė charakteristika. Analizuojama šių nusikalstamų veikų atskleidimo ir tyrimo planavimo ypatumai, tipinės tyrimo situacijos, versijos bei tyrimo kryptys, tiriant išžaginimą ir seksualinį prievartavimą bei pirminiai ir tolimesni ikiteisminio tyrimo veiksmai. Galiausiai analizuojama ikiteisminio tyrimo veiksmų atlikimo metodika išžaginimo ir seksualinio prievartavimo atvejais.

Pagrindiniai žodžiai: išžaginimas, seksualinis prievartavimas, baudžiamoji teisinė charakteristika, kriminalistinė charakteristika, ikiteisminio tyrimo pradžia, tipinės tyrimo versijos, ikiteisminio tyrimo veiksmų atlikimo metodika.

This master's thesis examines the criminal legal and forensic characteristics of rape and sexual assault. The peculiarities of revealing and planning the investigation of these criminal acts, typical investigation situations, versions and directions of investigation when investigating rape and sexual assault, as well as the initial and further pre-trial investigation actions are analyzed. Finally, the methodology for conducting pre-trial investigation actions in cases of rape and sexual assault is analyzed.

Key words: rape, sexual assault, criminal legal characteristics, forensic characteristics, beginning of pre-trial investigation, typical investigation versions, methodology for performing pre-trial investigation actions.

TURINYS

IŽANGA.....	2
1. BAUDŽIAMOJI TEISINĖ IR KRIMINALISTINĖ IŠŽAGINIMO IR SEKSUALINIO PRIEVARTAVIMO CHARAKTERISTIKA.....	5
1.1. Baudžiamoji teisinė išžaginimo ir seksualinio prievartavimo charakteristika.....	5
1.2. Kriminalistinė išžaginimo ir seksualinio prievartavimo charakteristika.....	16
2. IŠŽAGINIMO IR SEKSUALINIO PRIEVARTAVIMO ATSKLEIDIMO IR TYRIMO PLANAVIMO YPATUMAI.....	27
2.1. Tyrimo pradžia ir pirminių duomenų surinkimas.....	27
2.2. Tipinės tyrimo situacijos, versijos bei tyrimo kryptys.....	31
3. IKITEISMINIO TYRIMO VEIKSMŲ ATLIKIMO METODIKA TIRIANT IŠŽAGINIMĄ IR SEKSUALINĮ PRIEVARTAVIMĄ.....	39
3.1. Apžiūros.....	39
3.1.1. Įvykio vietos apžiūra.....	40
3.1.2. Daiktų apžiūra.....	45
3.1.3. Asmens apžiūra.....	46
3.2. Apklausos.....	47
3.2.1. Nukentėjusiojo apklausa.....	48
3.2.2. Liudytojo apklausa.....	52
3.2.3. Įtariamojo apklausa.....	55
3.3. Objektų tyrimai ir ekspertizė.....	58
3.3.1. Nukentėjusiojo ir įtariamojo teismo medicininis tyrimas (ekspertizė).....	60
3.3.2. Daiktų, pėdsakų tyrimas.....	62
IŠVADOS.....	64
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS.....	66
SANTRAUKA.....	72
SUMMARY.....	73

IŽANGA

Nagrinėjamos temos aktualumas. Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui - tai Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau ir BK) XXI skyriaus pavadinimas, kurį pasirinko įstatymų leidėjas, turėdamas tikslą šiame skyriuje įtvirtinti tokio pobūdžio nusikalstamas veikas, kurios, be kita ko, pažeidžia Lietuvos Respublikos Konstitucijos (toliau ir Konstitucija) 21 bei 22 straipsniuose pripažintas žmogaus teises į laisvę, neliečiamumą, garbę ir orumą. Nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui pavojingumas pasireiškia tuo, kad jais padaroma didelė fizinė, o kartu ir moralinė žala konkrečiam žmogui. „Seksualinės skriaudos padariniai pasireiškia įvairiais sveikatos, emocijų, bendravimo, elgesio ir kitais nesklaidumais skriaudos padariniai fizinei sveikatai, psichologinei savijautai bei adaptacijai socialinėje aplinkoje dažnai lydi žmogų visą tolesnį gyvenimą ir lemia sunkumus įvairiose gyvenimo srityse“ (Selmistraitienė, 2003, 6 p.). Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui išskirtinę reikšmę įgyja ir todėl, kad būtent šiomis nusikalstamomis veikomis kėsinamasi į labiausiai pažeidžiamus visuomenės narius - moteris ir vaikus. Neretai šių nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų aukomis tampa nusikaltėlių šeimos nariai - vaikai, sutuoktiniai, sugyventiniai, kurie dėl įvairių priežasčių būna linkę nuslėpti, nepranešti apie patirtą skriaudą. Būtent dėl šios priežasties daugelį Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso XXI skyriuje numatytų nusikaltimų dalinai galėtume priskirti prie latentinio nusikalstamumo ir reali situacija yra tokia, kad šie nusikaltimai yra padaromi žymiai dažniau, negu rodo oficialioji statistika. Tokiu būdu pagrindinis saugumo užtikrinimo uždavinys yra keliamas teisėsaugos institucijoms siekiant užtikrinti visuomenės saugumą, kuris didžiaja dalimi priklauso nuo tinkamo išžagavimo ir seksualinio prievartavimo nusikalstamų veikų sudėčių požymių suvokimo bei šių nusikaltimų tyrimo metodikos pagrindų. Baudžiamoji atsakomybė už seksualinį prievartavimą Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse buvo numatyta tik 2000 metais. Tais pačiais metais buvo pakeista ir išžagavimo sudėtis. Po tokių pakeitimų šių veikų tyrimui nebuvo skiriama pakankamai dėmesio kriminalistikos, baudžiamojo proceso literatūroje. Išžagavimo ir seksualinio prievartavimo sudėtys buvo analizuotos paprastai teismų praktikoje. Šiame darbe aptariama tematika yra aktuali tiek teoriniu, tiek ir praktiniu požiūriu.

Darbo objektas. Išžaginimo ir seksualinio prievartavimo tyrimo metodika. Šių nusikaltimų baudžiamoji teisinė ir kriminalistinė charakteristika, nusikaltimų atskleidimo ir tyrimo planavimo ypatumai, tipinių tyrimo situacijų išskyrimas, galimų tyrimo versijų kėlimas bei ikiteisminio tyrimo veiksmų, turinčių tam tikros specifikos tiriant šiuos nusikaltimus, atlikimo ypatumai.

Darbo tikslas. Nagrinėjant doktrinius šaltinius, norminius teisės aktus, vadovaujantis baudžiamųjų bylų dėl išžaginimo ir seksualinio prievartavimo analize, siekiama atskleisti šių nusikaltimų esmę, tyrimo specifiką, iš to susiformuojančias tipines išžaginimo ir seksualinio prievartavimo tyrimo situacijas bei versijas, aktualiausius atskirus proceso veiksmus.

Darbo uždaviniai. Tikslui pasiekti iškelti tokie darbo uždaviniai:

1. Išanalizuoti ir pateikti išžaginimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamąją teisinę charakteristiką ir kriminalistinės charakteristikos pagrindinius elementus;
2. Išnagrinėti šių nusikaltimų atskleidimo, tyrimo pradžios specifinius aspektus, išskirti susiformuojančių tipinių tyrimo situacijų, versijų bei tyrimo planavimo ypatumus;
3. Apibendrinti susiklostančias tipines tyrimo situacijas, keliamas tipines tyrimo versijas;
4. Ištirti svarbiausių šių nusikaltimų ikiteisminiam tyrimui proceso veiksmų atlikimo ypatumus.

Darbo tyrimo metodai. Šiame magistro baigiamajame darbe yra panaudota lingvistinis, lyginamosios analizės, apibendrinimo, sintezės, sisteminis metodai. Lingvistiškai nagrinėjamos ir aprašomos išžaginimo ir seksualinio prievartavimo kriminalistinės charakteristikos, tyrimo situacijos. Atlikta baudžiamųjų bylų dėl išžaginimo ir seksualinio prievartavimo kriminalistinė analizė. Buvo išanalizuotos ir apibendrintos 26 baudžiamosios bylos dėl išžaginimų ir seksualinių prievartavimų, išnagrinėtų 2004 - 2024 m. apylinkių, apygardų teismų, Lietuvos apeliacinio teismo, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutarčių ar nuosprendžių. Sintezės metodas taip pat naudojamas, kai išanalizavus išžaginimo ir seksualinio prievartavimo tyrimo ypatumus, atskleidžiamos tipinės tyrimo situacijos ir keliamos tipinės tyrimo versijos. Paskutinė dalis skirta išžaginimo ir seksualinio prievartavimo ikiteisminio tyrimo veiksmų atlikimo metodikos analizei.

Darbo originalumas. Šio darbo tikslo pasiekimas yra itin svarbus, nes išžaginimas ir seksualinis prievartavimas yra tyčiniai nusikaltimai, bei sunkūs ar labai sunkūs nusikaltimai (pvz., mažamečio asmens išžaginimas), darantys didžiulę žalą, tad tik tinkama šių nusikaltimų atskleidimo ir tyrimo planavimo specifika, taip pat tinkamas atskirų proceso veiksmų atlikimas gali užtikrinti atitinkamą teisinę tvarką, t. y. šių nusikaltimų tinkamą atskleidimą ir kaltų asmenų nubaudimą. Atkreiptinas dėmesys, kad ši tema nėra plačiai išnagrinėta Lietuvos baudžiamosios teisės doktrinoje: nuo naujojo BK įsigaliojimo šia tema parašyta tik kelios publikacijos, kai kurios ankstesniosios publikacijos, įsigaliojus naujam BK, prarado aktualumą. Magistro darbe išžaginimo ir seksualinio prievartavimo nusikalstamos veikos nagrinėjamos per baudžiamąją teisinę ir kriminalistinę charakteristiką. Analizuojama teismų praktika išžaginimo ir seksualinio prievartavimo, nustatinėjami šių nusikaltimų kriminalistinės charakteristikos struktūriniai elementai, jų ypatumai. Kriminalistinės išžaginimo ir seksualinio prievartavimo charakteristikos informacija ir kita reikšminga susisteminta informacija panaudojama tyrimo planavimui, tipinių tyrimo situacijų ir versijų kėlimui bei ikiteisminio tyrimo veiksmų metodikos atlikimui.

Svarbiausi šaltiniai. Šiame darbe analizuojami nacionaliniai norminiai teisės aktai (BK, Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso (toliau ir BPK)), mokslinės publikacijos, specialioji literatūra (Lietuvos ir užsienio autorių), teismų praktika. Vis dėlto, vieni pagrindinių ir svarbiausių teorinės medžiagos šaltinių yra N. Jablokovo, R. Belkino, I. Pantelejevo, I. Gerasimovo, L. Drapkino, A. Gorbatkov, V. E. Kurapkos ir kitų mokslininkų darbai išžaginimo ir seksualinio prievartavimo tyrimo metodikos tema ir atskirais kriminalistikos klausimais. Taip pat atskiriems klausimams nagrinėti buvo remtasi moksliniais straipsniais, pavyzdžiui, A. Garmaus, G. Chomentausko, V. Justickio bei kitų mokslininkų darbais.

1. BAUŽIAMOJI TEISINĖ IR KRIMINALISTINĖ IŠŽAGINIMO IR SEKSUALINIO PRIEVARTAVIMO CHARAKTERISTIKA

1.1. Baudžiamoji teisinė išžaginimo ir seksualinio prievartavimo charakteristika

Baudžiamosios teisės doktrina pripažįsta, jog nusikalstamos veikos sudėtį (lot. *corpus delicti*) sudaro objektyviųjų bei subjektyviųjų požymių visuma. Tai yra priešingas teisei, pavojingas, sąmoningas ir valingas žmogaus elgesys išoriniame pasaulyje (Aliukonienė, 2013, p. 23). Veika, negali būti laikoma nusikalstama, jeigu neturi bent vieno iš būtinųjų sudėties elementų. Tik esant požymių visumai, veika, gali būti įvertinama baudžiamosios teisės požiūriu ir atitinkamai įtvirtinama procesiniame dokumente, t. y. kvalifikuojama. Visi pagrindiniai nusikalstamos veikos požymiai turi būti įtvirtinti įstatyme. Ši nuostata yra konstitucinis imperatyvas, apsaugantis asmenį nuo bet kokio nepagrįsto baudžiamojo persekiojimo, taip pat užtikrina asmens informavimą apie veiksmus, kurie yra laikytini nusikalstamais. Be to, baudžiamosios teisės teorijoje įprasta, jog nusikaltimo sudėtį sudaro šie elementai: nusikaltimo objektas, nusikaltimo objektyvioji pusė, nusikaltimo subjektas ir nusikaltimo subjektyvioji pusė.

2003 m. gegužės 1 d. įsigaliojusio BK XXI skyriaus „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui“ 149 straipsnyje įtvirtinta išžaginimo, 150 straipsnyje - seksualinio prievartavimo sudėtis. Pagal pavojingumo laipsnį BK 149 ir 150 straipsnių dispozicijose yra klasifikuojamos tokios išžaginimo ir seksualinio prievartavimo rūšys:

I. paprastas (BK 149 ir 150 straipsnių 1 dalys):

1) paprastas išžaginimas - tai lytinis santykiavimas su žmogumi prieš šio valią panaudojant fizinį smurtą ar grasinant tuoj pat jį panaudoti, ar kitaip atimant galimybę priešintis, ar pasinaudojant bejėgiška nukentėjusiojo asmens būkle;

2) paprastas seksualinis prievartavimas - tai lytinės aistros tenkinimas su žmogumi prieš šio valią analiniu, oraliniu ar kitokio fizinio sąlyčio būdu panaudojant fizinį smurtą ar grasinant tuoj pat jį panaudoti, ar kitaip atimant galimybę priešintis, ar pasinaudojant bejėgiška nukentėjusiojo asmens būkle;

II. kvalifikuotas (BK 149 ir 150 straipsnių 2 dalys): išžaginimas ir seksualinis prievartavimas, padaryti su bendrininkų grupe;

III. ypatingai kvalifikuotas (BK 149 ir 150 straipsnių 3 ir 4 dalys): išžaginimas ir seksualinis prievartavimas, padaryti nepilnamečio ar mažamečio asmens atžvilgiu.

Taigi, tiek išžaginimo, tiek seksualinio prievartavimo kvalifikuojantys požymiai yra vienodi: nusikaltimo padarymas su bendrininkų grupe, nepilnamečio ar mažamečio asmens atžvilgiu.

Išžaginimo ir seksualinio prievartavimo sudėčių analizė leidžia teigti, jog šių nusikaltimų sudėtys skiriasi tik nukentėjusiųjų apibūdinančiais ir objektyviosios pusės požymiais, todėl sutampančius požymius galima nagrinėti kartu.

Vienas pirmųjų baudžiamosios teisinės charakteristikos elementų, numatytas 2003 metais įsigaliojusiam BK komentare yra nusikaltimo objektas. Baudžiamosios teisės teorijoje nusikalstamos veikos objektas yra tai, į ką nukreipta pavojinga ir teisei priešinga veika, kam yra padaroma žala arba sukeliamas žalos grėsmė. Tai yra tokie teisės saugomi gėriai ir interesai, į kuriuos yra kėsiniama nusikalstama veika. Pačia bendriausia prasme, visų nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui objektu yra žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvė ir neliečiamumas. Taigi išžaginimo ir seksualinio prievartavimo atveju yra kėsiniama į tokius savarankiškus teisinius gėrius kaip moters ar vyro seksualinio apsisprendimo laisvę, o tais atvejais, kai yra nukentėjęs mažametis asmuo, pagrindiniu objektu yra mažamečio seksualinis neliečiamumas. Tačiau tiek išžaginimas, tiek ir seksualinis prievartavimas gali pasireikšti fizinio smurto/prievartos panaudojimu prieš nukentėjusįjį, todėl gali būti padaryta žala nukentėjusiojo sveikatai, apribota jo laisvė. Todėl tam tikrais atvejais išžaginimo ar seksualinio prievartavimo fakultatyviniu objektu gali būti kito žmogaus sveikata, fizinė laisvė. Visais atvejais darant išžaginimą ar seksualinį prievartavimą žala padaroma asmens garbei ir orumui. Taigi papildomu objektu taip pat yra žmogaus garbė ir orumas. Nors šie gėriai ir yra būtini išžaginimo ir seksualinio prievartavimo sudėties požymiai, tačiau pagrindiniais yra laikomi vyro ar moters seksualinio apsisprendimo laisvė, mažamečio asmens seksualinis neliečiamumas, o sveikata, fizinė laisvė, garbė ir orumas - papildomais, bet taip pat būtiniais tiek išžaginimo, tiek seksualinio prievartavimo sudėčių požymiais. Išžaginimo nukentėjusiuoju gali būti tiek vyras, tiek moteris, nepriklausomai nuo amžiaus, fizinių, psichinių savybių, bet būtinai skirtingos lyties nei kaltininkas. Seksualinio prievartavimo, kaip ir išžaginimo, atveju nukentėjusiuoju gali tapti tiek vyras, tiek moteris. Šio nusikaltimo kaltininkas ir nukentėjusysis gali būti tos pačios lyties.

Atsižvelgiant į Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. gegužės 2 d. nutartį baudžiamojoje byloje Nr. 2K-334/2006, kurioje teisėjų kolegija nustatė, kad „N. U. nuteistas pagal: BK 149 straipsnio 1 dalį už tai, kad 2004 m. kovo 27 d., apie 2.30 val., sankryžos atkarpoje, panaudodamas fizinį smurtą, nukentėjusiajai A. K. nežymiai

sutrikdė sveikatą bei, grasindamas ją uždušinti, numovė nukentėjusiajai A. K. pėdkelnes, kelnaites ir prieš jos valią su ja lytiškai santykiavo ir pagal BK 150 straipsnio 1 dalį už tai, kad tuo pačiu laiku toje pačioje vietoje po to, kai panaudojo fizinį smurtą prieš nukentėjusiąją A. K. ir ją išžagino, tenkino savo lytinę aistrą su nukentėjusiaja A. K. prieš jos valią analiniu būdu, taip padarė jai kraujosruvą išangės gleivinėje“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. gegužės 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-334/2006). Galima nustatyti kokius objektus N. U. pažeidė atlikdamas visus šiuos veiksmus. Šiuo atveju pagrindinis objektas būtų A. K. seksualinio apsisprendimo laisvė, o papildomas objektas - A. K. sveikata, garbė, orumas.

Tačiau jeigu pažvelgsime į 2006 m. liepos 5 d. Lietuvos apeliacinio teismo nutartį baudžiamojoje byloje Nr. 1S-103/2006, kurioje buvo nustatyta, kad „L. Ž. įtariamas padaręs nusikaltimus, numatytus BK 150 str. 4 d., o būtent 2005 m. liepos 29 d., laikotarpyje nuo 10.30 val. iki 12 val., miškelyje, esančiame šalia kelio Vilnius-Zarasai, Ignalinos r., netoli Zablatiškės kaimo, panaudodamas psichinį ir fizinį smurtą prieš mažametį A. L., t. y. nukentėjusįjį prievarta nusitempė nuo kelio į mišką, įsakmiai grasinančiai liepė tylėti, surišo lipnia juosta rankas ir užklajavo akis, per prievartą nuvilko, bei, pasinaudodamas pastarojo bejėgiška būkle dėl mažametystės ir tokiu būdu palauždamas mažamečio nukentėjusiojo pasipriešinimą, su pastaruoju prieš jo valią tenkino savo lytinę aistrą oraliniu ir fizinio sąlyčio būdu. Be to, L. Ž. įtariamas tuo, kad 2005 m. rugsėjo 23 d., laikotarpyje nuo 12 val. iki 13 val., jis miškelyje, esančiame šalia kelio Švenčionėliai - Zablatiškės, Švenčionių r., panaudodamas psichinį ir fizinį smurtą prieš mažametį M. J., t. y. nukentėjusįjį prievarta nusitempė nuo kelio į mišką, įsakmiai, grasinančiai liepė tylėti, surišo lipnia juosta rankas ir užklajavo akis, per prievartą nuvilko, bei, pasinaudodamas pastarojo bejėgiška būkle dėl mažametystės ir tokiu būdu palauždamas mažamečio nukentėjusiojo pasipriešinimą, su pastaruoju prieš jo valią tenkino lytinę aistrą oraliniu ir fizinio sąlyčio būdu“ (Lietuvos apeliacinio teismo 2006 m. liepos 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-103/2006). Pamatysime, kad šiuo atveju yra pažeidžiamas, toks pagrindinis gėris kaip A. L. ir M. J. seksualinė neliečiamybė bei papildomas - fizinė laisvė taip pat garbė, orumas.

Taigi išžaginimo ir seksualinio prievartavimo atveju yra kėsinamasi tiesiogiai į vyro ar moters seksualinio apsisprendimo laisvę, o mažamečio asmens atveju į seksualinį neliečiamumą, tačiau šis pasikėsinimas daro žalą ir kitoms vertybėms - asmens sveikatai, fizinei laisvei, garbei ir orumui.

Objektyvioji nusikaltimo pusė - tai išorinė pavojingo kėsinimosi, kuriuo pažeidžiami baudžiamojo įstatymo saugomi teisiniai gėriai, pasireiškimo pusė. Ji susideda iš trijų

elementų - veiksmų (neveikimo), padarinių ir priežastinio ryšio tarp veiksmų (neveikimo) ir atsiradusių padarinių. Tačiau į nusikaltimo sudėtį įstatymas ne visada įjungia visas tris objektyvinės pusės dalis. Yra normų, kurios nurodo tik veikimo požymius, kaip yra išžaginimo ir seksualinio prievartavimo atveju (Klimka, 1970, p. 53).

Paprastai išžaginimo ir seksualinio prievartavimo objektyviąją pusę sudaro dvi stadijos:

- a) fizinio smurto panaudojimas ar grasinimas tuoj pat jį panaudoti, ar kitoks atėmimas galimybės priešintis;
- b) išžaginimo atveju - lytinis santykiavimas/lytinio akto atlikimas su nukentėjusiuoju, seksualinio prievartavimo atveju - lytinės aistros tenkinimas oraliniu, analiniu ar kitais fizinio sąlyčio būdais.

Savarankiška tiek išžaginimo, tiek seksualinio prievartavimo forma, kur būtų sunku išskirti šias stadijas, yra lytinis santykiavimas (kai yra išžaginimas) arba lytinės aistros tenkinimas (kai yra seksualinis prievartavimas) pasinaudojant bejėgiška nukentėjusiojo asmens būkle.

Visų pirma reiktų aptarti antrąją stadiją, nes jeigu objektas ir dalykas tam tikrose nusikalstamosiose veikose gali sutapti, tai objektyvieji nusikalstamos veikos požymiai visada savyje slepia nors vieną elementą, kuris išskiria tam tikrą veiką iš kitų, nors ir labai panašių nusikaltimų, kaip yra ir išžaginimo, ir seksualinio prievartavimo atveju, skiriasi šių nusikaltimų atlikimo būdas.

Išžaginimas, visų pirma, pasireiškia lytiniu santykiavimu su nukentėjusiuoju. Lytinis santykiavimas yra suprantamas kaip vaginalinis lytinis aktas tarp vyro ir moters. Jis reiškia natūralų lytinį aktą, kurio metu vyro varpa įkišama į moters lytinius organus, vaginą (Abramavičius et al., 2001, p. 223).

Būtent šis lytinio akto būdas leidžia šį nusikaltimą atskirti nuo BK 150 str. numatyto nusikaltimo - seksualinio prievartavimo. Pagrindinis ir esminis skirtumas tarp išžaginimo ir seksualinio prievartavimo yra lytinės aistros tenkinimo būdas. Išžaginimo atveju lytinė aistra tenkinama natūraliu - vaginaliniu - būdu. O seksualinio prievartavimo atveju lytinė aistra tenkinama ne natūraliu būdu, o analiniu, oraliniu ar kitokio fizinio sąlyčio būdu.

Kalbant apie lytinės aistros tenkinimą, galima būtų paminėti Lietuvos apeliacinio teismo nutartį baudžiamojoje byloje Nr. 1A-181-2006, kurioje buvo nustatyta, kad „Nuteistasis E. R., laikotarpiu nuo 1999 metų, tikslesnė data nenustatyta, iki 2005 m. kovo mėnesio vidurio, savo bute, Radviliškio m., ir savo automobilyje Mitsubishi Space Wagon, v/n XXX XXX, stovėjusiam prie kapinių, esančių Dvarčių km., Radviliškio rajone, pasinaudodamas bejėgiška nukentėjusiosios būkle dėl mažametystės, tęstiniu būdu, tiksliai nenustatytomis dienomis ir nenustatytą skaičių kartų, fizinio sąlyčio būdu,

liesdamas rankomis ir lytiniu organu mažametės A. S. lytinius organus, sėdmenis, kojas, rankas, nugarą, kišdamas savo pirštus nukentėjusiajai į makštį bei liepdamas jai liesti jo varpą, tenkino savo lytinę aistrą su mažamete A. S., gimusia 1996 m. balandžio 17 d. Tokiu būdu E. R. padarė nusikaltimą, numatytą BK 150 str. 4 d“(Lietuvos apeliacinio teismo 2006 kovo 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-181-2006). Šiuo atveju visi kaltininko veiksmai sudarė lytinės aistros tenkinimo kitokio fizinio sąlyčio būdu veiksmus, o lytinės aistros tenkinimas vaginaliniu ar analiniu, ar oraliniu būdu nebuvo atliktas, todėl būtų galima paminėti kitą Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartį baudžiamojoje byloje Nr. 2K- 173/2006 buvo nustatyta, „kad E. M. ir Ž. B. nuteisti už tai, kad 2002 m. lapkričio 16 d., laikotarpyje tarp 17-19 val., šalia pagrindinės mokyklos, esančios prie vandens bokšto, padėjo T. P. tenkinti lytinę aistrą oraliniu būdu su mažamete N. K., prieš jos valią, t. y. T. P. panaudojo fizinį smurtą - pastūmė, sudavė į šoną ir grasindamas peiliu sužaloti N. K., reikalavo, kad ji patenkintų jį lytiškai. Jai atsisakius tai daryti, T. P. parvertė ją ant žemės, atsisėdo ant krūtinės ir E. M. laikant N. K. rankas, o Ž. B. - nukentėjusiosios galvą bei užspaudus pirštais jai nosį, kad ši prasižiotų, T. P. kišo N. K. į burną lytinį organą“ (Lietuvos Aukščiausio Teismo 2006 vasario 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-173/2006). Kas reiškia, kad lytinė aistra buvo tenkinama oraliniu būdu, t. y. įkišant kaltininko lytinį organą į nukentėjusiosios burną.

Kalbant apie vaginalinį lytinės aistros tenkinimą, būtų galima paminėti 2005 m. lapkričio 30 d. Vilniaus miesto 3 apylinkės teismo nuosprendį baudžiamojoje byloje Nr. 1-486-271/05, kur buvo nustatyta, kad „kaltininkas A.Ž. būdamas apsvaigęs nuo alkoholio, demonstruodamas nukentėjusiajai K.K. peilį ir grasindamas atsisakymo tekinti jo lytinę aistrą atveju, ją nužudyti, o jai pradėjus šaukti, užkimšęs jai burną, nepaisydamas jos pasipriešinimo nurengė nukentėjusiąją, užgulė savo kūnu bei atliko lytinį aktą į jos lytinius organus, tai yra grasindamas panaudoti tuoj pat fizinį smurtą ir panaudodamas tokį, lytiškai santykiavo, su K. K. prieš jos valią“ (Vilniaus miesto 3 apylinkės teismo 2005 lapkričio 30 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-486-271/05). Tai reiškia, kad kaltininkas atliko išžaginimą, nes tenkino lytinę aistrą natūraliu, t. y. vaginaliniu būdu.

Taigi aptarus jau vien antrąją stadiją, o pirmos dar nepradėjus nagrinėti tampa aišku, kad tiek išžaginimas, tiek seksualinis prievartavimas gali būti padaromi tik aktyviais veiksmais. Neveikimu šie du nusikaltimai negali būti padaromi.

Lytinis santykiavimas ar kitoks lytinės aistros tenkinimas užtraukia baudžiamąją atsakomybę tik tais atvejais, kai tai daroma prieš nukentėjusiojo asmens valią. „Prieš nukentėjusiojo asmens valią“ reiškia, kad vienas iš lytiškai santykiaujančių ar lytinę aistrą

tenkinančių asmenų nesutinka, kad būtų lytiškai santykiaujama ar tenkinama lytinę aistrą, tačiau vis tiek tai daroma. Šis nesutikimas gali būti išreikštas:

- a) žodžiu - pasakant apie nesutikimą atlikti tokius veiksmus su juo, prašant, šaukiant pagalbos ir pan.;
- b) veiksmais - mušant, atstumiant kaltininką, verkiant, bandant pabėgti nuo kaltininko ir pan.

Tačiau jis būtinai turi būti išreikštas ir kaltininkas būtinai turi suvokti tokį, asmens nesutinkančio dėl su juo daromų veiksmų, nesutikimą. Nors tam tikrais atvejais (dėl baimės, panaudoto smurto ir pan.) asmuo gali ir neišreikšti tokio nesutikimo, tačiau svarbu, kad kaltininkas suvoktų, kad lytiniai santykiai ar lytinės aistros tenkinimas vyksta prieš nukentėjusiojo valią. Praktinės medžiagos analizė parodė, kad pakankamai dažnai įtariamieji per apklausas teigia, kad lytinis santykiavimas ar lytinės aistros tenkinimas buvo savanoriškas ir nukentėjusysis aiškiai neišreiškė savo nesutikimo. Tačiau kaltininko veiksmai visais atvejais buvo teisingai kvalifikuoti kaip padaryti prieš nukentėjusiojo valią. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas ne kartą yra pabrėžęs, kad tais atvejais, kai kaltininkas nukentėjusiojo valiai palaužti naudoja fizinį smurtą, grasinimus arba pasinaudoja bejėgiška nukentėjusiojo būkle ar lytinių santykių arba kitokio lytinės aistros patenkinimo siekia keli kaltininkai, nukentėjusysis gali neišreikšti savo nesutikimo dėl panaudoto prieš jį smurto, sukulto skausmo ar baimės patirti fizinį smurtą, ar bejėgiškos būklės, tačiau kaltininkas ar kaltininkai turi suvokti, kad lytiniai santykiai ar kitoks lytinės aistros tenkinimas vyksta prieš nukentėjusiojo valią (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. spalio 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-580/2007).

Lytinis santykiavimas ir lytinės aistros tenkinimas yra nusikalstami, tik kai yra padaromi vienu iš žemiau nurodytų būdų:

- 1) panaudojant fizinį smurtą. Fizinio smurto panaudojimo tikslas yra įveikti esamą ar galimą nukentėjusiojo pasipriešinimą. Fizinio smurto panaudojimu laikomi tokie kaltininko veiksmai, kai jis pažeidžia asmens kūno neliečiamumą, kūno audinių ar organų anatominių vientisumą ar jų funkcijas. Tai gali pasireikšti mušimu, smaugimu, užgulimu, taip pat priverstiniu alkoholio, psichotropinių medžiagų ar žmogaus valią paveikiančių vaistų sugirdymu, pavyzdžiui, baudžiamojoje byloje Nr. 1-29/2004, kurioje „Kauno apygardos teismo 2004 m. balandžio 6 d. nuosprendžiu A.G., be kitų nusikaltimų, nuteistas pagal BK 149 straipsnio 3 dalį, 150 straipsnio 3 dalį ir BK 140 straipsnio 1 dalį už tai, kad 2003 m. birželio 3 d. 23.45 val. - 2003 m. birželio 4 d. 3.00 val., R. L. bute, A. G. ir R. L. veikdami bendrininkų grupe, panaudojo fizinį smurtą prieš nepilnametę I. K., gim. 1986 m. Fiziniu smurtu palaužęs nepilnametės I. K. valią, A. G. tenkino savo lytinę

aistrą oraliniu būdu prieš jos valią. Tęsdamas nusikalstamus veiksmus, A. G. lytiškai santykiavo su nepilnamete I. K. prieš jos valią. Po to 2.30 – 3.00 val. tame pačiame bute tyčia kumščiais bei spardydamas sudavė I. K. ne mažiau kaip tris smūgius į galvą ir kitas kūno vietas, degančia cigarete padarė jai sužalojimą veide, petyje, rankoje ir taip nežymiai sutrikdė nukentėjusiajai sveikatą“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2004 m. gruodžio 30 d. Teismų praktikos išžaginimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamosiose bylose apžvalga).

2) grasinant panaudoti fizinį smurtą. Grasinimai panaudoti fizinį smurtą yra tada, kai kaltininkas atlieka grasinamojo pobūdžio veiksmus, kuriais siekia palaužti nukentėjusiojo pasipriešinimą. Grasinimai išreiškiami žodžiais (pasakant, kad bus panaudotas fizinis smurtas, arba konkrečiai grasinant nužudyti, sužaloti) arba veiksmais, kurie patys savaime palaužia nukentėjusiojo valią (ginklo ar daikto, galinčio sužaloti, demonstravimas, nukreipimas į nukentėjusįjį), pavyzdžiui, Lietuvos apeliacinio teismo nutartį baudžiamojame byloje Nr. 1A-71/2006, kurioje buvo nustatyta, kad „S. K. nuteistas ir už tai, kad 2004 m. lapkričio 4 d., apie 15 val., miške, grasinamas D. P. peiliu, t. y. laikydamas peilį nukreipęs į jį bei pavartodamas fizinį smurtą – smogdamas du smūgius delnu D. P. į veidą bei smogdamas peilio rankena vieną kartą D. P. į viršugalvį, tenkino lytinę aistrą su D. P. prieš šio valią oraliniu bei analiniu būdu“ (Lietuvos apeliacinio teismo 2006 m. sausio 17 d. nuosprendis baudžiamojame byloje Nr. 1A-71/2006). Šiuo atveju matome, kad buvo grasinama tuoj pat panaudoti peilį, jeigu D.P. nesutiks tenkinti lytinę aistrą.

3) pasinaudojant bejėgiška nukentėjusiojo būkle. Tai yra tokie atvejai, kai dėl tam tikros nukentėjusiojo fizinės (neįgalumas, amžius, liga) ar psichinės (psichinė liga, toks girtumo laipsnis, kai asmuo negali suvokti su juo atliekamų veiksmų prasmės) būklės kaltininkui nereikia imtis smurtinių veiksmų jo valiai ar pasipriešinimui palaužti. Kaltininkas turi suprasti, kad būdamas tokios būklės nukentėjusysis negali išreikšti savo sutikimo ir tokie kaltininko veiksmai yra neteisėti. Pavyzdžiui, B. Š., lytiškai santykiaudamas su nukentėjusiaja prieš jos valią, panaudodamas fizinį smurtą, užspausdamas kvėpavimo takus ir taip palauždamas jos pasipriešinimą bei pasinaudodamas bejėgiška būkle dėl girtumo, ne tik išžagino B. M., bet ir minėtais veiksmais, kuriais apelianas, siekdamas palaužti nukentėjusiosios pasipriešinimą, užspaudė jai kvėpavimo takus - burną ir nosį, tokiu būdu padarydamas nuosprendžio aprašomojoje dalyje nurodytus sužalojimus, ją, t. y. B. M. nužudė. Nors nuteistasis B. Š. nesutinka, kad nukentėjusioji B. M. buvo bejėgiškos būklės, tačiau apygardos teismas teisingai nustatė pastarąją buvus bejėgiškos būklės. Iš specialisto išvados matyti, kad nukentėjusiosios kraujyje buvo rasta 4,17%, o tulžyje -

4,07% etilo alkoholio, kas gyvam asmeniui atitiktų sunkų girtumo laipsnį (t. 1, b. 1. 33-35). Akivaizdu, jog B. M. esant tokiam sunkiam girtumo laipsnyje, be to, atsižvelgiant į tai, kad ji tuo metu miegojo, nukentėjusioji buvo bejėgė pasipriešinti B. Š. atliekamiems veiksams (Lietuvos apeliacinio teismo 2006 m. birželio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A – 301 – 2006).

4) kitaip atimant galimybę priešintis. Tai situacijos, kai kaltininkas panaudoja kitus negu aukščiau minėti būdus, bet jais palaužia nukentėjusiojo valią priešintis. Tai gali būti apgaule ar nukentėjusiajam nežinant jo atžvilgiu atliekami kaltininko veiksmai nenaudojant fizinio smurto, psichinės prievartos (surišimas nenaudojant smurto, vaistų ar narkotinių ar kitokių medžiagų sugirdymas nukentėjusiajam be jo žinios ar apgaule arba kitaip prieš jo valią). Taip pat, kaip kitoks galimybės priešintis atėmimas, traktuojami grasinimai, nesusiję su fizinio smurto panaudojimu, pavyzdžiui, grasinimai sunaikinti turtą, palikti nukentėjusįjį vieną nuošalėje vietovėje. Pavyzdžiui, Lietuvos apeliacinio teismo nutartį, kur „V. B. nuteistas už tai, kad laikotarpyje nuo 2003-06-26 iki 2003-12-12, žinodamas, kad R. M., gimęs 1990-01-21, yra mažametis, nugirdydamas nukentėjusįjį R. M. alkoholiniais gėrimais ir taip atimdamas galimybę jam priešintis dėl apsvaigimo alkoholiu, taip pat pasinaudodamas jo bejėgiška būkle dėl mažametystės ir dėl apsvaigimo alkoholiu, mažiausiai keturis kartus tenkino su R. M. savo lytinę aistrą oraliu būdu, mažiausiai penkis kartus - analiniu būdu, t. y. seksualiai prievartavo mažametį ir tuo padarė nusikaltimą, numatytą LR BK 150 str. 4 d. (Lietuvos apeliacinio teismo 2007 m. kovo 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-141/2007). Taigi mažametis buvo nugirdytas, kas reiškia, kad kaltininkas atėmė galimybę iš nukentėjusiojo priešintis.

Baudžiamajai atsakomybei kilti pakanka bent vieno iš išvardintų veikos padarymo būdų esant kitiems būtiniesiems sudėties požymiams. Dažniausiai nustatoma, kad nusikaltimas padarytas keliais būdais, pavyzdžiui, panaudojus fizinį smurtą ar grasinant jį nedelsiant panaudoti, panaudojant fizinį smurtą ir pasinaudojant bejėgiška nukentėjusiojo būkle. Labai retai kaltininkas nusikaltimą padaro tik vienu iš paminėtų būdų.

Tiek išžaginimo, tiek seksualinio prievartavimo sudėtis yra formali. Tai reiškia, kad pasekmės ir priežastinis ryšys tarp veikos ir atsiradusių padarinių šių nusikaltimų kvalifikavimui reikšmės neturi, nes išžaginimas laikomas baigtu nusikaltimu, nuo lytinio akto pradžios (nuo įsiskverbimo momento), o seksualinis prievartavimas nuo lytinės aistros tenkinimo oraliu, analiniu ar kitoku fizinio sąlyčio būdu pradžios ir visai nereikia, kad jie tęstųsi ar, kad pasibaigtų. Kaltininko veika turi būti kvalifikuojama kaip pasikėsinimas padaryti išžaginimą ar seksualinį prievartavimą, jeigu jis pradėjo realizuoti

nusikalstamus veiksmus, bet dėl nukentėjusiojo pasipriešinimo arba kitų ne nuo kaltininko priklausančių aplinkybių nepradėjo lytinio santykiavimo arba kitokio lytinės aistros tenkinimo.

Nusikalstamos veikos subjektu gali būti fizinis ir juridinis asmuo. Fizinį asmenį, kaip nusikalstamos veikos subjektą, apibūdina pakaltinamumo (riboto pakaltinamumo) ir amžiaus požymiai. Be šitų bendrųjų požymių tam tikrais atvejais asmuo turi turėti specialius baudžiamajame įstatyme nustatytus požymius, kad būtų pripažintas nusikalstamos veikos subjektu. Tokiais atvejais subjektas yra vadinamas specialiuoju nusikalstamos veikos subjektu (Abramavičius et al., 1998, p. 150, 193). Juridinis asmuo atsako tik už nusikalstamas veikas, už kurių padarymą BK specialiojoje dalyje numatyta juridinio asmens atsakomybė. Juridinis asmuo gali būti nubaustas pagal BK už fizinio asmens padarytą nusikalstamą veiką, jeigu ją juridinio asmens naudai arba interesais padarė fizinis asmuo, veikęs individualiai ar juridinio asmens vardu, jei jis, eidamas vadovaujančias pareigas juridiniame asmenyje, turėjo teisę atstovauti juridiniam asmeniui arba priimti sprendimus juridinio asmens vardu, arba kontroliuoti juridinio asmens veiklą. Taip pat juridinio asmens atsakomybė galima, jei nusikalstamą veiką juridinio asmens naudai padarė jo darbuotojas ar įgaliotas atstovas dėl aukščiau nurodyto asmens nepakankamos priežiūros arba kontrolės (BK 20 str.).

Fiziniam asmeniui, kaip šių nusikaltimų subjektui, keliama pakaltinamumo (riboto pakaltinamumo) ir amžiaus reikalavimai, t. y. subjektas gali būti 14 metų amžiaus sulaukęs asmuo nepriklausomai nuo jo lyties. Tai, kad amžiaus riba, nuo kurios asmuo gali būti baudžiamas už BK 149 ir 150 straipsniuose įtvirtintus nusikaltimus, yra žemesnė nei 16 metų, parodo šių veikų ir subjektų ypatingą pavojingumą. Specifinių reikalavimų išžaginimo ir seksualinio prievartavimo subjektui BK nenumato. BK 149 ir 150 straipsnių 6 dalyse numatyta, kad juridinis asmuo pripažįstamas šių nusikaltimų subjektu, tik kai veikos padaromos nepilnamečio ar mažamečio asmens atžvilgiu. Iš teismų praktikos matyti, jog baudžiamojon atsakomybėn už išžaginimo ir seksualinio prievartavimo padarymą buvo patraukti tik fiziniai asmenys.

Apibendrinant, išžaginimo ir seksualinio prievartavimo subjektas - tai fizinis, iki išžaginimo ar seksualinio prievartavimo padarymo sulaukęs keturiolikos metų amžiaus, sugebantis suprasti ir valdyti savo veiksmus, asmuo.

Subjektyvioji nusikaltimo pusė - tai subjektyvių požymių, apibūdinančių pavojingą veiką ir pasekmes, visuma. Prie subjektyviąją nusikaltimo pusę sudarančių požymių priskiriami kaltė, nusikaltimo padarymo motyvas ir tikslas. Kiekvieno šio požymio baudžiamoji teisinė reikšmė yra skirtinga, tačiau tik jų visuma parodo asmens sąmonės ir

valios ryšį su pavojinga veika ir pasekmėmis, atspindi asmens viduje vykstančius psichinius procesus darant pavojingą veiką. Atsižvelgiant į nusikaltimo sudėties požymių klasifikaciją, pagrindinis subjektyviosios pusės požymis yra kaltė. Antra vertus, kaltė neatskleidžia tų vidinių veiksmų, kurie skatina pavojingos veikos padarymą, bei neparodo to rezultato, kurio siekiama darant pavojingą veiką. Šiuos aspektus atskleidžia papildomi subjektyviosios pusės požymiai - nusikaltimo padarymo motyvas ir tikslas (Abramavičius et al., 2003, p. 200).

Reikia paminėti, kad „padarant nusikalstamas veikas, kurių sudėtys yra formalios, tyčia gali būti tik tiesioginė“ (Piesliakas, 2006, p. 355). Kadangi tiek išžaginimo, tiek seksualinio prievartavimo nusikaltimų sudėtys gali būti tik formalios, kas reiškia, kad šie du nusikaltimai gali būti padaromi tik tiesiogine tyčia.

Taigi tiesioginė tyčia išžaginimo atveju pasireiškia tuo, kad kaltininkas suvokia, kad santykiauja prieš kito asmens valią, nes jo valiai palaužti jis panaudoja fizinį smurtą arba grasinimus ar kitaip atima galimybę priešintis ar pasinaudoja bejėgiška nukentėjusiojo asmens būkle ir nori taip santykiauti. Kaltininkas supranta, kad jo daromi veiksmai yra neteisėti, nepageidautini nukentėjusiajam. Toks asmens susivokimas sudaro intelektualųjį tyčios elementą. Valinis tiesioginės tyčios elementas formaliose sudėtyse parodo asmens siekimą, norėjimą daryti nusikalstamą veiką. Išžaginimo atveju kaltininkas numatydamas savo veiksmų pavojingumą jais siekia lytiškai pasitenkinti.

Seksualinio prievartavimo atveju kaltininkas taip pat suvokia, kad tenkina lytinę aistrą prieš kito asmens valią, nes jo valiai palaužti taip pat, kaip ir išžaginime, panaudoja tuos pačius veiksmus ir nori taip tenkinti lytinę aistrą su nukentėjusiuoju. Kaltininkas ir seksualinio prievartavimo atveju numato savo veiksmų pavojingumą, tačiau vis tiek siekia pasitenkinti.

Tiek išžaginimo, tiek seksualinio prievartavimo atveju kaltininkas siekia daryti nusikalstamą veiką, o tie atvejai kai kaltininkas nesuvokia bent vieno išžaginimo ar seksualinio prievartavimo pagrindinės sudėties požymio, veika negali būti kvalifikuojama pagal BK straipsnius numatančius išžaginimą ir seksualinį prievartavimą.

Svarbu yra tai, kad „tyčios suvokimas reiškia veikos aplinkybių ir jų reikšmės suvokimą. Veikos sudėties tyčiai nebūtina, kad kaltininkas jam žinomas įvykio aplinkybes tiksliai teisiškai susietų su įstatymu, kitaip tik teisininkai galėtų elgtis tyčia“ (Wessels, 2001, p. 90).

Šiuo atveju Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (toliau ir LAT) taip pat yra pateikęs išaiškinimą savo nutarime „Dėl teismų praktikos išžaginimo ir seksualinio prievartavimo atveju“, kad „tais atvejais, kai išžaginimas ar seksualinis prievartavimas padaryti

bendrininkų grupės ir nukentėjusysis nesipriešina visų ar atskirų bendrininkų veiksams, kaltininko tyčia yra tai, kad jis suvokia, jog lytiškai santykiauja ar tenkina lytinę aistrą su nukentėjusiuoju prieš jo valią su kitais asmenimis bendrininkų grupe, ir kad patį kelių bendrininkų buvimą nukentėjusysis suvokia kaip psichinį smurtą ir tai palaužia jo valią priešintis arba kad kiti bendrininkai prieš tai siekdami lytinių santykių ar lytinės aistros tenkinimo palaužė nukentėjusiojo pasipriešinimą ir nors jis nesipriešina kaltininkui ir šis lytiškai santykiauja ar tenkina lytinę aistrą nenaudodamas nei smurto, nei grasinimų, nei kitų panašių veiksmų, jis lytiškai santykiauja ar tenkina lytinę aistrą prieš nukentėjusiojo valią ir to nori.

Išžaginimą ar seksualinį prievartavimą kvalifikuojančio požymio nesuvokimas nepašalina asmens kaltės ir baudžiamosios atsakomybės už išžaginimą ar seksualinį prievartavimą. Jei kaltininkas darydamas išžaginimą ar seksualinį prievartavimą nesuvokė bendrininkų grupės, nukentėjusiojo nepilnametystės ar mažametystės požymio, šis požymis negali būti jam inkriminuotas, jei dėl to nėra jo kaltės. Tačiau jei asmuo nesuvokė, kad nukentėjusysis yra nepilnametis ar mažametis, tačiau pagal bylos aplinkybes, nukentėjusiojo fizinius duomenis ir savo asmenines savybes turėjo ir galėjo tai suvokti (neatsargi kaltė dėl šių kvalifikuojančių požymių), kaltininko veika kvalifikuojama pagal BK 149 straipsnio 3 ar 4 dalį ar 150 straipsnio 3 ar 4 dalį.“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 2004-12-30 nutarimas Nr. 49 „Dėl teismų praktikos išžaginimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamosiose bylose“).

Motyvai ir tikslai nėra laikomi šių nusikaltimų būtinaisiais subjektyviosios pusės požymiais ir neturi reikšmės šių nusikaltimų kvalifikavimui. Paprastai išžaginimas ir seksualinis prievartavimas daromi siekiant patenkinti lytinę aistrą.

Teisingas kaltininko tyčios nustatymas turi įtakos veikos kvalifikavimui, kai per trumpą laiko tarpą kaltininkas nusikalstamus veiksmus to paties nukentėjusiojo atžvilgiu atlieka kelis kartus. 2007 m. lapkričio 6 d. nutartyje LAT pažymėjo, kad jei asmuo per tam tikrą laiko tarpą kelis kartus lytiškai santykiauja arba kelis kartus tenkina lytinę aistrą su tuo pačiu nukentėjusiuoju prieš jo valią esant vieningai tyčiai, keli lytiniai santykiavimai arba keli lytinės aistros tenkinimo veiksmai vertinami kaip vienas tęstinis nusikaltimas. Tačiau negali būti laikomas vienu tęstiniu nusikaltimu toks atvejis, kai asmuo turėdamas vieningą sumanymą padaro BK 149 ir 150 straipsniuose numatytas veikas, t. y. lytiškai santykiauja ir tenkina lytinę aistrą su nukentėjusiuoju. Šioje nutartyje LAT pakeitė pirmos ir apeliacinės instancijų nuosprendžius, kuriuose kaltininko veiksmai, kuriais jis tenkino lytinę aistrą prieš nukentėjusiosios valią iš pradžių tvenkinyje, po to ant jo kranto ir vėliau kitame tvenkinio krante, buvo kvalifikuoti kaip atskiros nusikalstamos

veikos pagal BK 150 straipsnį. Tačiau LAT pažymėjo, kad iš bylos medžiagos matyti, kad visi nukentėjusiosios G. T. seksualiniai prievartavimai buvo padaryti per pakankamai trumpą laiko tarpą, kaltininko veiksmai sekė iš karto vienas paskui kitą. Be to, kaltininkas nei vienu iš keturių atvejų lytinio akto nebaigė, sperma neišsiliejo, todėl veikos sudarė tos paties lytinės aistros tarp nuteistojo ir nukentėjusiosios tenkinimo tąsą. Byloje nustatytos aplinkybės rodo, kad visas tris abiejuose tvenkinio krantuose padarytas seksualinio prievartavimo nusikalstamas veikas jungė vieninga tyčia ir yra pagrindas jas laikyti ne kelių nusikaltimų sutaptimi, o tęsine nusikalstama veika (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. lapkričio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-670/2007).

BK 149 ir 150 straipsnių 2, 3 ir 4 dalyse įtvirtinti tokie išžaginimą ir seksualinį prievartavimą kvalifikuojantys požymiai:

- 1) veikos padarymas veikiant su bendrininkų grupe, kai dalyvauja keli asmenys, iš kurių bent du yra išžaginimo ar seksualinio prievartavimo vykdytojai;
- 2) nepilnamečio (vyresnio nei 14 m., bet jaunesnio nei 18 m.) asmens atžvilgiu;
- 3) mažamečio (neturinčio 14 metų) asmens atžvilgiu.

Taigi išžaginimo ir seksualinio prievartavimo sudėčių elementų, jų požymių, kvalifikuojančių požymių žinojimas leidžia tyrėjams efektyviau spręsti įrodinėjimo uždavinius, įrodinėjimo dalyko ir ribų klausimus, tinkamai kvalifikuoti ir vertinti šiuos nusikaltimus.

1.2. Kriminalistinė išžaginimo ir seksualinio prievartavimo charakteristika

Teisės doktrinoje dėl kriminalistinės tam tikros nusikalstamos veikos charakteristikos sampratos, kaip ir dėl daugelio kitų, vyksta diskusijos. Vienų mokslininkų teigimu kriminalistinė nusikaltimų charakteristika suprantama kaip nusikaltimą apibūdinančių kriminalistiškai svarių, t. y. svarbių, turinčių išskirtinę reikšmę, savybių visuma (Kuklianskis, Matulienė, 2002, p. 50). Vėliau teigiama, kad kriminalistine nusikaltimų charakteristika vadinama visuma kriminalistiškai svarbių nusikaltimo požymių, kurie išryškina nusikaltimą, jo padarymo mechanizmą ir dėsningumus (Matulienė, 2004, p. 21). Taip pat sutinkama idėja, kuriai labiausiai pritartina, kad kriminalistinė bet kokios nusikalstamos veikos charakteristika gali būti įvardijama kaip susisteminta visuma kriminalistiniu požiūriu svarbių duomenų, padedančių efektyviau spręsti atitinkamos nusikalstamos veikos atskleidimo, tyrimo bei prevencijos uždavinius, ir turinčių pažintinę tiriamąją reikšmę. Paprasčiau tariant, tai yra susisteminta informacijos visuma apie nusikalstamą veiką, jos rūšį, grupę ir porūšį (Gorbatkov, 2021, p. 7). Be to verta pažymėti,

kad teisės doktrinoje išskiriami ir pagrindiniai kriminalistinės nusikalstamų veikų charakteristikos bruožai: 1) tam tikrų kriminalistiniu požiūriu reikšmingų bei susistemintų duomenų visuma apie atskirą nusikalstamų veikų rūšį ar grupę, porūšį; 2) tie duomenys yra nustatomi tiriant ir analizuojant kriminalistinės nusikalstamų veikų charakteristikos elementus, jų tarpusavio koreliacinius bei kitus ryšius; 3) ši susisteminta duomenų visuma apibūdina pačią nusikalstamą veiką, jos subjektą ir kitas kriminalistiškai svarbias aplinkybes; 4) tokia duomenų visuma padeda efektyviau spręsti nusikalstamų veikų atskleidimo, tyrimo ir prevencijos uždavinius (Gorbatkov, 2005, p. 32).

Taigi kiekvienos nusikalstamos veikos kriminalistinės charakteristikos elementas yra reikšmingų duomenų dalis, kuri apibūdina nusikalstamas veikas pagal tam tikrą kriterijų (Gorbatkov, 2021, p. 7). Šių elementų, skiriamų vadovaujantis mokslinio pagrįstumo ir praktinio reikšmingumo kriterijais, sąrašas skiriasi priklausomai nuo charakteristikos dinamiškumo ir nusikalstamų veikų ypatumų (Gorbatkov, 2011, p. 480). Doktrinoje mokslininkai kriminalistinės charakteristikos elementus išskiria skirtingai, pavyzdžiui, S. Matulienės nuomone, reikšminga skirti tokius elementus: nusikalstamos veikos pasikėsینimo dalykas; nusikalstamos veikos padarymo ir slėpimo būdai; nusikaltėlio paliktų pėdsakų ypatumai; tyrimo situacijos; kaltininko asmenybės bruožai (Burda et al., 2004, p. 86). Vėliau tos pačios mokslininkės pozicija šiek tiek keitėsi ir buvo išskiriami tokie kriminalistinės charakteristikos elementai: nusikalstamos veikos būdas; asmuo, padaręs nusikalstamą veiką; nusikalstamos veikos pasikėsینimo dalykas; nusikalstamos veikos situacija (Kurapka et al., 2012, p. 162).

Išžagینimo ir seksualinio prievartavimo kriminalistinę charakteristiką galima apibūdinti kaip kriminalistiniu požiūriu svarbių duomenų apie šiuos nusikaltimus, jų padarymo ypatumus sistemą. Šių nusikaltimų kriminalistinę charakteristiką susideda iš atskirų elementų, kurie tarpusavyje yra glaudžiai susieti.

Kriminalistinės literatūros ir praktinės medžiagos apibendrinimas leidžia daryti išvadą, kad pagrindiniai kriminalistinės išžagینimo ir seksualinio prievartavimo charakteristikos elementai yra:

- 1) duomenys apie būdą;
- 2) duomenys apie aplinką;
- 3) duomenys apie subjektą (asmenį, padariusį nusikalstamą veiką);
- 4) duomenys apie nukentėjusįjį.

Būdas - „kriminalistiniu požiūriu nusikaltimo būdas, tai veiksmų, kuriais rengiamasi padaryti nusikaltimą, kuriais nusikaltimas daromas ir slepiamas sistema“ (Gorbatkov, 2001, p. 18). Baudžiamųjų bylų analizė parodė, jog kaltinamasis beveik visada pasirenka

vienos grandies būdo struktūrą, t. y. veikos padarymo būdą. Kad kaltininkas pasirinktų dviejų dalių struktūrą (pasirengimas ir darymas, darymas ir slėpimas) pasitaiko itin retai, o kad pasirinktų trijų grandžių būdo struktūrą (rengimasis, darymas ir slėpimas) nepasitaikė nei viename atvejuje. Analizuojant baudžiamųjų bylų medžiagą, pastebėtina, kad nusikalstamos veikos subjektai neatlikdavo jokių parengiamųjų veiksmų, nusikalstamos veikos darymui, nes pagal baudžiamųjų bylų medžiagą šios nusikalstamos veikos buvo padaromos spontaniškai, staiga. Tačiau gali pasitaikyti atvejų, kuomet nusikaltėlis nusprendžia atlikti ir paruošiamuosius veiksmus - parinkti tinkamiausią vietą, laiką, priemones (įrankius, ginklus, maskavimosi priemones), sekti potencialią auką, įvilioti į nuošalią vietą, apgaule ar jėga įsibrauti į gyvenamąsias patalpas, imtis veiksmų, kad nukentėjusysis taptų bejėgiškos būklės, pagrobti, kitaip suvaržyti laisvę. Nusikaltėliai, turintys seksualinių nukrypimų, iš anksto pasirenka auką, analizuoja jos gyvenimo būdą, seka ją, kruopščiai pasirenka puolimo momentą. Iš teismų praktikos matyti, jog pasiruošimo veiksmai atliekami retai - tik keliose baudžiamosiose bylose užfiksuoti pasiruošimo nusikaltimui duomenys, pavyzdžiui, nusikaltėlis per susirašinėjimo programėlę „Messenger“ pranešęs, kad nukentėjusiosios dingęs katinas yra jo namuose, įsiviliojo nepilnametę į savo namus; apgaule automobiliu „M. B.“ atsivežė nepilnametę G. A. prie pastato, esančio Kaune, kuriame buvo išsinuomojęs butą Nr. 2, liepė G. A. prieš jos valią eiti į jo butą, pagrasino, kad jai to nepadarius, neparveš jos namo (LAT nutartis 2024 m. spalio 30 d. baudžiamojoje byloje Nr. 2K-230-495/2024; Kauno apylinkės teismo nuosprendis 2017 m. vasario 15 d. baudžiamojoje byloje Nr. N1 – 338 – 926/2017).

Nusikaltėliai retai imasi nusikaltimo slėpimo priemonių, t. y. naikina nusikaltimo pėdsakus, pavyzdžiui, buvimo tam tikroje vietoje pėdsakus, taip pat kraujo, spermos dėmes, skalbiant arba sunaikinant drabužius, grasina susidoroti, jei bus pranešta apie įvykį ar išvažiuoja toli nuo nusikaltimo padarymo vietos. Dažniausiai pasitaikantys slėpimo būdai - tai grasinimai susidorojimu nukentėjusiajam po nusikaltimo padarymo, jeigu bus kreipiamasi į teisėsaugos institucijas. Kai nukentėjusieji yra mažamečiai ar nepilnamečiai asmenys, jiems grasinama, jog bus sumušti arba užmušti taip pat, kad apie tokių santykių buvimą bus papasakota tėvams.

Mokslinėje literatūroje galima sutikti išžagininimų padarymo būdų skirstymą į: aktyvų - kai nusikaltėlis atlieka tikslingus aktyvius veiksmus nusikaltimo padarymui, t. y. seka auką, užpuola ją, pasirenka nuošalią vietą nusikaltimui padaryti, panaudoja fizinį ar psichinį smurtą siekdamas įveikti jos pasipriešinimą, arba pats padaro, kad auka taptų bejėgiškos būklės, ir pasyvų - kai nusikaltimas padaromas pasinaudojant jau esančiomis

palankiomis sąlygomis: nukentėjusysis yra bejėgiškos būklės arba lengvabūdišku ir provokuojančiu elgesiu leidžia suprasti, kad neprieštarautų intymiam bendravimui (Sedova, 2001, p. 638).

Jeigu įtariamasis nebuvo pažįstamas su nukentėjusiuoju, jis paprastai pasirenka aktyvų būdą - seka savo auką, netikėtai ją užpuola, panaudoja fizinį, psichinį smurtą, įrankius, ginklus. Įveikiant nukentėjusiojo pasipriešinimą, jam būna surišamos rankos, užkemšama burna, naudojamas fizinis smurtas, pavyzdžiui, jis yra smaugiamas, taip pat suplėšomi rūbai. Po tokių veiksmų ant nukentėjusiojo bei įtariamojo kūno ir drabužių lieka prievartos, lytinio akto ar lytinės aistros tenkinimo pėdsakų. Nagrinėtose baudžiamosiose bylose buvo užfiksuoti tokie atvejai patvirtinantys duomenys, kuomet įtariamasis su nukentėjusiuoju nebuvo pažįstami arba labai mažai pažįstami, matėsi vieną ar kelis kartus ir visais atvejais buvo panaudotas fizinis smurtas, nepriklausomai nuo nusikaltimo padarymo vietos, laiko, nukentėjusiojo amžiaus. Gana dažnas atvejis, kai įtariamieji vertė nukentėjusiuosius gerti alkoholinius gėrimus, grasino panaudoti fizinį smurtą. Kai auka su nusikaltėliu yra pažįstami, dažniau pasitaiko pasyvus veikimo būdas. Nukentėjusysis po įtariamojo veiksmų tampa bejėgiškos būklės arba pasinaudojama jau esama tokia būkle. Būdo pasirinkimas priklauso nuo daugelio dalykų: nusikaltimo padarymo laiko, vietos, įtariamojo fizinių ir psichinių savybių, būsenos, kriminalinės patirties, įgūdžių, ar jis veikia vienas ar su bendrininkais, ar pažįsta nukentėjusįjį ir pan. Veikos padarymo būdas gali suteikti informacijos apie įtariamojo asmenybę - jo amžių, profesiją, charakterį, kriminalinę patirtį.

Baudžiamųjų bylų analizė leidžia daryti tam tikrus apibendrinimus apie išžaginimo ir seksualinio prievartavimo padarymo būdų pasirinkimą priklausomai nuo tam tikrų aplinkybių. Tuo atveju, kai nukentėjusysis tampa mažametis, tai nusikaltėlis pasinaudoja jo bejėgiška būkle, t. y. tuo, kad dėl savo amžiaus nukentėjusysis negali pilnai ir teisingai suvokti su juo atliekamų veiksmų prasmės ir aktyviai jiems pasipriešinti. Rečiau pasinaudojant bejėgiška nukentėjusiojo būkle, nusikaltėlis naudoja fizinį smurtą arba grasina jį panaudoti. Tokiais atvejais nusikaltėlio atliekami smurtiniai veiksmai paprastai sukelia nukentėjusiajam tik fizinį skausmą, bet nepadaro sunkesnių sužalojimų, pavyzdžiui, viena ranka sugriebia nukentėjusįjį už kaklo, kita užspaudžia burną ir jėga įsitempia į savo kambarį arba kitu atveju įtariamasis visu savo kūnu užgula mažametę nukentėjusiąją, prispaudžia ją prie žemės ir taip atima galimybę priešintis ir pabėgti. Grasinimai sumušti arba panaudoti kitokį fizinį smurtą tokiose situacijose paprastai nėra realizuojami, kadangi, turint omeny nukentėjusiųjų amžių ir galimybes aktyviai pasipriešinti, jie paklusta nusikaltėlis reikalavimams. Tokius nusikaltėlių pasirenkamus

būdus galima paaiškinti ir jų santykių su nukentėjusiais ypatumais ir pačių jų amžiumi. Pastebėta, kad paprastai nusikaltėlis nenaudoja fizinio smurto arba tik grasina juo, tais atvejais, kai jį su nukentėjusiuoju sieja giminystės ryšiai, t. y. nukentėjusiojo tėvas, patėvis, dėdė, brolis arba yra artimas šeimos draugas.

Teismų praktikos analizė parodė nusikaltimų padarymo būdo ir nusikaltėlių skaičiaus tarpusavio priklausomybės ryšį. Tais atvejais, kai įtariamųjų buvo du ar daugiau, nukentėjusiojo atžvilgiu beveik nebuvo naudojamas fizinis smurtas, daugiau buvo grasinama. Jeigu fizinis smurtas buvo naudojamas, tai paprastai buvo keli smūgiai, kuriuos suduodavo įtariamasis pirmasis ruošdamasis atlikti prievartinį lytinį aktą arba tenkinti lytinę aistrą. Kiti įtariamieji, pasinaudodami jau palaužtu nukentėjusiojo pasipriešinimu, paprastai tik grasindavo panaudoti fizinį smurtą.

Taip pat pastebėtas ryšys tarp nusikaltimo padarymo aplinkos ir būdo. Kai nusikaltimas buvo padarytas atviroje erdvėje, pavyzdžiui, miške, lauke ir šviesiu paros metu, tai įtariamasis beveik visais atvejais panaudodavo fizinį smurtą. Taip pat šiais atvejais įtariamasis arba pasinaudodavo bejėgiška nukentėjusiojo būkle arba grasindavo panaudoti fizinį smurtą. Rečiau buvo nustatyta, kad nusikaltimas padarytas tik pasinaudojus bejėgiška nukentėjusiojo būkle, nes dėl savo amžiaus jis negalėjo teisingai suvokti veiksmų esmės ir jiems pasipriešinti. Iš analizuotų atvejų matyti, kai nusikaltimai buvo padaryti automobilyje, esančiame miške, vėlai vakare arba naktį, tai įtariamasis visais atvejais naudojo fizinį smurtą, kad įveiktų nukentėjusiojo pasipriešinimą.

Kuomet nusikaltimas buvo daromas uždaroje erdvėje, pavyzdžiui, bute, namo kambaryje, kitose patalpose, tai dažniausiai įtariamasis panaudodavo kelis veikos padarymo būdus - fizinį smurtą ir grasindavo jį panaudoti arba panaudodavo fizinį smurtą ir pasinaudodavo nukentėjusiojo bejėgiška būkle. Taip pat pastebėta, kad pakankamai dažnai buvo naudojami nesmurtiniai būdai, t. y. tik grasinama, pasinaudojama bejėgiška būkle.

Aplinka - apibūdina tą terpę, kurioje yra padaromas nusikaltimas. Bet kokio nusikaltimo aplinka yra laikoma visuma objektų, jų būsenų, ryšių, santykių, kuriems egzistuojant ir į juos atsižvelgiant arba jiems veikiant, ir yra padaroma nusikalstama veika. Aplinkos, kaip charakteristikos elemento, specifiškumas atsispindi tame, kad ji apibūdina terpę, kurioje pasireiškia nusikalstamo elgesio elementai. Teigiama, kad nusikalstamos veikos aplinkos sąvoka apima ne tik vietos ir laiko sąlygų aprašymą, bet ir daiktinius, erdvinius - konstrukcinius, gamtinius - klimatinius, gamybinius bei psichologinius nusikaltėlio elgesio veiksnius. Vis dėlto, kiekvienu atveju reikšmingiausi veiksniai yra tie, kurie nulemia įvykio eigą ir aplinkybes (Gorbatkov, 2001, p. 25).

Išžaginimas ir seksualinis prievartavimas yra susiję su fizinės prievartos panaudojimu, grasinimu ją panaudoti, todėl nusikaltėlis stengiasi pasirinkti tokią aplinką savo ketinimams realizuoti, kad susidurtų su kuo mažesniu nukentėjusiojo pasipriešinimu, kad išvengtų pašalinių asmenų netikėto pasirodymo ir tai sutrukdytų jam padaryti nusikalstamą veiką.

Nors kriminalistikos literatūroje (pvz.; Jablokov, 2001, p. 640) nurodomos labiausiai tipinės išžaginimo ir seksualinio prievartavimo vietos - miškai, parkai, apleisti ar negyvenamieji statiniai, rūšiai, namų laiptinės, palėpės, nuošalūs kiemai, nusikaltėlių ar nukentėjusiųjų būtai, namai. Režiumuojant teismų praktiką galima daryti išvadą, jog tokių nusikaltimų kaltininkai renkasi sau saugesnes vietas, kuriose pašalinių asmenų pasirodymo tikimybė yra labai maža. Didžioji dauguma šių nusikaltimų buvo padaryta pastate, t. y. bute, namo kambaryje, pirties patalpose, kiti, nedažnai pasitaikantys atvejai būtų automobilis ar šalia jo, laukymė, miškas.

Pažymėtina, kad dauguma nusikaltimų padaroma ankstyvą ar vėlyvą vakarą arba nakties metu. Kai nusikaltimas padaromas nusikaltėlio ar nukentėjusiojo gyvenamajame būste, tai veika gali būti padaryta bet kuriuo paros metu, nes nusikaltėliui tai daug saugesnė vieta. Tokiu atveju nusikaltimo padarymas gali užtrukti ir ilgesnį laiką.

Duomenys apie aplinką, kurioje padaroma nusikalstama veika, gali suteikti informacijos apie nusikaltėlio asmenybę, padėti nustatyti jį charakterizuojančias savybes, pavyzdžiui, jeigu nusikaltėlis užpuola asmenį gatvėje, arba kitose vietose, kur lengvai gali būti pastebėtas, sulaikytas, tai galima situacija, kad jis turi psichikos sutrikimų ar yra itin pavojingas.

Taigi aplinka nulemia nusikaltimo padarymo būdą, turi įtakos mechanizmo ypatumams: laiko stoka, tikimybė būti užkluptam darant nusikaltimą, pastumia nusikaltėlį imtis žiauresnių poveikio priemonių ir atvirkščiai, kai veikiama nuošalėje vietoje arba patalpoje, poveikio priemonės gali būti ne tokios intensyvios.

Subjektas (asmuo, padaręs nusikalstamą veiką) - nusikalstamos veikos sudėties elementas nusikaltimo subjektas kriminalistinės charakteristikos prasme transformuojasi į asmenį, padariusį nusikaltimą. „Nusikaltimo subjektas yra siauresnė sąvoka negu asmuo, padaręs nusikaltimą. Nusikaltimo subjektas - tai fizinis ir juridinis asmuo, pakaltinamas, sulaukęs atitinkamo amžiaus asmuo. Įtariamajam, nusikaltimo kriminalistinės charakteristikos elementui, baudžiamosios teisės apribojimai taikomi nusikaltimo subjektui, negalioja. Kriminalistiniu požiūriu nusikaltimo ištyrimui svarbu, kas tas asmuo, padaręs nusikalstamą veiką“ (Kuklianskis, Matulienė, 2002, p. 52).

Gauta informacija, apibūdinanti bendruosius nusikaltėlio bruožus, yra svarbi. Duomenys apie asmens amžių, jo socialinę padėtį, savybes, įgūdžius, įpročius padeda išaiškinti nusikalstamos veikos aplinkybes, priežastis, pasirinkto būdo specifiką (Gorbatkov, 2001, p. 27). Nusikalstamos veikos būdas, palikti pėdsakai leidžia apibūdinti ir patį nusikaltėlį, jo fizines bei psichines savybes, tam tikrus sugebėjimus, žinias ar įgūdžius (Gorbatkov, 2021, p. 10).

Literatūros šaltiniuose sąlygiškai skiriamos nusikaltėlio asmenybės tyrimo kryptys (Kurapka et al., 2012, p. 168-169; Gorbatkov, 2021, p. 10, 11):

- pirmoji (prognostinė), kuri apibūdinama kaip duomenų, gautų analizuojant įvykio vietoje paliktus pėdsakus, liudytojų ar nukentėjusiųjų parodymus, tyrimas ir analizavimas. Šių duomenų kaupimo ir analizės pagrindinis tikslas yra kuo greitesnis potencialaus nusikaltėlio nustatymas ir (ar) sulaikymas;
- antroji (retrospektyvinė) - tai jau nustatyto ir (ar) sulaikyto įtariamojo asmenybės specifinių savybių tyrimas ir analizė, pavyzdžiui, apie asmens vertybių skalę, gyvenimišką patirtį, teisinės sąmonės ypatumus ar defektus ir pan. Tokios analizės tikslas - nustatyti tam tikrus kriminalistinės taktikos būdus, kurie leistų racionaliai, greitai demaskuoti nusikaltėlį bei nustatyti ir išaiškinti visas svarbias padarytos nusikalstamos veikos aplinkybes;
- trečioji (profilaktinė), reiškianti nustatymą ir analizę aplinkybių, kurios padėjo, paskatino, sudarė sąlygas ir (ar) leido padaryti nusikalstamą veiką. Šios analizės tikslas yra prevencinių (profilaktinių) priemonių nustatymas bei taikymas.

Išžaginimai ir seksualiniai prievartavimai yra labiau paplitę tarp asmenų, kurie dažniausiai pažįsta savo aukas, tai gali būti atsitiktiniai pažįstami, giminės, artimieji arba palaikantys draugiškus santykius. Be to, kaip jau buvo minėta anksčiau, įtariamojo ir nukentėjusiojo santykiai turi įtakos veikos padarymo būdai.

Praktinės medžiagos analizė parodė, kad šių nusikaltimų subjektai yra pakankamai skirtingo amžiaus asmenys. Kalbant atskirai apie išžaginimus ir seksualinius prievartavimus, galima pasakyti, kad išžagininimų atveju subjektų amžius yra tarp 16 ir 51 metų, o seksualinio prievartavimo subjektų amžius yra nuo 14 iki 65 metų. Atkreiptinas dėmesys, kad nei vieną kartą už šiuos nusikaltimus baudžiamojon atsakomybėn nebuvo patraukta moteris.

Dažniausia išžaginimai ir seksualiniai prievartavimai padaromi pavienių asmenų (neretai tai yra nevedę vyrai), bet būna ir grupės asmenų. Veikdami bendrininkų grupėje paprastai šiuos nusikaltimus padaro jauni vyrai. Jie būna arba vienodo amžiaus arba jų amžius skiriasi tik keliais metais. Taip pat reikia pažymėti, jog kaltininkai būna ne itin

išsilavinę, be to, nei vienoje analizuotoje baudžiamojoje byloje kaltininku nebuvo asmuo su aukštuoju išsilavinimu. Pastebima, kad beveik pusė šių nusikaltimų subjektų anksčiau jau buvo teisti, taip pat šias nusikalstamas veikas padaro dažniausiai apsvaigę nuo alkoholio.

Mokslinėje literatūroje galima sutikti nusikaltėlių skirstymą į tam tikras grupes pagal jų savybes, asmenybės bruožus (Jablokov, 2005, p. 603, 604):

- a) asmenys su įvairiomis psichikos anomalijomis, patologiniais lytinio potraukio pasireiškimais (sadizmas, fetišizmas, ekshibicionizmas ir kita). Jų psichikos defektai pasireiškia ne tik tam tikru elgesio nelogiškumu, bet ir kalbėsenoje, ką gali pastebėti nukentėjusysis. Šiai grupei taip pat priskiriami asmenys, sergantys vėlyvojo amžiaus psichoze, silpnaprotyste. Jų aukomis dažniausiai tampa nepilnamečiai ir mažamečiai;
- b) alkoholikai, narkomanai, anksčiau teisti už lytinius ir kitus prievartinius nusikaltimus. Jie išsiskiria grubumu, žiauriu elgesiu su aplinkiniais, moraliniu pasileidimu, lytinės aistros tenkinimo iškrypimais;
- c) asmenys, pasižymintys primityviais interesais, cinišku požiūriu į moteris, piktnaudžiavimu alkoholiu;
- d) asmenys, padarę išžaginimą esant sudėtingiems, specifiniams santykiams su nukentėjusiuoju, esant situacijai, kai paties nukentėjusiojo elgesys buvo rizikingas, provokuojantis;
- e) nepilnamečiai. Kėsindamiesi vieni, jie dažniausiai užpuola nepilnamečius, mažamečius, tuo tarpu grupinio išžaginimo atveju jų aukomis gali tapti ir suaugę asmenys. Tokiais atvejais jie pasižymi žiaurumu, ypatingai cinišku požiūriu į savo auką, iškreiptomis pasitenkinimo formomis. Reikia turėti omeny, kad tokios grupės dažnai padaro ir kitas nusikalstamas veikas (vagystes, plėšimus ir kita), kurios seka viena paskui kitą. Dažniausiai tokių grupių nariai gyvena netoliese ir gerai vienas kitą pažįsta.

Taigi, duomenys apie subjektą yra įvairiapusiški ir svarbūs, norint išsiaiškinti išžaginimui ir seksualiniam prievartavimui aktualius ir reikšmingus dėsningumus, jie ypač praverčia keliant tyrimo versijas, planuojant tyrimo kryptis.

Nukentėjusysis. „Kriminalistikoje jis transformuojamas iš nusikaltimo sudėties objekto, į kurį buvo nukreipta nusikalstama veika.

Atskleidžiant nukentėjusiojo asmens kriminalistinę charakteristiką, svarbu yra atskleisti nukentėjusiojo gyvenimo būdą, ryšius, profesiją, turinę padėtį. Iš nukentėjusiųjų nusikaltimų tyrimo metu gaunama pirmoji informacija, ji yra neįkainuojama ir nepakeičiama. Ši informacija padeda nustatyti nusikaltimo padarymo motyvus ir kitas svarbias aplinkybes. Duomenys apie nukentėjusiojo elgesį, jo profesiją dažnai padeda iki

galo išsiaiškinti nusikaltimo padarymo aplinkybes ir priežastis, padeda sėkmingai jį atskleisti. Duomenys apie jų elgesį tipinėse kriminalistinėse situacijose, jų veiksmus, provokuojančius tam tikras atsakomąsias reakcijas, duomenys apie nukentėjusiojo elgesio ryšį su kaltinamųjų nusikalstamais veiksmais, žinios apie būdingus jo elgesio objektyvius pasireiškimus prieš nusikaltimą, nusikaltimo metu ir po jo sėkmingai panaudojamos keliant tardymo versijas ir planuojant tyrimą“ (Kuklianskis, Matulienė, 2002, p. 56, 62).

Kaip jau buvo minėta, dažniausiai išžagavimo ir seksualinio prievartavimo aukomis tampa asmenys, vienaip ar kitaip pažįstami su nusikaltėliu. Atlikta baudžiamųjų bylų analizė parodė, jog dažniausiai nuo šių nusikalstamų veikų, nukentėjusysis būna moteriškos lyties. Nemažą dalį nukentėjusiųjų sudaro asmenys, nusikaltimo padarymo metu nesulaukę pilnametystės ir esantys jaunesni negu įtariamieji. Seksualinio prievartavimo aukomis tampa ir vyriškos lyties asmenys, pavyzdžiui, kaltinamasis D. R. per 2005 m. birželio - liepos mėnesių laikotarpį savo namuose, ne mažiau tris kartus pasinaudodamas bejėgiška savo brolio R. R., būkle dėl mažametystės ir tyčia panaudodamas fizinį smurtą R. R. atžvilgiu - prievarta paguldęs jį lovoje ant pilvo ir numovęs kelnaites, lietė savo lytinę varpą jam sėdmenis, tuo sukeldamas R. R. skausmą, o pastarajam bandant priešintis ir šauktis pagalbos, atėmė galimybę priešintis, delnu užspausdamas burną, tokiu būdu prieš jo valią tenkino savo lytinę aistrą kitokio fizinio sąlyčio būdu, t. y. seksualiai prievartavo mažametį R. R. (Kauno apygardos teismo nuosprendis 2009 m. gegužės 15 d. baudžiamojoje byloje Nr.1-95-245/2009).

Baudžiamųjų bylų analizė parodė, kad aukomis tampa nepilnamečiai, ypač pažeidžiami dėl savo socialinės padėties, t. y. nukentėjusieji buvo vaikų globos namų gyventojai, pavyzdžiui, globos namų „Užuovėja“ pateikta vaiko, galimai nukentėjusiojo nuo seksualinės prievartos, įvertinimo išvada, kurioje nurodyta, kad A. P. pokalbių metu mergaitė pasakojo apie abiejų tėvų alkoholio vartojimą, stebėtą tėvo fizinį smurtą prieš jos motiną ir brolius („mamą buvo primušęs“, „brolius mušdavo rankom, spardydamo kojom“), dalinasi iš tėvo patyrusi seksualinę prievartą („Tėtis išprievartavo“, „graibydamo“). Mergaitės emocijos, įvardinti veiksmai, duoda prielaidą, jog mergina galėjo nukentėti nuo seksualinės prievartos (Panevėžio apylinkės teismo nuosprendis 2024 m. rugsėjo 19 d. baudžiamojoje byloje Nr. 1-895-1175/2024).

Nemaža dalis nukentėjusiųjų yra nepilnamečiai ir mažamečiai, kurie dėl savo amžiaus ir išprusimo kartais net nesupranta su jais atliekamų veiksmų esmės. Todėl tiriant šiuos nusikaltimus, būtina nustatyti nukentėjusiojo žinių lygį apie žmonių intymius santykius, jo brandą, asmeninę patirtį, išsiaiškinti ar nukentėjusysis teisingai vertina su juo atliktus veiksmus, įvertinti jo duodamų parodymų patikimumą bei teisingumą, kad padaryti

išvadą, ar tikrai buvo padaryta ši veika, ar nukentėjusysis klysta vertindamas įvykius, ar sąmoningai yra paduotas melagingas pareiškimas. Taip pat nukentėjusiojo asmenybės bruožai, jo elgesys turi įtakos nusikaltimo padarymo būdui, jo slėpimo būdui, kitaip įtakoja įtariamąjo elgesį ir veiksmus, pavyzdžiui, lengvabūdiški, neapgalvoti poelgiai gali išprovokuoti kitą asmenį pasielgti nusikalstamai.

Kai kurie mokslininkai, analizuodami šių nusikaltimų kriminalistines charakteristikas, nurodo ir įrodinėtinas aplinkybes, kaip šių charakteristikų struktūrinį elementą. Jas galima suskirstyti pagal išžaginimo ir seksualinio prievartavimo sudėčių elementus į (Belkin, 2003, p. 720; Sedova, 2001, p. 640, 641; Gerasimov, Drapkin, 1994, p. 367, 368):

1) aplinkybes, apibūdinančias nukentėjusįjį: kas yra nukentėjusysis, ar neturi fizinių ar psichinių trūkumų, ar nėra nepilnametis/mažametis, jo protinis išsivystymas, lytinė branda, gyvenimo būdas ir elgesys, ar nebuvo bejėgiškos būklės, jei buvo, tai kas sąlygojo tokią būklę, kaip atsidūrė įvykio vietoje, ar pažįsta nusikaltėlį, jei taip, tai kokie buvo jų santykiai iki įvykio, kokie pėdsakai galėjo likti ant jo kūno ir drabužių, kam žinoma apie įvykį;

2) aplinkybes, apibūdinančias objektyviąją pusę: kur, kada ir kokiomis aplinkybėmis įvyko nusikaltimas; ar buvo panaudota prievarta, jei taip, tai kaip ji pasireiškė, kiek realūs buvo nusikaltėlio grasinimai; ar pasinaudota bejėgiška būkle, jei taip, tai kokios priemonės buvo naudojamos, kad nukentėjusysis taptų bejėgiškos būklės (alkoholiniai gėrimai, narkotikai ir kita); ar nukentėjusysis priešinosi, jei taip, tai kaip, jei ne, tai kodėl; ar nusikaltėlis buvo ginkluotas (šaunamieji/nešaunamieji ginklai) ar turėjo su savimi kitų priemonių (lazdą, akmenį, metalinį strypą ir kita); ar nėra atsakomybę sunkinančių aplinkybių (kaltininkas yra apsvaigęs nuo alkoholio, narkotinių ar kitokių psichiką veikiančių medžiagų, veika padaryta bendrininkų grupės, kankinant ar tyčiojantis iš nukentėjusiojo ir kita), kokios aplinkybės padėjo padaryti nusikaltimą; kokios yra pasekmės (nukentėjusiojo mirtis, sunkūs kūno sužalojimai, dvasiniai išgyvenimai, užkrėtimas venerine ar kita lytiškai plintančia liga, savižudybė, psichinė trauma, nėštumas, materialiniai nuostoliai ir kita); jei buvo pasikėsinimas, tai dėl kokių priežasčių nusikaltėlis neužbaigė pradėtos veikos; jei padarė grupė, tai kaip grupė susibūrė, kaip grupės nariai ruošėsi nusikaltimo padarymui, kaip slėpė nusikaltimo pėdsakus;

3) aplinkybes, apibūdinančias subjektą: kas padarė nusikaltimą, jo charakteristika, amžius, gyvenimo būdas, ar nėra priklausomas nuo alkoholio ar narkotikų; ar nėra teistas, jei taip, tai už kokias nusikalstamas veikas; sveikatos būklė, ar neserga psichinėmis ligomis; santykiai su nukentėjusiuoju; jei nusikaltimas padarytas grupės asmenų, tai tokie patys duomenys apie kiekvieną iš jų, kiek jų buvo, taip pat kiekvieno iš jų vaidmuo atskirai;

4) aplinkybes, apibūdinančias subjektyviąją pusę: kada ir kokiomis aplinkybėmis kilo nusikalstamas sumanymas, ar nusikaltėlis suprato, kad daro neteisėtą veiką, kad naudojo prievartą nukentėjusiojo pasipriešinimui įveikti ir norėjo taip veikti, motyvai ir tikslai (seksualinių poreikių patenkinimas, kerštas ir kita).

Taigi, išžagavimo ir seksualinio prievartavimo kriminalistinės charakteristikos, jos elementų turinio, ryšių žinojimas padeda kelti tyrimo versijas, planuoti tyrimo eigą, laiku atlikti tyrimo veiksmus, surinkti tyrimui naudingą informaciją bei išsiaiškinti reikšmingas tyrimui aplinkybes.

2. IŠŽAGINIMO IR SEKSUALINIO PRIEVARTAVIMO ATSKLEIDIMO IR TYRIMO PLANAVIMO YPATUMAI

2.1. Tyrimo pradžia ir pirminių duomenų surinkimas

Viename iš Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutarčių nurodoma, kad „Baudžiamasis procesas prasideda nuo informacijos apie nusikalstamos veikos padarymą gavimo - asmens pareiškimo, pranešimo ar skundo - arba nusikalstamos veikos požymių nustatymo (kai tai nustato prokuroras ar ikiteisminio tyrimo pareigūnas) fakto“. (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. birželio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-196-697/2019). Baudžiamojo proceso pradžios metu gali būti pradedamas ikiteisminis tyrimas arba atliekamas aplinkybių patikslinimas, po kurio priimamas sprendimas pradėti ikiteisminį tyrimą arba atsisakyti pradėti ikiteisminį tyrimą.

BPK 166 straipsnyje įtvirtinta kad, „ikiteisminis tyrimas pradedamas gavus skundą, pareiškimą ar pranešimą apie nusikalstamą veiką, prokurorui ar ikiteisminio tyrimo pareigūnui patiems nustatčius nusikalstamos veikos požymius. Šio Kodekso nustatytais atvejais ikiteisminis tyrimas pradedamas tik tuo atveju, kai yra nukentėjusiojo skundas“ (Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas, 2002) Tai yra ikiteisminis tyrimas pradedamas, kai yra pakankamai informacijos - duomenų, apie padarytą, daromą arba rengiamą padaryti nusikalstamą veiką. Kiekvienu atveju ar duomenų pradėti ikiteisminį tyrimą pakanka ir ar jie „atitinka keliamus reikalavimus“ sprendžia prokuroras arba ikiteisminio tyrimo įstaigos pareigūnas, kuriam įstatymu suteikti įgaliojimai pradėti ikiteisminį tyrimą.

Išžagavimo ir seksualinio prievartavimo, kaip ir kitų BK numatytų nusikalstamų veikų, tyrimas pradedamas griežtai laikantis BPK reikalavimų, paprastai kai gaunama tikėtina informacija apie galimai padarytą nusikalstamą veiką ir nėra BPK 3 straipsnyje įtvirtintų aplinkybių dėl kurių baudžiamasis procesas tampa negalimas. Sprendimas pradėti ikiteisminį tyrimą yra būtinas, nes nesant tokio sprendimo yra draudžiama atlikti bet kokius proceso veiksmus (Goda et al. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras. I dalis, 2003, p. 412).

BK 149 ir 150 straipsnių 5 dalyse numatyta, kad už šių straipsnių 1 dalyse numatytas veikas, t. y., paprastą išžaginimą ir paprastą seksualinį prievartavimą, asmuo atsako tik tuo atveju, kai yra nukentėjusiojo asmens skundas ar jo teisėto atstovo pareiškimas, prokuroro reikalavimas arba kai ikiteisminis tyrimas pradėtas nustatčius smurto artimoje aplinkoje požymius. Tokia nuostata taip pat yra įtvirtinta ir BPK 167 straipsnyje. Taigi išžaginimas ir seksualinis prievartavimas, nesant kvalifikuojančių požymių, yra privačiai

viešo kaltinimo veikos. Šios bylos kartu su BPK 167 straipsnyje išvardintomis kitomis bylomis sudaro išimtį iš bendros ikiteisminio tyrimo pradėjimo taisyklės, t. y. ikiteisminis tyrimas pradedamas tik jeigu yra gautas nukentėjusiojo skundas, jo teisėto atstovo pareiškimas ar prokuroro reikalavimas. Dėl BK 149 ir 150 straipsnių kitose dalyse numatytų nusikalstamų veikų ikiteisminis tyrimas pradedamas bendra tvarka.

Baudžiamųjų bylų analizė parodė, jog dažniausiai ikiteisminis tyrimas dėl išžaginimo ir seksualinio prievartavimo buvo pradėtas gavus nukentėjusiojo skundą. Bendra tvarka ikiteisminis tyrimas buvo pradėtas, gavus ikiteisminio tyrimo įstaigoje arba nukentėjusiojo skundą arba jo atstovo pareiškimą. Atstovo pareiškimas buvo gautas, kai nusikalstama veika buvo padaryta nepilnamečio arba mažamečio nukentėjusiojo atžvilgiu. Nei vienoje iš nagrinėtų baudžiamųjų bylų ikiteisminis tyrimas nebuvo pradėtas pagal prokuroro reikalavimą. Pradėti tyrimą šiuo pagrindu galima, kai yra duomenys apie galimai padarytą veiką, nėra nukentėjusiojo skundo ar jo atstovo pareiškimo ir įvykis yra visuomeninės reikšmės arba nukentėjusysis negali ginti savo teisių. Taigi, viena iš sąlygų yra informacijos apie galimą nusikaltimą buvimas ikiteisminio tyrimo įstaigoje, tačiau ši informacija tampa žinoma pareigūnams dažniausiai ne iš nukentėjusiojo, o tokios informacijos šaltiniu būna nukentėjusiojo atstovas. Tai paaiškina, kodėl šiuo pagrindu ikiteisminiai tyrimai nebuvo pradedami. Tai parodo, kad vienintelis realus informacijos, kad padaryta nusikalstama veika, šaltinis yra pats nukentėjusysis.

Pagal Konstituciją ir BPK ikiteisminį tyrimą organizuoja ir jam vadovauja prokuroras. Prokuroras gali pats atlikti visą, arba bet kurį ikiteisminio tyrimo veiksmą, arba jį pavesti atlikti ikiteisminio tyrimo pareigūnui. Išžaginimą ir seksualinį prievartavimą tiriantiems ikiteisminio tyrimo pareigūnams BPK suteikia teisę atlikti visus jame numatytus procesinius veiksmus, išskyrus tuos, kuriuos turi teisę atlikti prokuroras ar ikiteisminio tyrimo teisėjas. BPK 2 straipsnio nuostatos įpareigoja prokurorą kiekvienu atveju, kai paaiškėja nusikalstamos veikos požymių, imtis visų įstatymų numatytų priemonių, kad per trumpiausią laiką būtų atliktas tyrimas ir atskleista nusikalstama veika. Prieš priimant sprendimą dėl ikiteisminio tyrimo pradėjimo turi būti įsitikinama, kad nėra priežasčių, numatytų BPK 3 straipsnyje, dėl kurių baudžiamasis procesas negalimas. BPK 3 straipsnio 1 dalies 1 punkte numatyta, jog baudžiamasis procesas negali būti pradėtas, jeigu nepadaryta veika, turinti nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo požymių.

Tyrimo pradžioje, kuomet yra manoma, jog buvo padaryta nusikalstama veika yra renkama informacija, kuri:

- patvirtina lytinį aktą ar lytinės aistros tenkinimą;
- patvirtina nukentėjusiojo atžvilgiu atliktų veiksmų prievartinį pobūdį;

- charakterizuoja įtariamąjį.

Norint surinkti ir fiksuoti šiuos duomenis yra svarbu laiku bei tinkamai atlikti procesinius veiksmus, tokius kaip: nukentėjusiojo kūno tyrimą (ekspertizę), įvykio vietos apžiūrą, tyrimui reikšmingų daiktų poėmį, apžiūrą, biologinių pėdsakų tyrimą (ekspertizę), nukentėjusiojo, liudytojų apklausas. Ypač svarbi pirmoji nukentėjusiojo apklausa gali nulemti visos bylos eigą. Netinkamai atliktas šis veiksmas sukliudys tinkamai surinkti objektus įvykio vietoje ir tinkamai apžiūrėti nukentėjusiojo kūną. Kartais pasitaiko atvejų, kad pirminė apklausa, kurioje neatskleidžiama visa įvykių seka, nulemia ne tik netikslų veikos kvalifikavimą, bet ir sudaro prielaidas įtariamajam teigti, kad vėliau paaiškėjusios aplinkybės yra išgalvotos, o nukentėjusysis tiesiog jį apkalba. Siekiant paneigti tokius įtariamąjo teiginius atliekant proceso veiksmus taip pat reikia išspręsti tokias užduotis: 1) surinkti duomenis, patvirtinančius kaltininko ir nukentėjusiojo buvimo nurodytoje nusikaltimo vietoje ir nurodytu laiku faktą; 2) gauti faktinius duomenis, patvirtinančius prievartinį veiksmų pobūdį; 3) nustatyti prievartinio lytinio akto arba lytinės aistros tenkinimo pėdsakus (Jablokov, 2005, p. 610).

Be to, labai svarbus neatidėliotinas nukentėjusiojo kūno tyrimas, visuomet atliekamas ieškant biologinių skysčių pėdsakų, kurie nukentėjusiojo kūne (makštyje ar tiesiojoje žarnoje) išlieka ne daugiau kaip kelias paras. Suprantama, kad daugelis sužalojimų gali būti nustatyti ir praėjus savaitei po nusikaltimo, tačiau su kiekviena minute jie keičiasi ir teismo medicinos gydytojui darosi vis sunkiau nustatyti laiką ir būdą, kada ir kaip požymiai atsirado. Tinkamas ir nuoseklus, t. y. per kelias valandas po nusikaltimo įvykio vietos tyrimas, atliktas įvykio vietos tyrimų specialistų yra neabejotinai efektyviausias būdas faktais pagrįsti nukentėjusiojo arba kaltinamojo versiją.

Iš teismų praktikos matyti, jog įtariamąjo teiginiai apie savanorišką santykiavimą buvo paneigti atlikus:

- 1) nukentėjusiojo kūno tyrimą (ekspertizę), pavyzdžiui, specialisto išvadoje Nr. G 2252/05(02), iš kurios matyti, kad G. G. padarytas odos nubrozdinimas kairiame kelyje padarytas kietu buku daiktu, galimai paros bėgyje iki apžiūros, o atsižvelgiant į tai, kad nukentėjusioji buvo laikoma už liemens, o tempiama link įvykio vietos, buvo laikoma už rankų, kad nesipriešintų, vėliau užgulta ir prispausta prie žemės (Kauno apylinkės teismo nuosprendis 2005 m. lapkričio 9d. baudžiamojoje byloje 1A-7-290/2005);
- 2) nukentėjusiojo drabužių apžiūrą ir tyrimą, pavyzdžiui, specialisto išvada Nr. S 386/07 (01) nustatyta, kad ant J. A. kelnaičių yra spermos pėdsakų, kurie 99,99999999 proc. tikimybe priklauso V. P. (T. 1, b. l. 27–32). Taigi specialistų išvados patvirtina nukentėjusiosios J. A. parodymus bei paneigia V. P. iškeltą versiją (Lietuvos

Aukščiausiojo Teismo 2010 m. gruodžio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-607/2010);

3) paties įtariamojo kūno tyrimą (ekspertizę), pavyzdžiui, Valstybinės teismo medicinos tarnybos Šiaulių skyriaus specialisto išvadoje Nr. (duomenys neskelbtini) nurodyta, kad J. B. kūne nustatyti sužalojimai: poodinės kraujosruvos abiejų riešų srityse; odos nubrozdinimai galvos plaukuotosios dalies kairėje, dešinėje plaštakoje, abiejose blauzdose, dešinėje pėdoje; sužalojimai padaryti kontaktuojant su bukais kietais daiktais ir/ar paviršiais 12 val. laikotarpyje iki apžiūros VTMT, kvalifikuojami nežymiu sveikatos sutrikdymu. Paimti du tamponėliai su nuoplovomis nuo J. B. varpos ir išsiųsto deponavimui į VTMT Serologijos ir DNR laboratoriją. Skubios pagalbos - priėmimo skyriuje 2023-08-15 J. B. nustatytas 2,04 prom. girtumas. (4 t., b. l. 118-119) (Šiaulių apylinkės teismo nutartis 2024 m. gruodžio 20 d. baudžiamojoje byloje Nr. 1-237-409/2024);

4) kai įtariamasis nebuvo panaudojęs fizinio smurto, prievartinis jo atliktų veiksmų pobūdis buvo patvirtintas nukentėjusiojo, liudytojų apklausose, pavyzdžiui, liudytoja I. R. parodė, kad kaltinamojo šeimą pažįsta penkis metus. Nukentėjusioji J. R. jai papasakojo, kad pastarosios brolis - kaltinamasis D. R. naktimis arba dienos metu, kai nieko nebūdavo namuose, panaudodamas fizinį smurtą – užspausdamas delnu burną, stipriai laikydamas jos rankas, įvesdavo į makštį lytinę varpą. Pasakodama susijaudino, pradėjo verkti ir pasakė, kad nenori šia tema daugiau kalbėti (Kauno apygardos teismo nuosprendis 2009 m. gegužės 15 d. baudžiamojoje byloje Nr.1-95-245/2009);

5) atlikus nukentėjusiojo psichologinę psichiatrinę ekspertizę, kuri dažniausiai buvo atliekama mažamečiams nukentėjusiems ir taip konstatuojama jų bejėgiška būklė, pavyzdžiui, teismas neturi jokio objektyvaus pagrindo netikėti mažametės nukentėjusiosios M. B. parodymais, kadangi teismo psichiatrijos, teismo psichologijos ekspertizės išvadose nurodyta, kad M. B. atminties sutrikimų nenustatyta, padidintas polinkis fantazuoti nenustatytas, nenustatytos priežastys, dėl kurių nebūtų galima tikėti jos parodymais, įvykio metu nekonstatuoti psichikos sutrikimai, trukdantys suprasti įvykio aplinkybes ir duoti apie jas parodymus (Šiaulių apygardos teismo nuosprendis 2017 m. birželio 16 d. baudžiamosios bylos Nr. N1-78-616/2017).

Kaip jau buvo minėta, prievartinis lytinis aktas arba lytinės aistros tenkinimas gali būti patvirtintas, jeigu yra laiku paimti ir ištirti biologinės kilmės pėdsakai. Iš teismų praktikos matyti, kad dažniausiai operatyviai buvo paimti įtariamojo pavyzdžiai lyginamajam tyrimui, atlikti biologiniai, serologiniai, DNR tyrimai.

Atkreiptinas dėmesys, jog minėti procesiniai veiksmai būna neatliekami, pavyzdžiui: a) kai nuo nusikalstamos veikos padarymo yra praėjęs pakankamai ilgas laiko tarpas ir biologinės kilmės pėdsakai neišlikę; b) atlikus apžiūras ar tyrimus nebuvo rasta tinkamos medžiagos biologiniams tyrimams; c) kai nusikalstama veika buvo nutraukta pasikėsimo stadijoje.

Taigi, tyrimo metu surinkta informacija turi būti būtinai analizuojama, kadangi tai padėtų atsakyti į tokius svarbius tyrimui klausimus: 1) ar veikoje yra išžaginimo ar seksualinio prievartavimo bei kitų nusikalstamų veikų požymių; 2) ar yra pakankamai surinkta tyrimui reikšmingų duomenų, ar jie tinkamai užfiksuoti, ar tiksliai žinomas jų šaltinis; 3) kokie dar veiksmai turi būti atlikti ir pan.

2.2. Tipinės išžaginimo ir seksualinio prievartavimo tyrimo situacijos, versijos bei tyrimo kryptys

Tarp mokslininkų vyksta diskusijos dėl tyrimo situacijos sąvokos (suvokimo). Vieni mokslininkai, pavyzdžiui, R. Belkinas, V. Koldinas mano, kad tyrimo situacija - tai sąlygų, kuriomis tam tikru momentu vyksta nusikaltimo tyrimas, sistema (Belkin, 1993, p. 72; Koldin, 1986, p. 161). Kiti mokslininkai (I. Gerasimovas ir L. Drapkinas) tyrimo situaciją supranta kaip dinaminį mąstymo modelį, atspindintį informacinę - loginę, taktinę - psichologinę, taktinę - valdymo, organizacinę - struktūrinę būklę, kuri susiklosto baudžiamojoje byloje ir apibūdina palankų arba nepalankų tyrimo proceso charakterį (Gerasimov, Drapkin, 1994, p. 49). A. Gorbatkov siūlo tokį situacijos apibrėžimą: tai tam tikra faktinė padėtis (būklė), kuri formuojasi, egzistuoja ir keičiasi (transformuojasi) tiriant nusikalstamą veiką, priklausomai nuo tam tikrų, kriminalistiniu požiūriu reikšmingų, aplinkybių (veiksnių) turinio ir apimties (Gorbatkov, Vilnius, 2005, p. 73). Galima pritarti tiems mokslininkams, kurie tyrimo situaciją apibrėžia kaip tam tikrą ikiteisminio tyrimo metu susiklosčiusią padėtį, tyrimo „būseną“, nes tyrimas yra dinaminis procesas, kuris įtakojant daugybei įvairių aplinkybių, tam tikru momentu parodo tyrimo būklę.

Taip pat nusikalstamos veikos tyrimo situaciją sudaro tam tikros komponentų grupės, tai: psichologinio pobūdžio komponentai, informacinio pobūdžio komponentai, procesinio ir taktinio pobūdžio komponentai, materialinio ir organizacinio pobūdžio komponentai. Būtent tyrimą atliekantis pareigūnas turi suvokti susiklosčiusios tyrimo situacijos struktūrą, kad galėtų suprasti, kurio situacijos komponento ar nepakanka. Tik tuomet jis gali atitinkamų priemonių ir veiksmų problemai šalinti, nes nusikalstamos

veikos tyrimo situacija nulemia konkrečių veiksmų tyrimo taktiką. Jos įvertinimas įgyvendinimas būtent taktiniu sprendimu, kuris įgauna savo išorinę išraišką planuojant tyrimą“ (Kurapka et al., 2013, p. 443). „Tyrimo situacijos esmė yra ta, kad faktinių duomenų visuma leidžia nusikalstamos veikos tyrėjui bet kuriuo momentu sudaryti išsamų ir objektyvų tiriamojo įvykio paveikslą, ir kartu jis tai gali įvertinti ir priimti atitinkamus sprendimus atlikti tolesnius veiksmus“ (Burda et al., 2004, p. 86).

Taigi, tyrimo išsamumas, efektyvumas priklauso nuo teisingo tyrimo planavimo ir organizavimo, savalaikio reikiamų veiksmų atlikimo. Labai svarbi yra pirminių tyrimo, kriminalinių žvalgybinių bei paieškos veiksmų atlikimo tvarka, tyrimo situacijos nustatymas, tipinių versijų iškėlimas. Tai paprastai priklauso nuo pirminės turimos informacijos apie įvykio aplinkybes, asmenį, galimai padariusį šį nusikaltimą. Išžaginimo ir seksualinio prievartavimo tyrimui būdinga tai, kad jau pradinėje tyrimo stadijoje yra duomenų apie nusikalstamą įvykį, jo laiką, vietą, padarymo aplinkybes, o dažnai ir apie jį padariusį asmenį. Įvertinęs šiuos turimus duomenis tyrėjas planuoja tyrimo eigą, kelia versijas, apsibrėžia įrodinėjimo aplinkybes, nustato veiksmų atlikimo eiliškumą.

Nusikalstamos veikos tyrimas tai nuolat besikeičiantis procesas, priklausantis nuo gaunamos naujos tyrimui reikšmingos informacijos. Tam tikrais šio proceso etapais, įtakoiant tam tikroms aplinkybėms, susiklosto konkrečios situacijos, kurių teisingas atpažinimas ir įvertinimas lemia tinkamų procesinių sprendimų priėmimą ir viso tyrimo sėkmę.

Pačios tyrimo situacijos gali būti klasifikuojamos pagal bendrumo laipsnį į tipines ir specifines (individualias); pagal proceso dalyvių santykių pobūdį į konfliktines ir nekonfliktines; pagal tyrimo etapus į pirmines, tarpines ir galutines; pagal nusikalstamos veikos atskleidimo momentą į susidarančias, praėjus ilgam laiko tarpui po nusikaltimo padarymo, ir iš karto po nusikaltimo padarymo; pagal palankumą tyrimui į palankias ir nepalankias bei kita. Konkrečios nusikalstamų veikų rūšies tyrimo metodikai yra reikšmingos tipinės tyrimo situacijos, kurių pagalba yra planuojamas tyrimo procesas, procesinių veiksmų atlikimas. Tipinės tyrimo situacijos kuriamos apibendrinant ir analizuojant situacijas, kurios susiklosto tiriant konkrečias nusikalstamas veikas, t. y. individualias tyrimo situacijas. Analizuojant individualias tyrimo situacijas yra nustatomi identiški arba panašūs požymiai ir tai leidžia daryti apibendrinimus, tam tikras prielaidas ir modeliuoti tipines tyrimo situacijas (Rimko, 2008, p. 31, 32).

Tipinėms tyrimo situacijoms taikomos tipinės tyrimo versijos. Versija kriminalistikos moksle suprantama kaip tyrimo metu surinkta medžiaga pagrįsta prielaida, paaiškinanti nusikaltimo ir atskirų jo aplinkybių pobūdį, atskirų tiriamo įvykio reiškinių ryšius ir

priežastis. Nusikaltimų tyrimo planavimui tyrimo versijos turi labai didelės įtakos, nes jos nurodo tyrimo kryptį, padeda išaiškinti įrodinėjimo dalyko aplinkybes. Tyrimo versijos kriminalistikos literatūroje klasifikuojamos pagal įvairius kriterijus: pagal apimtį - bendros ir konkrečios; pagal apibrėžtumo laipsnį - tipinės ir individualios; pagal jas iškeliantį subjektą - tyrimo, teismo, operatyvinės paieškos, ekspertinės. Tačiau nusikalstamų veikų tyrimui yra svarbiausios tipinės tyrimo versijos, kurios yra kuriamos praktikos apibendrinimo pagrindu (Koldin, 1986, p. 187, 189, 190; Belkin, 1993, p. 13).

Tyrimo planavimas kriminalistikos literatūroje apibrėžiamas kaip moksliskai pagrįstas nusikaltimų tyrimo metodas, kurio esmę sudaro tikslingiausių, racionaliausių tardymo (ikiteisminio tyrimo) organizacijos ir konkrečių bylų ištyrimo būdų nužymėjimas, bylos medžiaga pagrįstų versijų iškėlimas ir patikrinimas, planingas ir kryptingas įrodymų rinkimas (Palskys et al., 1985, p. 182). Planuodamas tyrimą pareigūnas numato procesinius veiksmus, kuriuos reikia atlikti tikrinant iškeltas versijas, šitų veiksmų turinį, taktinius atlikimo būdus, terminus, eiliškumą ir kita.

Išžagavimo ir seksualinio prievartavimo tyrimo ypatumus ir planavimą sąlygoja tipinės tyrimo situacijos ir versijos. Tyrimo pradžioje, kai tyrėjui yra žinoma nedaug informacijos, priklausomai nuo susiklosčiusios situacijos yra keliamos tipinės tyrimo versijos. Atliekant proceso veiksmus ir renkant tyrimui reikšmingą medžiagą tipinės tyrimo versijos yra sukonkretinamos. Išžagavimo ir seksualinio prievartavimo atžvilgiu yra išskiriamos dvi pagrindinės situacijos: 1) įtariamasis žinomas nukentėjusiajam; 2) įtariamasis nežinomas nukentėjusiajam.

Kai kurie mokslininkai be šių pagrindinių situacijų išskiria ir papildomas:

- nusikaltėlis sulaikytas nusikaltimo darymo metu arba netrukus po jo;
- nusikaltėlis nepažįstamas nukentėjusiajam ir pasišalino iš įvykio vietos;
- nusikaltėlis nepažįstamas nukentėjusiam, bet sulaikytas iš karto po nusikaltimo padarymo;
- nusikaltėlis žinomas nukentėjusiajam ir žinoma jo buvimo vieta;
- nusikaltėlis žinomas nukentėjusiajam, bet slapstosi;
- nusikaltėlis nežinomas nukentėjusiajam, bet pastarasis įsiminė jo išorės požymius ir gali jį atpažinti;
- grupės asmenų padaryto nusikaltimo atveju - vieną iš nusikaltėlių auka pažįsta, kitų – ne;
- nukentėjusysis sutiko atlikti lytinį aktą arba tenkinti lytinę aistrą su vienu asmeniu, o kiti padarė nusikalstamą veiką (Burda et al., 2004, p.101).

Tiriant šiuos nusikaltimus, padarytus grupės asmenų, vienu metu gali susiklostyti kelios situacijos, pavyzdžiui, kai vieną iš nusikaltėlių nukentėjusysis pažįsta, o kitų - ne. Iš teismų praktikos matyti, kad tais atvejais, kai nusikaltimai buvo padaryti grupės asmenų, nukentėjusiajam visi nusikaltėliai buvo visada pažįstami.

Kai asmuo, padaręs išžaginimą ar seksualinį prievartavimą, nėra žinomas arba žinomas, bet slapstosi nuo teisėsaugos pareigūnų, tyrimas vyksta dviem etapais. Pirminiame tyrimo etape imamasi visų priemonių nustatyti nežinomą įtariamąjį, o jei žinomas, tai nustatyti jo slapstymosi vietą ir sulaikyti. Iš teismų praktikos matyti, jog šiems tikslams pasiekti buvo atliekami tokie procesiniai veiksmai: nukentėjusiojo, liudytojų apklausos, įvykio vietos apžiūra, teismo medicininis tyrimas (ekspertizė), nukentėjusiojo drabužių apžiūra ir tyrimas, įtariamojo drabužių poėmis, jų apžiūra ir tyrimas, fotoroboto sudarymas. Taip pat taikomos kriminalinės žvalgybinės bei paieškos priemonės. Kuomet asmuo sulaikomas nusikaltimo darymo metu arba netrukus po jo, tyrimas nėra skirstomas į etapus. Susiklosčius tokiai situacijai įtariamasis yra žinomas ir atliekami tokie tyrimo veiksmai, kurių metu gauti duomenys galėtų būti teisme pripažinti nusikaltimo padarymo fakto ir šio konkretaus asmens kaltės įrodymais.

Informacijos, kurios pagrindu tyrėjas nusprendžia kaip vyks tyrimas, koku eiliškumu bus atliekami tyrimo veiksmai, šaltinis yra duomenų ikiteisminio tyrimo įstaigoje gavimas apie padarytą nusikaltimą. Šie duomenys gaunami nukentėjusiajam arba jo atstovui pateikiant skundą, pareiškimą arba žodžiu pranešant apie nusikalstamą įvykį, tokiu atveju yra surašomas protokolą - pareiškimas. Nuo tokios informacijos aiškumo, gausumo priklauso tyrėjo galimybė nuspręsti dėl ikiteisminio tyrimo pradėjimo, jį pradėjus tinkamai nustatyti susiklostančią situaciją, iškelti versijas bei planuoti veiksmus. Todėl siekiant, kad tyrimas vyktų greitai ir efektyviai, tyrėjas turi teisę iš nukentėjusiojo, jo atstovo gauti žodinį arba rašytinį patikslinimą (BPK 168 str.).

Pradėjus ikiteisminį tyrimą ir planuojant jo eigą iškeliama dvi pagrindinės tipinės versijos:

- 1) išžaginimas ir seksualinis prievartavimas buvo;
- 2) išžaginimo ir seksualinio prievartavimo nebuvo.

Šios versijos, priklausomai nuo renkamos informacijos turinio, gali būti konkretizuojamos ir išskiriamos tokios papildomos, kuomet išžaginimas ir seksualinis prievartavimas buvo:

- nusikaltimas buvo tomis aplinkybėmis, kurias nurodo nukentėjusysis;
- buvo kitomis aplinkybėmis, negu nurodo nukentėjusysis.

Išžaginimo ir seksualinio prievartavimo nebuvo, kadangi:

- buvo savanoriškas lytinis santykiavimas, bet nukentėjusysis sąžiningai klysta vertindamas įvykius;
- buvo savanoriškas lytinis santykiavimas, bet nukentėjusysis, pasinaudodamas situacija, sąmoningai apkalba partnerį;
- lytinis santykiavimas nebuvo savanoriškas, bet nukentėjusiojo elgesys buvo klaidinantis arba pasipriešinimas nepakankamai intensyvus, todėl kaltininkas suklydo vertindamas nukentėjusiojo elgesį;
- lytinio santykiavimo nebuvo, pareiškimas melagingas, įvykio aplinkybės inscenuotos (Burda et al., 2004, p. 100, 101).

Situacija, kai turima informacija apie nusikaltimą galimai padariusį asmenį, yra viena iš palankiausių ir gali susiklostyti, kai tas asmuo yra sulaikytas darant nusikalstamą veiką arba iš karto po jos padarymo arba nukentėjusysis suteikia išsamius duomenis apie nusikaltėlio asmenybę ir jo buvimo vietą. Esant tokiai situacijai, nėra atliekami pirminiam tyrimo etapui būdingi veiksmai, nukreipti į nusikaltėlio asmenybės nustatymą, o pereinama prie kitų procesinių veiksmų, kurių atlikimo tikslas - išaiškinti visas aplinkybes ir surinkti įrodomąją informaciją dėl šio konkretaus asmens padaryto nusikaltimo.

Šias tyrimo situacijas pagal turimos informacijos apie nusikaltėlį apimtį galima suskirstyti į tam tikras grupes:

I. nukentėjusysis įvardija konkretų asmenį ir nurodo tikslus jo duomenis - taip buvo tais atvejais, kai kaltininką su nukentėjusiuoju siejo ypatingai glaudūs ryšiai, tokie kaip bendro gyvenimo, pavyzdžiui, V. P. 2006 m. birželio - rugpjūčio mėnesiais, tiksliai nenustatytomis dienomis ir valandomis, Rokiškio rajone, buto kambaryje, lovoje, siekdamas tenkinti savo lytinę aistrą su savo sugyventinės J. K. mažamete dukra M. K., pasinaudodamas jos bejėgiškumu bei priklausomumu dėl mažametystės, prieš jos valią tenkino savo lytinę aistrą oraliniu ir kitokio fizinio sąlyčio būdu, t. y. seksualiai prievartavo mažametę M. K., gim., (Panevėžio apygardos teismo nuosprendis 2009 m. liepos 3 d. baudžiamojoje byloje Nr. 1-8-337/2009);

II. nukentėjusysis ir įtariamasis yra gerai arba pakankamai pažįstami, bet nukentėjusysis konkrečių duomenų apie įtariamąjį neturi, tačiau gali nurodyti jo gyvenamąją arba buvimo vietą, pavyzdžiui, T. P. nuteistas pagal BK 149 straipsnio 3 dalį už tai, kad jis 2020 m. gruodžio 29 d., laikotarpiu nuo 8.00 val. iki 11.30 val., žinodamas, kad yra nepilnametė, pasinaudodamas jos bejėgiška būkle dėl jauno amžiaus ir emocinio nebrandumo, t. y. tuo, kad ji tik paviršutiniškai galėjo suvokti su ja atliekamų veiksmų esmę ir dėl to ji negalėjo adekvačiai ir aktyviai priešintis, bei panaudodamas prieš ją apgaulę - per susirašinėjimo programėlę „Messenger“ pranešęs, kad jos dingęs katinas yra

jo namuose, įsiviliojo nepilnametę į savo namus ir, uždaręs bei užrakinęs jos mažametį brolių katilinę, taip sukėlė nukentėjusiajai išgąstį ir baimę, po to, panaudodamas prieš ją fizinį smurtą, tai yra apglėbęs ją per juosmenį, jėga nusivedė į kitą kambarį ir, pastūmęs ją, pareikalavo gultis ant grindų ir išsižergti, o nukentėjusiajai iš baimės paklusęs ir atsigulus, rankomis glostė nepilnametės krūtinę, lytinius organus, jėga numovęs jai kelnės ir kelnaites, rankomis laikydamas jos kojas, įvedė savo lytinį organą jai į makštį ir taip lytiškai santykiavo su nukentėjusiaja prieš jos valią (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis 2024 m. spalio 30 d. baudžiamojoje byloje Nr. 2K-230-495/2024);

Esant situacijai, kai nukentėjusysis su įtariamuju yra pažįstami, sprendžiami tokie pagrindiniai uždaviniai:

- 1) nustatyti ar nukentėjusiojo atžvilgiu buvo atliktas priverstinis lytinis aktas arba prievarta tenkinta lytinė aistra;
- 2) nustatyti aplinkybes, liudijančias prievartinį santykiavimo pobūdį;
- 3) surinkti duomenis, galinčius teisme pagrįsti nusikaltėlio kaltę;
- 4) nustatyti nusikaltėlio buvimo vietą ir jį sulaikyti, jeigu jis nebuvo sulaikytas nusikaltimo darymo metu arba iškart po jo (Rimko, 2008, p. 35).

Šiems uždaviniams spręsti yra keliamos versijos dėl dar neišaiškintų objektyviosios pusės aplinkybių, veikos padarymo mechanizmo, galimų bendrininkų, liudytojų, nusikaltimo padarymo motyvų, tikslų ir kita.

Tyrėjas gali iškelti nusikaltimo inscenizacijos versiją, kai nukentėjusiojo apklausos metu jis elgiasi nenatūraliai: perdėtai nervinasi, stengiasi parodyti, kad yra giliai sukrėstas, išgyvena. Tokiu atveju turi būti itin kruopščiai apžiūrėta įvykio vieta, palyginta ar gauti duomenys sutampa su nukentėjusiojo parodymais. Svarbu laiku atlikti teismo medicininį tyrimą, kad būtų nustatyti ar tikrai ant nukentėjusiojo kūno yra sužalojimų, ar jie atitinka nukentėjusiojo nurodytas įvykio aplinkybes. Visada turi būti ieškoma liudytojų, kurie galėtų duoti parodymus apie nukentėjusiojo ir įtariamojo santykius. Tikrinant šią versiją gali būti tikslinga atlikti nukentėjusiojo parodymų patikrinimą vietoje (Pantelejev, Selivanov, 1993, p. 465, 466).

Iš teismų praktikos analizės matyti, jog dažniausiai buvo atliekami tokie tyrimo veiksmai: a) nukentėjusiojo apklausa, b) įvykio vietos apžiūra, c) nukentėjusiojo apžiūra, drabužių apžiūra, poėmis, tyrimas, d) nukentėjusiojo medicininis tyrimas, e) liudytojų apklausos, f) nustatius įtariamąjį daroma jo krata, apžiūra, jo drabužių apžiūra ir poėmis, tyrimas.

Taip pat pastebėta, kad pakankamai dažnai atliekamas nukentėjusiojo ir įtariamojo parodymų patikrinimas vietoje, paskiriamos nukentėjusiojo ir įtariamojo teismo

psichiatrinės psichologinės ekspertizės. Rečiau yra atliekamos nukentėjusiojo kūno, daiktų ekspertizės, įtariamojo gyvenamojo būsto kratos. Kai nusikaltimas buvo padarytas nukentėjusiajam nepažįstamo arba mažai pažįstamo asmens, jis parodomas atpažinti.

Kuomet susiklosto situacija, kai nusikaltėlis nėra pažįstamas su nukentėjusiuoju, tada turi būti sprendžiami tokie uždaviniai:

- 1) nustatyti informacijos, nurodančios nusikaltimo subjektą, pobūdį ir šaltinius;
- 2) nustatyti ar nukentėjusiojo atžvilgiu buvo atliktas priverstinis lytinis aktas arba prievarta tenkinta lytinė aistra;
- 3) nustatyti aplinkybes, liudijančias prievartinį santykiavimo pobūdį;
- 4) suplanuoti nusikaltėlio paieškos veiksmus.

Šiuo atveju keliamos ir tikrinamos versijos dėl nusikaltimo subjekto, galimos jo buvimo arba gyvenamosios vietos (Rimko, 2008, p. 36).

Praktinės medžiagos analizė parodė, kad šiai tyrimo situacijai būdingi tie patys procesiniai veiksmai nukentėjusiojo atžvilgiu, t. y. apklausa, apžiūra, drabužių apžiūra ir poėmis, įvykio vietos apžiūra, medicininio tyrimo atlikimas, tyrimui reikšmingų daiktų tyrimas. Šių tyrimo veiksmų atlikimo tikslas - gauti kiek įmanoma daugiau informacijos nusikaltėlio paieškai ir jo demaskavimui, kai jis bus sulaikytas. Organizuojama nusikaltėlio paieška „karštais pėdsakais“ - sudaromas fotorobotas, atliekami asmens buvimo vietos nustatymo ir sulaikymo veiksmai.

Susiklosčius vienai ar kitai pagrindinei tyrimo situacijai, galimos abi bendros tipinės versijos. Priklausomai nuo laiko tarpo, praėjusio nuo nusikaltimo padarymo iki tyrimo pradžios, šios versijos tikrinamos skirtingai. Kai tyrimas pradėtas iš karto po nusikaltimo padarymo, lytinio santykiavimo arba kitokio lytinės aistros tenkinimo faktą bei tokių veiksmų prievartinį pobūdį gali liudyti sužalojimai ant nukentėjusiojo kūno, biologinės kilmės pėdsakai, prievartos žymės ant drabužių. Šiems faktams užfiksuoti, kaip jau minėta, buvo atliktas nukentėjusiojo medicininis tyrimas, paimti mėginiai biologinės kilmės pėdsakams nustatyti, jo drabužių poėmis, atlikta jų apžiūra ir reikiamais atvejais atliktas jų tyrimas, taip pat atlikta įvykio vietos apžiūra paimant tyrimui reikšmingus daiktus.

Tikrinant pirmąją versiją, kai išžaginimas ir seksualinis prievartavimas buvo, atliekant tyrimo veiksmus siekiama nustatyti prievartinio lytinio akto arba lytinės aistros tenkinimo faktą ir surinkti tai pagrindžiančius duomenis. Šiam tikslui pasiekti svarbūs yra tokie procesiniai veiksmai, kaip nukentėjusiojo ir nusikaltėlio kūno ir drabužių apžiūra, teismo medicininis tyrimas arba ekspertizė, įvykio vietos apžiūra, reikšmingų daiktų tyrimai.

Kai įtariamasis nustatomas, prasideda tolesnis tyrimo etapas. Jo metu renkama įrodomoji informacija, kuria teisme bus remiamasi įrodinėjant konkretaus asmens kaltumą. Baudžiamųjų bylų analizė parodė, kad dažniausiai buvo atliekami tokie procesiniai veiksmai: 1) įtariamojo apklausa; 2) jo kūno tyrimas, krata; 3) drabužių poėmis, apžiūra, tyrimas; 4) gyvenamojo būsto krata, drabužių poėmis; 5) biologinių pėdsakų, mikroobjektų tyrimai.

Kai surenkama pakankamai duomenų apie padarytą veiką, tyrimas užbaigiamas prokurorui surašant kaltinamąjį aktą ir perduodant bylą teismui.

Taigi nuo išžaginimo ir seksualinio prievartavimo atskleidimo ypatumų, tyrimo metu susiklostančios situacijos priklauso versijų iškėlimo, jų tyrimo ir tikrinimo specifika, įrodomosios informacijos šaltinių nustatymas, tyrimo kryptys ir viso tyrimo sėkmė.

3. IKITEISMINIO TYRIMO VEIKSMŲ ATLIKIMO METODIKA TIRIANT IŠŽAGINIMĄ IR SEKSUALINĮ PRIEVARTAVIMĄ

Daugelio nusikalstamų veikų tyrimuose atliekami pagrindiniai ikiteisminio tyrimo veiksmai: apklausiami asmenys, apžiūrima įvykio vieta, atliekami objektų tyrimai, kratos, akistatos, parodymų patikrinimas vietoje ir kita. Jeigu tyrimų metu nebūtų planuojami ir vykdomi atitinkami baudžiamojo proceso veiksmai, kurie reikšmingi duomenų surinkimui ir fiksavimui ar iškeltų versijų patikrinimui, tuomet bet kokios nusikalstamos veikos atskleidimas, tyrimo planavimas, tipinės tyrimo situacijos bei tipinės versijos netektų prasmės.

Iš baudžiamųjų bylų analizės matyti, jog tiriant išžaginimą ir seksualinį prievartavimą dažniausiai atliekami atskiri baudžiamojo proceso veiksmai per kuriuos pasireiškia jų specifika ir tai yra: 1) įvykio vietos, daiktų, asmens apžiūros; 2) nukentėjusiojo, įtariamojo ir liudytojo apklausos; 3) objektų tyrimai (pėdsakai, daiktai) ir ekspertizė (nukentėjusiojo ir įtariamojo teismo medicininis tyrimas).

3.1. Apžiūros

Nusikalstamas įvykis yra toks tikrovės reiškinys, kuris pasireiškia didesniu ar mažesniu, akivaizdžiu arba neakivaizdžiu aplinkos pasikeitimu. Šių materialios aplinkos pasikeitimų atskleidimas bei suradimas ir ištyrimas leidžia suprasti jų susidarymo mechanizmą, nustatyti rastų pėdsakų ryšį ir tuo remiantis daryti išvadą apie įvykusio reiškinio esmę, taip pat spręsti apie į jį įtrauktus asmenis. Dėl šios priežasties apžiūra yra vienas iš svarbiausių kriminalistinio tyrimo veiksmų (Kurapka et al., 2013, p. 40). Apžiūrą, kaip ikiteisminio tyrimo veiksmą, reglamentuoja BPK 207 straipsnis, kurio 1 dalyje nurodoma, kad apžiūrėti reikia nusikalstamai veikai ištirti turinčius reikšmės daiktus ir objektus, kurių nereikia tirti BPK 205 straipsnyje nurodyta tvarka. BPK 143 straipsnyje yra numatyti asmens apžiūros pagrindai.

Ypatingai išžaginimo ir seksualinio prievartavimo tyrimui yra svarbus laiku atliktas reikšmingų objektų, pėdsakų suradimas, užfiksavimas, preliminarus ištyrimas bei paėmimas. Dažniausiai šių nusikalstamų veikų tyrimo metu yra atliekamos įvykio vietos - tai gali būti įvairios patalpos ir vietovės, daiktų, kurie rasti įvykio vietoje: įtariamojo ir nukentėjusiojo rūbai, dokumentai, daiktai ir kita, bei gana retai pasitaikantis asmens, t. y. žmogaus kūno, apžiūros - vienos svarbiausių baudžiamojo proceso veiksmų, kurių metu gaunama pakankamai reikšmingos informacijos.

3.1.1. Įvykio vietos apžiūra

„Apžiūra - tai toks procesinis kriminalistinis tyrimo veiksmas, kurio metu Baudžiamojo proceso kodekso nustatyta tvarka pareigūnas - prokuroras, ikiteisminio tyrimo pareigūnas ar specialistas - tiesiogiai, o prireikus ir naudodamas kriminalistines technines priemones, stebi, analizuoja, vertina, fiksuoja, atlieka kitus su tiriamu įvykiu susijusius veiksmus“ (Ancelis et al., 2011, p. 59). Įvykio vietos apžiūra yra reglamentuota BPK 207 straipsnyje. Šiame straipsnyje nurodyta, kad turinčius reikšmės nusikalstamai veikai ištirti daiktus ar kitus objektus, kurių nereikia tirti BPK 205 straipsnyje nustatyta tvarka, apžiūri prokuroras, ikiteisminio tyrimo pareigūnas ar specialistas. Įvykio vieta kriminalistikoje yra suprantama, kaip „nusikalstamos veikos padarymo (arba nusikalstamo neveikimo) vieta ir vieta, kurioje rasti nusikalstamos veikos pėdsakai“ (Kurapka et al., 2013, p. 52, 53). Išskirtinis įvykio vietos apžiūros bruožas tas, kad tai yra neatidėliotinas tyrimo veiksmas. Apžiūrint įvykio vietą ištiriama įvykio vietos aplinka, t. y. iš įvykio vietos aplinkoje esančių daiktų ir kitų objektų išskiriami objektai, kurie galimai yra informacijos apie įvykį šaltiniai, aptinkami, užfiksuojami ir paimami pėdsakai.

Atliekant išžagino ir seksualinio prievartavimo įvykio vietos apžiūrą, galima:

- 1) surasti, paimti ir užfiksuoti nusikaltėlio ir nukentėjusiojo buvimo toje vietoje pėdsakus: transporto priemonių, kojų, rankų, dantų pėdsakai; žmogaus kūno išskyros (spermą, vaginalines išskyras, prakaitą, šlapimą, seiles, kt.), kraują, plaukus; nusikaltėliui ar nukentėjusiajam priklausančius daiktus (nuorūkas, šukas, nosines, akinius, sagas, kt.). Taip pat gali būti paimami dirvožemio, augmenijos, kitų medžiagų pavyzdžiai, baldų apmušalo, kilimų, kitų daiktų mikrodalelės, kurios galėjo likti ant nusikaltėlio ar nukentėjusiojo drabužių, avalynės;
- 2) nustatyti ir užfiksuoti nukentėjusiojo pasipriešinimo, kovos pėdsakus: atviroje vietovėje apie tai gali liudyti išmindžiota žolė, pėdsakai dirvoje, nulaužtos krūmų šakos; patalpose - nuversę ir sulaužyti baldai, sudaužyti indai, sujaukta patalynė, išmėtyti drabužiai, nuplėštos jų dalys, sagos, ginklai ar kitos nukentėjusiojo pasipriešinimui įveikti panaudotos priemonės;
- 3) atlikti pėdsakų, liudijančių apie lytinio akto buvimą, paiešką ir aptiktą fiksavimą bei paėmimą: tai gali būti sperma, kraujas, kitos žmogaus kūno išskyros, apatiniai drabužiai ar jų dalys, taip pat būdingus pėdsakus dirvoje - alkūnių, kelių pėdsakai ir kt.;
- 4) patikrinti inscenizacijos, melagingo pranešimo versijas: įvykio vietos aplinkos elementų atitikimas nukentėjusiojo parodymus, pėdsakų nebuvimas, kurie pagal

nukentėjusiojo parodymus turi būti ar, atvirkščiai, jų nelogiškas išsidėstymas, nebūdingų įvykiui pėdsakų buvimas (Jablokov et al., 2005, p. 615, 616).

Praktikoje būta pavyzdžių, kuomet išžagavimo ir seksualinio prievartavimo įvykio vietos apžiūra nebuvo atlikta. Tokiais atvejais, būtų galima išskirti objektyvias ir subjektyvias apžiūros neatlikimo priežastis. Objektyvia apžiūros neatlikimo priežastimi galima būtų laikyti įvykio vietos nežinojimą, pavyzdžiui, kai nukentėjusioji kaltininko buvo nuvesta į jai nežinomą miško vietą ir tai neleido pareigūnams jos nustatyti (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. gruodžio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K – 607/2010; Šiaulių apygardos teismo 2004 m. kovo 24 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-97-8/2004). Subjektyvia priežastimi gali būti laikytinas pareigūno sprendimas neatlikti apžiūros, kuomet praėjus ilgesniam laiko tarpui po nusikalstamos veikos padarymo, įvykio vietos apžiūra jau nebėra tikslinga, nes po gana ilgo laiko tarpo gali nelikti nusikaltimo pėdsakų arba jie gali būti sunaikinti. Be to, išžagavimo ir seksualinio prievartavimo įvykio vietos apžiūros metodika priklauso nuo susiklosčiusios tyrimo situacijos. Kuomet nukentėjusysis nurodo įtariamąjį, įvykio vietos apžiūros metu turi būti ieškoma lytinio santykiavimo, jo prievartinio pobūdžio pėdsakų. Tais atvejais, kada nusikaltimas padarytas nukentėjusiajam nepažįstamo asmens, tuomet turi būti ieškomi nusikaltėlio palikti pėdsakai, kurie padės jį nustatyti.

Pagrindiniai įvykio vietos apžiūros uždaviniai - nustatyti ir užfiksuoti teritorines, geografines koordinates bei apibūdinti vietą ir aplinką, surasti, užfiksuoti bei paimiti pėdsakus, daiktus ir kitus objektus, turinčius reikšmės nusikalstamai veikai tirti ir nagrinėti, išsiaiškinti įvykio pobūdį, aplinkybes ir veikos mechanizmą (Burda et al., 2004, p. 24).

Apžiūros taktikos struktūrą sudaro „apžiūros pasirengimo etapas, pagrindinis apžiūros etapas ir baigiamasis apžiūros etapas“ (Burda et al., 2004, p. 24).

Pasirengimo etape, laikantis kriminalistikos rekomendacijų įvykio vietos apžiūros atlikimui reikia apgalvotai pasiruošti bei pagal turimus duomenis būtina stengtis numatyti kokių techninių priemonių ir kokių specialistų pagalbos gali prireikti, pasirūpinti įvykio vietos apsauga, surinkti kuo detalesnę informaciją apie įvykio vietą.

Pagrindiniame etape tyrėjas privalo tinkamai planuoti bei strateguoti specialisto veiksmus, tačiau reiktų nepamiršti, kad specialisto darbo esmė sugebėti rasti pėdsakus ar kitus svarbius objektus, todėl nereikėtų skeptiškai vertinti specialisto darbo, ypač jei specialistas savarankiškai nutaria paimiti objektus, nepriklausomai nuo to, ar tyrėjas buvo pavedęs atlikti konkrečių objektų tyrimą. Kartais pastebima tai, kad specialistas yra linkęs rinkti ir tokio pobūdžio objektus, kurie teisiniu požiūriu gali būti nevertingi. Pavyzdžiui

byloje, kurioje nebuvo nustatyto įtariamojo, o tik buvo rastas automobilis, specialistas paėmė rankos pėdsaką nuo automobilio bagažinės dangčio. Suprantama, kad pėdsaką palikusiam asmeniui pateikus versiją, kad slystelėjo prekybos centro automobilių stovėjimo aikštelėje ir netyčia prisilietė prie greta stovinčio automobilio, tyrėjas neturės išeities taško specifinei apklausai. Tačiau konkrečioje byloje paklaustas apie rankos pėdsaką įtariamasis netrukus prisipažino dėl įvykdyto nusikaltimo įmonės automobilyje (Liubkevičiūtė, 2012, p. 36).

Baigiamajame etape į įvykio vietos apžiūros protokolą gali būti įrašyta specialisto išvada. Jeigu tyrėjas aktyviai bendradarbiauja su specialistu įvykio vietoje, tokiu atveju būtų galima susitarti su specialistu, jog jis atidžiai aprašytų paimitus objektus, bei nurodytų jų laboratorinio tyrimo galimybes. Pavyzdžiui, specialistas įvykio vietoje, paėmęs mikroplaušelių mėginį, gali ne tik parašyti paėmimo faktą, bet ir per lupą apžiūrėti plaušelius ir apibūdinti tų plaušelių spalvą ir ilgį, tai gali būti naudinga tolimesnio tyrimo eigai ar rezultatams (Liubkevičiūtė, 2012, p. 36).

Tiriant išžagirimą ir seksualinį prievartavimą įvykio vietos apžiūra atliekama pareigūnui surašius protokolą - pareiškimą ir dažniausiai apklausus nukentėjusįjį. Laikotarpis nuo duomenų apie įvykį gavimo iki apžiūros paprastai nėra didelis - dažniausiai jos atliekamos praėjus kelioms valandoms po apklausos. Tais atvejais, kai apklausus nukentėjusįjį ar atlikus įvykio vietos apžiūrą yra pastebimi tam tikri neatitikimai, prieštaravimai arba nukentėjusysis nenurodė tam tikrų aplinkybių, galima atlikti jo parodymų patikrinimą vietoje. Rekomenduojama, kad šio veiksmo atlikime dalyvautų nukentėjusysis, jeigu tai padaryti leidžia jo psichinė ir fizinė būklė (Gerasimov et al. 2004, p. 372; Jablokov et al., 2005, p. 616). Nukentėjusysis gali atkreipti tyrėjo dėmesį į atskiras reikšmingas aplinkybes, duoti paaiškinimus, parodyti iš kur atėjo ir kuria kryptimi pabėgo įtariamasis, nurodyti daiktų ir pėdsakų išsidėstymą. Dalyvavimas apžiūros metu gali padėti jam prisiminti kai kurias įvykio detales, reikšmingas tyrimui. Taip pat pareigūnas turi galimybę bet kuriuo metu užduoti jam klausimus, patikslinti neaiškias aplinkybes. Kiekvienu konkrečiu atveju pareigūnas turi spręsti dėl nukentėjusiojo dalyvavimo procesiniame veiksmo - įvertinti jam padarytus sužalojimus, jo emocinę būklę, gebėjimą orientuotis aplinkoje (Rimko, 2008, p. 42).

Kriminalistikoje yra išskiriami du įvykio vietos apžiūros metodai - tai subjektyvusis ir objektyvusis. „Subjektyvusis apžiūros metodas taikomas, kai pakankamai aiškiai yra stebimas nusikaltėlio judėjimo kelias, kurį pakankamai gerai rodo jo palikti, dažniausiai avalynės pėdsakai. Tyrėjas apžiūri tik tą teritoriją, kurioje yra objektai, kur didžiausia tikimybė, kad gali būti rasti pėdsakai ar nusikalstamai veikai ištirti reikšmingi daiktai.

Taikant šį metodą faktiškai įvykio vieta apžiūrima tik pasirinktinai, t. y. lieka daug nepažiūrėtos įvykio vietos teritorijos“ (Kurapka et al., 2013, p. 58). Taikant objektyvųjį įvykio vietos apžiūros metodą, įvykio vieta yra apžiūrima išsamiai. Objektyvusis įvykio vietos apžiūros metodas yra taikomas trimis būdais: koncentrinu - yra judama siaurėjančia spirale, ekscentrinu - kai yra judama išsiplečiančia spirale, juostiniu - judama mažiau ar daugiau tiesia linija (Kurapka et al., 2013, p. 58, 59). Tam kad įvykio vietos apžiūra būtų atlikta operatyviai ir išsamiai turi būti teisingai nustatytos jos ribos. Galima teigti, jog tiriant tokio pobūdžio nusikaltimus, toks klausimas nekelia didelių problemų ar neaiškumų, kadangi didžioji dauguma nusikalstamų veikų yra padaromos uždaroje patalpose, pakankamai nedidelėse erdvėse - buto ar namo kambaryje, automobilyje, pirties patalpa ir pan. Šiais atvejais įvykio vietos apžiūra tikslinga atlikti naudojant koncentrinį arba ekscentrinį apžiūros būdą arba jų kombinaciją, t. y. atliekant apžiūrą, nuodugniai yra apžiūrima konkreti patalpa, kurią kaip nusikaltimo padarymo vietą nurodo nukentėjusysis, taip pat gretimos patalpos, kuriose įtariamasis galėjo palikti tyrimui reikšmingus pėdsakus, daiktus. Tai ypatingai svarbu, kuomet tyrimo pradžioje susiklosto antroji tipinė tyrimo situacija - kai nėra žinomas nusikaltimo subjektas. Tokiu atveju, pareigūnai turi atkreipti dėmesį į pėdsakus, padėsiančius nustatyti nežinomąjį.

BPK yra numatyta, kad apžiūrą turi teisę atlikti prokuroras, ikiteisminio tyrimo pareigūnas ar specialistas (BPK 207 str.). Priklausomai nuo susiklosčiusių aplinkybių kaip specialistas gali būti kviečiami: kriminalistai, (kai reikia surasti, užfiksuoti, paimti tam tikrus specifinius pėdsakus, pavyzdžiui, kraujo, spermos), teismo medikai (kada yra duomenų, jog įvykio vietoje yra lavonas), kinologai (kai tai gali padėti nustatyti ir sulaikyti nusikaltėlį „karštais pėdsakais“). Be to, gali būti pasitelkta policijos pareigūnų pagalba, kai yra tikimybė įvykio vietoje sulaikyti įtariamąjį. Jeigu ikiteisminio tyrimo pareigūnas nusprendžia nekviesti specialistų į įvykio vietą, o nusprendžia apžiūrėti ją pats, reikia akcentuoti kelis pagrindinius aspektus, kuriuos būtina atlikti šio veiksmo metu, t. y. įsitikinti, kad specialisto dalyvavimas gali būti nereikalingas dėl šių priežasčių: 1) nėra žinoma tiksli nusikaltimo vieta, pavyzdžiui, miškas, nors retkarčiais tokiais atvejais galėtų padėti kinologai su tarnybiniais šunimis; 2) nusikaltimas konkrečioje vietoje įvykdytas prieš kelerius metus, pavyzdys galėtų būti, kuomet tėvas prievartavo vaiką namuose ir kelis kartus sodo namelyje - apžiūrint sodo namelį galima spręsti klausimą ar reikalingas kriminalistas; 3) pasikėsinimas įvykdyti nusikaltimą įvyko viešoje atviroje vietoje, pavyzdžiui, stotelėje, kai iš nugaros pribėga vyriškis ir pareikalauja oralinio sekso, tačiau nukentėjusioji išsilaisvina, įlipa į autobusą ir pasprunka arba nukentėjusioji pradeda rėkti

ir priešintis, dėl to užpuolikas nutraukia pasikėsinimą ir bando kuo greičiau pasišalinti iš įvykio vietos (Liubkevičiūtė, 2012, p. 37).

Taigi, pirmiausiai reikėtų apžiūrėti įvykio vietą iš vieno taško, nevaikštant po teritoriją, patalpą ir dar kartą spręsti klausimą dėl specialisto dalyvavimo. Atkreiptinas dėmesys, jog įvykio vieta yra erdvė, plotas, dėl to ją reikėtų kruopščiai apžiūrėti. Pavyzdžiui, vyras suduoda smūgius nukentėjusiajai pagaliu ir prakerta jai blauzdą, po to visus kraujo pėdsakus slėpdamas, išvalo su chemikalais. Po pusantrų metų specialistas dar kartą apžiūrėdamas įvykio vietą ant lubų randa nepašalintų kraujo lašelių, kurių pagalba buvo galima paneigti įtariamojo versiją. Taip pat reikėtų fotografuoti pagal kriminalistinės fotografijos taisykles, be to, daugelis fotoaparatus turi ir filmavimo funkciją. Jei tyrėjas įvykio vietoje mato, kad nepavyks dėl įvairių priežasčių nufotografuoti visų įvykio vietos kampelių, galima ją filmuoti. Kadangi nemažai šio pobūdžio nusikaltimų padaroma uždaroje, nedidelėje patalpose, nuotraukose turi matytis ne tik akių lygio vaizdas, bet ir grindys, lubos. Tai ypač svarbu, kai nusikaltimo vieta yra automobilis, nes automobilio salone, ant stogo, galima rasti avalynės pėdsakų (Liubkevičiūtė, 2012, p. 38).

Įvykio vietos apžiūra negali būti suprantama pažodžiui - apžiūrint įvykio vietą tik žiūrėti, t. y. tirti vizualiai nepakanka. Tam tikrus objektus ir atstumus būtina matuoti. Rekomenduotina, bet kokį atstumą įvykio vietoje, kuris mažesnis nei du metrai, matuoti centimetru, rulete ar liniuote, o ne nustatyti atstumą apytiksliai. Taip pat įvykio vieta gali neįtikėtinais pasikeisti pakeitus apšvietimą, pasikeitus metų laikui, o kartais pasižiūrėjus kitu kampu, pavyzdžiui, įėjus į kambarį, kuriame pagal nukentėjusios parodymus nieko neįvyko, nes ji buvo prievartaujama kitame to buto kambaryje, tyrėjas nufotografuoja bendrą kambario vaizdą, kurio viduryje stovi stalas su stalčiais. Paskui į jį įėjęs specialistas, norėdamas nufotografuoti įėjimo į kambarį duris, pereina per visą kambarį ir netikėtai pamato, kad į stalo stalčių įdėta audeklo kraštas yra iš jo išlindęs. Atidaręs stalčių, specialistas jame randa kruviną paklodę. Atkreiptinas dėmesys į padėtį, kurioje buvo atliekamas veiksmas. Jei nukentėjusysis teigia, kad jį prievartavo pasiguldę ant žemės, būtina toje vietoje tyrėjui pabandyti pasižiūrėti iš kaip galima žemiau. Jei įtariamasis imtų neigti faktą, kad buvo toje vietoje, gali padėti ir nedidelė smulkmena, pavyzdžiui, kramtomosios gumos gabaliukas priklijuotas iš baldo apačios. Jei tyrėjas randa tokį objektą, būtina nedelsiant nutraukti apžiūrą ir kviesti specialistus, kad tinkamai užfiksuotų ir paimtų objektus. Labai svarbu nepamiršti, kad pėdsakai paliekami ne tada, kai apžiūrima vieta, o tada, kai joje vyko nusikaltimas. Toks objektas kaip, pavyzdžiui, kramtomoji guma yra vienas geriausiai iliustruojančių įvykio vietos objektų kaitą. Tuo metu, kai ji buvo kramtoma, ji buvo minkšta, prispausdamas ją prie stalo ar kėdės asmuo

spaudė minkštą objektą piršto falanga - todėl labai didelė tikimybė, kad paviršiuje įsispaudė papiliarinis raštas. Tuo tarpu, kai tyrėjas rado šį gumos gabaliuką, jis buvo suketėjęs, todėl daugelis tyrėjų tokį objektą vertintų kaip objektą, kuriame išliko DNR pavyzdys. Tačiau daug paprastesnis yra daktiloskopinis tyrimas - tiriant žmogaus rankų pirštų ir delnų odos paviršiaus struktūrą identifikacijai. Todėl radus objektus būtina kvieisti specialistus, kurie tinkamai įvertintų objektų tinkamumą tam tikriems tyrimams (Drobnys, 2006, p. 120).

Įvykio vietos apžiūros eiga ir rezultatai laikantis BPK nustatytų reikalavimų turi būti užfiksuojami apžiūros protokole, kuriame tiksliai, išsamiai ir aiškiai aprašoma įvykio vieta, joje rasti objektai, pėdsakai, nurodomos tyrimui reikšmingos aplinkybės. Rasti daiktai yra užfiksuojami įvykio vietos apžiūros protokole ir paimami. Dažniausiai būna paimama patalynė, apatiniai ir viršutiniai drabužiai, kuriais nukentėjusysis buvo apsirengęs. Rečiau įvykio vietose randami ir paimami įtariamojo palikti ar jo panaudoti daiktai. Tai daiktai, su kuriais įtariamasis atėmė nukentėjusiajam galimybę priešintis (pvz.; laidas, plastmasinės virvutės, batų raišteliai, lipni juosta, rankšluostis, kuriais nukentėjusiosioms buvo surištos rankos) arba kuriuos grasino panaudoti (pvz.; peilis, metalinis strypas, ginklas). Kai nukentėjusysis apklausos metu nurodė, kad prieš nusikaltimo padarymą įtariamasis vartojo alkoholį, rūkė, būna paimamos nuorūkės, alkoholio buteliai, skardinės. Taip pat pastebėtina, kad ne visais atvejais yra laikomasi taisyklės, kad randami objektai gali būti nufotografuojami - paprastai apsiribojama jų išvardijimu protokole, o fotonuotraukos daromos vėliau atliekant paimtų daiktų apžiūrą (Šiaulių apylinkės teismo 2024 m. gruodžio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-237-409/2024).

Šiam apžiūros etapui turi būti skiriamas ypatingas dėmesys, nes šių nusikaltimų pėdsakai yra specifiniai, kartais labai sunkiai pastebimi ir paimami. Nuo jų tinkamo paėmimo ir įpakavimo gali priklausyti tolimesnių tyrimų eiga. Ypatingai svarbu, jog vadovaujantis tokiomis nuostatomis būtų padaroma žymiai mažiau klaidų, atliekant įvykio vietos apžiūrą bei visi pareigūnai ir darbuotojai, susiję su įvykio vietos apžiūra, imtųsi reikiamų veiksmų ir juos atliktų tinkamai.

3.1.2. Daiktų apžiūra

Atliekant įvykio vietos apžiūrą, gali būti surandami ir aptinkami įvairiausi tyrimui reikšmingi daiktai. Šio ikiteisminio tyrimo veiksmo atlikimo metu gali būti surasti: nukentėjusiojo, įtariamojo viršutiniai ir apatiniai drabužiai, patalynė, laidai, virvė, buteliai,

skardinės, nuorūkos, prezervatyvai, lipnioji juosta, rankšluostis, plaukai. Rasti daiktai turi būti apžiūrimi įvykio vietoje, tačiau praktikoje daugelyje atvejų tai nėra atliekama. Daiktai būna paimami, įpakuojami, daiktų apžiūros protokole nurodomi konkretūs paimti daiktai, jų radimo vieta, būklė, padėtis, pavyzdžiui, 2024-03-01 buvo paimti daiktai, turintys reikšmės nusikalstamai veikai tirti: pledą, 1 vnt., (paketas Nr. S46733), nuoplovą, 1 vnt., (vokas Nr. S6734), bliuzoną, 1 vnt., (Nr. S 46737), chalatą, 1 vnt., (Nr. S 46735), bliuzoną su gobtuvu, 1 vnt., rūbus ir rankšluosčius iš skalbinių dėžės, iš viso 8 vnt., paklodę, 1 vnt., pagalvėlės užvalkalą, 1 vnt., pledą, 1 vnt., pižamines kelnes, 1 vnt. (t. 1, b. l. 42–46); vokus su DNR (seilių ėminiais), 2 vnt., (supakuoti į vieną popierinę dėžę), paimtus lyginamųjų pavyzdžių paėmimo protokolais (2 t., b. l. 20–23, 4 t., b. l. 1–3) (Šiaulių apygardos teismo nuosprendis 2024 m. gruodžio 19 d. baudžiamojoje byloje Nr. 1-87-616/2024). Jų apžiūra atliekama vėliau. BPK numato, kad tais atvejais, kai daiktų nereikia tirti, juos apžiūri prokuroras, ikiteisminio tyrimo pareigūnas ar specialistas.

Daiktų apžiūros tikslas - aptikti kraujo, spermos, purvo, įplėšimo ir kitas žymes. Būtina atkreipti dėmesį į įvairias mikrodaleles, kurios galėjo nuo įtariamojo drabužių patekti ant nukentėjusiojo drabužių jų sąlyčio metu. Įtariamojo paimti drabužiai turi būti apžiūrimi ir saugomi taip, kad neturėtų kontakto su nukentėjusiojo drabužiais, kadangi apžiūros metu siekiama nustatyti analogiškus pėdsakus, kaip ir nukentėjusiojo drabužių apžiūros metu. Be to, gali būti nustatytos bandymų paslėpti pėdsakus žymės, pavyzdžiui, plautos kraujo, spermos dėmės. Visi paimti daiktai turi būti kruopščiai apžiūrimi. Aptikti pėdsakai, plyšimo žymės ir kiti mikroobjektai aprašomi protokole, nurodant juos apibūdinančius požymius, matmenis, išsidėstymo schemą. Taip pat daiktų apžiūros metu būna daromos fotonuotraukos. Ypač svarbu, atliekant tyrimui reikšmingų daiktų apžiūrą, tinkamai juos paimti ir įpakuoti, nes vėliau jie gali būti siunčiami atlikti tyrimui arba ekspertizei. Prieš perduodant objektus tyrimui turi būti paimti nukentėjusiojo ir įtariamojo kraujo, seilių, plaukų pavyzdžiai lyginamajam tyrimui. Specialistas, turėdamas šiuos pavyzdžius, gali nustatyti ar kraujas, sperma, plaukai yra konkretaus asmens (Rimko, 2008, p. 44).

3.1.3. Asmens apžiūra

Asmens kūno apžiūra - tai procesinė prievartos priemonė, kurios taikymo metu apžiūrimas ar išoriškai tiriamas įtariamojo, nukentėjusiojo ar kito procese dalyvaujančio asmens kūnas. Šiuo veiksmu nustatomi nusikalstamos veikos pėdsakai ar ypatingos žymės (Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras. I-IV dalys, 2003, p. 360).

Tiriant išžaginimą ir seksualinį prievartavimą yra atliekamos nukentėjusiojo ir įtariamojo kūno apžiūros. Šių asmenų kūnų apžiūra atliekama, kai yra manoma, kad ant jų kūnų gali būti tyrimui reikšmingų pėdsakų, kurie gali išnykti savaime arba būti sunaikinti.

Asmens apžiūros metu siekiama:

- 1) aptikti pėdsakus, liudijančius apie santykiavimą arba pasikėsinimą - kraują, spermą, kitas žmogaus kūno išskyras;
- 2) aptikti pėdsakus, liudijančius apie prievartos panaudojimą prieš nukentėjusįjį ir apie nukentėjusiojo pasipriešinimą - įdrėskimus, mėlynės, kraujosruvas;
- 3) ant įtariamojo kūno nustatyti ypatingas ir pastebimas žymes, kurias nurodė nukentėjusysis (apgamas, randas, tatuiruotė);
- 4) nustatyti pėdsakus iš nusikaltimo padarymo vietos – grunto, augalų daleles ir kita (Rimko, 2008, p. 44).

Teismų praktikos analizė parodė, kad nukentėjusiosios kūno apžiūros metu buvo J. A. konstatuoti sužalojimai poodinė kraujosruva apatinio žandikaulio dešinės pusės srityje, poodinės kraujosruvos ir odos įdrėskimas dešiniame dilbyje, odos nubrozdinimai mažųjų lytinių lūpų srityje, poodinės kraujosruvos dešinėje šlaunyje, dešiniame kelyje, kairėje blauzdoje padaryti buku ribotą paviršių turinčiu daiktu. Be to, specialisto išvadoje pabrėžta, kad nustatytų nubrozdinimų lokalizacija mažųjų lytinių lūpų srityje, poodinių kraujosruvų lokalizacija dešinėje šlaunyje, atsižvelgiant į šių kraujosruvų dydį, formą, pasiskirstymą, leidžia įtarti smurtą kėsinantį prievartiniam lytiniam aktui (T. 1, b. l. 83–85). Taip pat nustatyta, kad ant J. A. kelnaičių yra spermos pėdsakų, kurie 99,99999999 proc. tikimybe priklauso V. P. (T. 1, b. l. 27–32) (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis 2010 m. gruodžio 14 d. baudžiamojoje byloje Nr. 2K-607/2010). Atliekant asmens kūno apžiūrą turi būti būtinai laikomasi BPK reikalavimo ir apžiūrą turi atlikti tos pačios lyties su apžiūrimuoju pareigūnas ar specialistas, nes tiriant šiuos nusikaltimus apžiūra susijusi su asmens apnuoginimu (BPK 143 str. 3 d.). Surasti pėdsakai turi būti užfiksuoti protokole. Asmens apžiūros metu pėdsakai taip pat gali būti fotografuojami.

3.2. Apklausos

Apklausa - tai vienas iš ikiteisminio tyrimo veiksmų, atliekamų tiriant nusikalstamas veikas, kurių metu gaunami ir užfiksuojami nukentėjusiųjų, liudytojų, įtariamųjų parodymai (Goda et al., p. 670). Minėti asmenys yra apklausiami apie jiems žinomas su tiriamu įvykiu susijusias aplinkybes. Išsamūs apklausos atlikimo pagrindai, subjektai ir tvarka reglamentuojami BPK 182-189 str.

Remiantis teismų praktika, beveik visais atvejais pirmasis procesinis veiksmas po ikiteisminio tyrimo pradėjimo yra nukentėjusiojo apklausa. Apklausa yra ikiteisminio tyrimo ašis. Ypatingai seksualinio prievartavimo bylose, kadangi nukentėjusiojo apklausa yra tas ikiteisminio tyrimo veiksmas, kurio pagrindu dažnai pradedamas ikiteisminis tyrimas ir kvalifikuojama veika. Šių nusikaltimų specifika yra ta, kad paprastai dėl fizinių nukentėjusiojo savybių (amžiaus ar lyties), įtariamasis negali atlikti natūralaus lytinio akto arba iš karto po tokio akto jis tęsdamas nusikalstamą veiką tenkina lytinę aistrą kitokiu, nenatūraliu būdu. Po šio nusikaltimo ne visada lieka fizinių įrodymų, kadangi ne retai, kai nusikaltimai susiję su nepilnamečiais ir mažamečiais asmenimis, ikiteisminis tyrimas pradedamas tik po kelerių metų, todėl teismai, priimdami sprendimus dažnai remiasi apklausomis. Be to, mažamečių ir nepilnamečių liudytojų ir nukentėjusiųjų apklausos ypatumams skiriamas ypatingas dėmesys.

3.2.1. Nukentėjusiojo apklausa

Pagal BPK 28 straipsnio 1 dalį nukentėjusysis yra fizinis asmuo, kuriam nusikalstama veika padarė fizinės, turtinės ar neturtinės žalos, arba dėl nusikalstamos veikos mirusio arba priverstinai pradanginto fizinio asmens šeimos narys ar artimasis giminaitis, kurie dėl to asmens mirties ar priverstinio dingimo patyrė fizinės, turtinės ar neturtinės žalos. Asmuo pripažįstamas nukentėjusiuoju ikiteisminio tyrimo pareigūno, prokuroro nutarimu ar teismo nutartimi. Asmuo gali būti pripažintas nukentėjusiuoju nepriklausomai nuo jo amžiaus, fizinės ar psichinės būklės, kitų individualių savybių. Šis aspektas yra labai svarbus tuomet, kai mažametis pripažįstamas nukentėjusiuoju, ypač tose bylose, kuriose įtariamasis yra vaiko tėvas ar globėjas. BPK 185 straipsnyje nurodoma, jog nukentėjusysis yra apklausiamas kaip liudytojas.

Nukentėjusiojo apklausa - tai pirminis ir neatidėliotinas ikiteisminio tyrimo veiksmas, nes tokios apklausos metu gaunami duomenys apie pačią nusikalstamą veiką ir apie ją galimai padariusį asmenį. Dėl šių priežasčių tikslinga apklausti nukentėjusį kuo greičiau iškart tik gavus pareiškimą apie nusikalstamą veiką, nes remiantis pirmine informacija galima tiksliau kelti versijas ir efektyviau tirti nusikaltimą, tačiau galima įžvelgti ir skubių apklausų trūkumus - tai: 1) nėra tinkamai pasiruošiama šitam procesiniam veiksmui; 2) neretai buvo gaunami netikslūs parodymai dažniausiai dėl nukentėjusiojo didelio išgąščio ir susijaudinimo dėl to iškildavo papildomų apklausų būtinybė, be to, gavus netikslią informaciją ir laiku neatlikus kitų veiksmų, gali dingti nusikalstamos veikos pėdsakai; 3)

nukentėjusiojo apklausa atliekama jam psichologiškai nepatogiu būdu ir vietoje (Rimko, 2008, p. 45).

Nukentėjusiojo asmens apklausos taktika turi atitikti bendruosius kriminalistikos taktikos reikalavimus, ją sudaro: pasirengimas apklausai, apklausos darbinis etapas, fiksavimo etapas, apklausos rezultatų analizė ir įvertinimas. Kriminalistikos literatūroje rekomenduojama, kad apklausą atliktų tos pačios lyties kaip ir nukentėjusysis pareigūnas, geriausia – vyresnis, nes tai gali sukurti pasitikėjimo atmosferą ir nuteikti nukentėjusįjį atviram pokalbiui (Burda, Kuklianskis, 2007, p. 188).

„Nusikaltimas dažniausiai sukelia individui traumuojantį poveikį, intensyvų stresą, kuris lemia savaiminius nevalingus žmogaus organizmo, psichikos ir elgsenos pokyčius. Jų supratimas yra pirminė sąlyga gilinantis į nukentėjusiųjų ir liudytojų būseną, elgseną ir padidina galimybę suvokti nusikaltimo detales bei suteikti reikalingą paramą“ (Chomentauskas et al., 2015, p. 13). Kuomet „nukentėjusysis ar liudytojas ir kaltininkas yra šeimos nariai, artimieji giminaičiai, tokiu atveju nukentėjusieji ir liudytojai patiria daug daugiau streso, neigiamų išgyvenimų tiek dėl išgyvento (matyto) nusikaltimo, tiek ir dėl dvejonų – liudyti prieš artimąjį ar ne, kas bus, kai jis sugrįš iš įkalinimo įstaigos, ar nekerštaus ir pan. Abejonių kyla ir dėl to, ar toks liudijantis asmuo nebus atstumtas bei pasmerktas kitų šeimos narių, artimųjų, draugų. Tokie nukentėjusieji ir liudytojai turi justi ypatingą saugumo jausmą ir patikinimą, kad daugiau pavojus jiems negresia, kad papasakoję apie nusikalstamą veiką, jie bus apsaugoti ir pan.“ (Chomentauskas et al., 2015, p. 41). „Stiprus susijaudinimas, kurį patiria nukentėjusieji nuo nusikalstamos veikos, sutrikdo jų atmintį. Po įvykio jie gali atgaminti esmines detales, susijusias su įvykiu, tokias kaip nusikaltėlio išvaizda, nusikaltimo įrankis ir pan., tačiau prastai atgamina šalutines ir mažiau svarbias detales, tokias kaip vieta, kitus patalpoje buvusius žmones ar savo pačių veiksmus. Ypač sunku atgaminti savo veiksmus, kuriuos nukentėjusysis ar liudytojas atliko prieš pat stresinį įvykį. Bėgant laikui atsiminimai grįžta. Tyrimai rodo, kad per 24 val. po įvykio atgaminama maždaug 30 proc. informacijos, po 48 val. – 50 proc. ir 75 – 100 proc. per 72 – 100 valandų po įvykio“ (Chomentauskas et al., 2015, p. 21).

„Nuo nusikalstamos veikos nukentėję asmenys pirmiausia susiduria su policija, ikiteisminio tyrimo pareigūnais ir su ikiteisminį tyrimą kuruojančiais prokurorais. Kadangi iškart po nusikalstamos veikos nukentėjusieji ir trauminių įvykių liudininkai yra ypač pažeidžiami, ikiteisminio tyrimo pareigūnams tenka sudėtingas ir atsakingas vaidmuo, kuris gali švelninti traumos išgyvenimą arba jį reikšmingai sustiprinti ir sukelti antrinę viktimizaciją“ (Chomentauskas et al., 2015, p. 34).

Ikiteisminio tyrimo pareigūnas atlikdamas nukentėjusiojo apklausą privalo teikti fizinę, emocinę paramą ir užtikrinti saugumą, sudaryti sąlygas, kad nukentėjusieji jaustųsi patogiai, užtikrinti, kad nukentėjusysis daugiau nepatirtų fizinės žalos, pasiūlyti paskambinti šeimos nariui ar kitam žmogui, kuriuo pasitiki, suteikti nukentėjusiajam reikiamą informaciją apie teises ir galimybę gauti pagalbą, informuoti, kas vyks toliau, įtraukti nukentėjusįjį visų su juo susijusių sprendimų priėmimą, užtikrinti, kad visos intervencijos vyktų su nukentėjusiojo pakankama informacija pagrįstu sutikimu, elgtis pagarbiai ir saugoti nukentėjusiojo savigarbą, įvardinti nukentėjusiojo stiprybes, pasireiškusias nusikalstamos veikos metu ar po jos, kalbėti nukentėjusiojo gimtąją kalbą arba rasti vertėją, įdėmiai klausytis, kiek įmanoma atsižvelgti į jo norus, gerbti kalbinius, kultūrinius, religinius, lyties ir lytinės orientacijos skirtumus, elgtis šiltai ir rūpestingai, teikti emocinę paramą būnant kartu, išklausanč, atjaučiant, suprantant, teikti praktinę paramą, pasiūlyti priėmimą prie turimų resursų, įtraukti šeimos narius ar kitus asmenis, kuriais pasitikima, į paramos teikimą, nukreipti nukentėjusiuosius gauti reikiamą paramą į specializuotas organizacijas. Taigi, ikiteisminio tyrimo pareigūnas atlikdamas nukentėjusiojo ar liudytojo apklausą privalo užtikrinti, kad nukentėjusysis ar liudytojas jaustųsi saugiai, gerbiamas ir kad galėtų gauti pagalbą iš ikiteisminio tyrimo pareigūno. Ikiteisminio tyrimo pareigūnas išlaikydamas su nukentėjusiuoju pagarbą, saugumo užtikrinimą, gali tikėtis laimėti nukentėjusiojo asmens ar liudytojo palankumą ir tikėtis, kad nukentėjusysis ar liudytojas išreikš norą išsipasakoti ir bendradarbiauti (Chomentauskas et al., 2015, p. 35, 36).

Ypatingas dėmesys turi būti skiriamas nepilnamečių ir mažamečių apklausoms. BPK 186 str. yra nustatyti tam tikri reikalavimai atliekant šį veiksmą su minėtais proceso dalyviais. Apklausančiam nepilnamečį ar mažametį nukentėjusįjį, tikslinga užtikrinti jam artimo žmogaus dalyvavimą, bet būtina įsitikinti, kad jis nedarys jokios įtakos duodančiajam parodymus, jų išsamumui ir tikslumui, priešingu atveju, geriau į apklausą kviešti psichologą. Tiesa, tyrėjai galėtų žiūrėti kūrybiškiau į tokio pobūdžio apklausas ir suderinę su tyrimą kontroliuojančiu prokuroru, tais atvejais, kai įtariamieji yra mažamečio tėvai, leisti pačiam mažamečiui pasirinkti artimą žmogų, kuriuo jis pasitiki, ir greta kurio jis jaustųsi saugus. Dažniausiai kviečiami nukentėjusiojo šeimos nariai (pvz.; motina, tėvas, seneliai) ir Vaikų teisių apsaugos skyriaus darbuotojas. Jei nukentėjusysis yra vaikų globos namų gyventojas, jo apklausose dalyvauja šios įstaigos socialinis darbuotojas (Bartkienė, Ringelevičiūtė, 2018, p. 2, 3).

Turi būti stengiamasi gauti kuo detalesnę informaciją jau pirmos apklausos metu, tokiu būdu apsaugoti nukentėjusįjį nuo papildomų apklausų ar akistatų ir vykdyti įstatymo

reikalavimą jaunesnį kaip aštuoniolikos metų nukentėjusįjį ikiteisminio tyrimo metu apklausti ne daugiau kaip vieną kartą. Ne visuomet gauti visą reikalingą informaciją įmanoma pirmos apklausos metu. Kartais būtina patikslinti informaciją po kitų asmenų apklausų. Siekiant išvengti papildomų apklausų turi būti daromas apklausos vaizdo ir garso įrašas.

Apklausos atlikimo taktiką pasirenka pats ikiteisminio tyrimo pareigūnas, priklausomai nuo informacijos, kurią norima gauti per apklausą, taip pat priklauso ir nuo susiklosčiusios tyrimo situacijos, t. y. nusikaltėlis yra pažįstamas nukentėjusiajam ar ne. Visų pirma, kad nukentėjusiojo apklausa vyktų sklandžiai, kad pavyktų išsiaiškinti visas svarbias nusikalstamos veikos aplinkybes, rekomenduotina pradėti apklausą nuo atvirųjų klausimų. Apklausos pradžioje pateikiamas atvirasis klausimas, ar tiesiog siūloma asmeniui jam priimtina forma pačiam papasakoti viską, kas jam yra žinoma apie byloje nagrinėjamas aplinkybes.

Siekiant išsiaiškinti kuo daugiau įvykio aplinkybių, toliau užduodami atvirieji klausimai, kurie susiaurina ir konkretizuoja atsakymus, tai:

- išžaginimo ir seksualinio prievartavimo laikas (tikslī data ir valanda; jei nukentėjusysis pranešė ne iš karto po nusikaltimo padarymo, tai dėl kokių priežasčių - gal buvo įtariamojo ar kitų asmenų bandymas jį paveikti);
- vieta (ne tik tikslus adresas, bet ir vietovę ar patalpas apibūdinantys požymiai);
- kaip įtariamasis ten atsidūrė; ką darė, kai įtariamasis pakvietė į kambarį, automobilį ir kita; kaip jis elgėsi;
- veikos padarymo būdas (fizinio smurto panaudojimo atveju - nustatoma jo pasireiškimo forma, panaudoti įrankiai ir kitos priemonės; psichinio smurto atveju - kaip tai pasireiškė, ar įtariamasis nesiėmė veiksmų grasinimams realizuoti; jei buvo pasinaudota bejėgiška būkle, kaip ji pasireiškė, kaip tuo pasinaudojo įtariamasis);
- ar buvo atliktas lytinis aktas ar kitokiu būdu tenkinta lytinė aistra (jei ne, tai dėl kokių priežasčių);
- ar buvo priešinamasi ir kaip (kandžiojosi, draskėsi ir t.t.); ar buvo bandyta šauktis pagalbos (šaukė, beldė į sienas, kita; jeigu ne, tada kodėl);
- įtariamojo elgesys po veikos padarymo (ar reikalavo, kad niekam nepasakotų, ar grasino, kur ir kaip pasišalino, ar bandė nusišalinti pėdsakus);
- kokių sužalojimų liko ant jo paties kūno ir drabužių (ar nebandė jų sunaikinti, t. y. nuplauti, skalbti, taisyti drabužius; tai turi reikšmės tikrinant nukentėjusiojo parodymų patikimumą ir įtariamojo versiją, kad smurtas nebuvo panaudotas);

- ar iki įvykio nukentėjusysis turėjo lytinių santykių, kada paskutinį kartą; kokios yra išžaginimo ir seksualinio prievartavimo pasekmės; kada nuspręsta, kad reikia išsikviesti pagalbą; kam pasakojo apie įvykį, ar kreipėsi medicininės pagalbos (Burda, Kuklianskis, 2007, p. 284; Burda et al., 2004, p. 172).

Kai įtariamasis nukentėjusiajam nėra pažįstamas be jau minėtų aplinkybių nustatomos tokios: įtariamojo išorės požymiai, ypatingos žymės, drabužiai, papuošalai, daiktai, kuriuos turėjo su savimi. Jeigu nukentėjusysis įvardija konkretų asmenį, nustatomi jo duomenys: vardas, pavardė, amžius, šeimyninė padėtis, gyvenamoji ir darbo vieta, kada ir kokiomis aplinkybėmis susipažino, kokie buvo santykiai, ar turėjo lytinių santykių, ar anksčiau nebuvo priverstinio santykiavimo bandymų, kaip ir kokiomis aplinkybėmis jie susitiko nusikaltimo dieną, kas apie tai gali žinoti, ar gali būti mačiusių jų susitikimą, ar vėliau įtariamasis nebandė susitaikyti. Jei išžaginimas ir seksualinis prievartavimas buvo padarytas bendrininkų grupės, išsiaiškinama kiek asmenų dalyvavo, kokius veiksmus atliko kiekvienas iš jų. Jeigu yra pažįstamų, tai konkretūs jų duomenys (Rimko, 2008, p. 47).

Atliekant nukentėjusiojo apklausą draudžiama užduoti atsakymą menančius klausimus, tai tokie klausimai kurie sufleruoja atsakymą.

Remiantis teismų praktika, atliekant nukentėjusiojo asmens apklausą svarbu išsiaiškinti: kokie konkrečiai nusikalstami veiksmai prieš jį buvo padaryti (įtariamojo atliktus veiksmus, pavyzdžiui, kur ir kiek smūgių buvo suduota), ar kam nors nukentėjusysis pasakojo apie įvykį, kokios pasekmės (sužalojimai, turtinė ar neturtinė žala, civilinio ieškinio pareiškimas). Jeigu padaryti sužalojimai, ar yra byloje sveikatos sužalojimus pagrindžiantys įrodymai (specialisto išvada, medicininių dokumentų išrašai ir pan.). Taip pat reiktų išsiaiškinti ar nukentėjusysis buvo blaivus, ar gerai atsimena įvykio aplinkybes, patikrinti, kokie ryšiai su įtariamuoju (ar yra šeimos nariai, artimieji giminaičiai), ar kartu gyvena.

Tai yra pagrindiniai klausimai, kurie užduodami nukentėjusiajam. Priklausomai nuo konkrečių aplinkybių ir tiriamo nusikaltimo ypatumų gali būti pateikiami ir kiti klausimai, patikslinantys atskiras įvykio detales.

3.2.2. Liudytojo apklausa

Pagal BPK liudytojas yra bet koks asmuo, kuris matė, girdėjo arba kitaip suvokė su tiriamu įvykiu susijusias aplinkybes ir gali dėl jų duoti parodymus pareigūnams. Liudytoju gali būti kviečiamas ir apklausiamas kiekvienas asmuo, nepriklausomai nuo jo

amžiaus, apie kurį ikiteisminio tyrimo metu yra duomenų, kad jis gali žinoti tyrimui reikšmingų duomenų. Nukentėjusysis ar kitas liudytojas gali pateikti duomenis, kad kitas asmuo gali turėti informacijos apie įvykį ir ją perduoti pareigūnui. Asmuo, apklausiamas liudytoju, gali duoti parodymus apie patį nusikalstamą įvykį, su juo susijusius asmenis - galimus įtariamuosius, nukentėjusįjį, nusikalstama veika padarytą žalą, taip pat suteikti nukentėjusįjį, įtariamąjį charakterizuojančios informacijos, apibūdinti nukentėjusiojo ir įtariamojo santykius, jei jie pažįstami, savo paties santykius su šiais asmenimis (Burda, Kuklianskis, 2007, p. 184). Nuo pakvietimo į apklausą momento, asmuo įgyja liudytojo procesinį statusą, t. y. turi BPK jam suteikiamas teises ir privalo vykdyti pareigas.

BPK penkto skyriaus 78 str. liudytojas apibūdinamas, kaip kiekvienas asmuo, apie kurį yra duomenų, kad jis žino kokių nors reikšmės bylai išspręsti turinčių aplinkybių. Priklausomai nuo to, ar asmuo tiesiogiai stebėjo nusikalstamą įvykį ar ne, liudytojais skirstomi į tiesioginius ir netiesioginius. Tiesioginis liudytojas yra stebėjęs patį nusikalstamą įvykį arba atskiras jo aplinkybes. Tiesioginiai įvykio liudytojais apklausiami apie tokias aplinkybes: kaip jis atsidūrė įvykio vietoje, koks buvo atstumas tarp jo ir nukentėjusiojo bei įtariamojo; ar jis pažįsta juos; kaip elgėsi įtariamasis, ką sakė nukentėjusiajam, kokius prievartinius veiksmus atliko; kaip nukentėjusysis į tai reagavo, ar šaukėsi pagalbos; kokių veiksmų ėmėsi pats liudytojas. Taip pat reikia sužinoti kokiais drabužiais ir avalyne buvo apsirengę nukentėjusysis ir įtariamasis; kokia buvo jų ir jų drabužių būklė po įvykio. Kai įtariamasis ir nukentėjusysis nėra žinomi liudytojui, tai kokie jų išorės požymiai, išskirtiniai bruožai, ar jis galėtų juos atpažinti. Netiesioginis liudytojas svarbus tuo, kad turi duomenų apie pirminę informacijos šaltinį, kuris disponuoja tam tikrą svarbią informaciją. Šiuo atveju svarbius parodymus gali duoti asmenys, gyvenantys netoli įvykio vietos, atskubėję nukentėjusiajam į pagalbą, dalyvavę sulaikant įtariamąjį. Nuo tokio liudytojo skirstymo priklauso užduodamų klausimų kiekis, turinys, formą bei taktika (Rimko, 2008, p. 49).

Kad liudytojo apklausa duotų norimą rezultatą, reikia tinkamai jai pasiruošti. Pareigūnas turi išanalizuoti jau surinktus bylos duomenis, numatyti dėl kokių aplinkybių bus apklausiamas konkretus liudytojas, pabandyti įvertinti jo asmenybę ir santykius su kitais proceso dalyviais, taip parinkdamas tinkamą apklausos taktiką. Gali būti sudaromas preliminarus apklausos eigos planas, numatomi klausimai, kurie bus užduoti apklausiamajam (Kuconis, 2018, p. 9).

Praktinės medžiagos analizė parodė, kad didžiąją dalį apklausiamųjų tiriant šiuos nusikaltimus sudaro nukentėjusiojo ir įtariamojo giminės, draugai, pažįstami. Įtariamojo giminės ir draugai apklausiami dažniausiai tais atvejais, kuomet įtariamasis teigia, esąs

apkalbėtas nukentėjusiojo, tokiu atveju jo artimieji yra prašomi charakterizuoti įtariamąjį, klausiama kas yra jiems žinoma apie jo ir nukentėjusiojo santykius (Panevėžio apylinkės teismo nuosprendis 2024 m. rugsėjo 19 d. baudžiamojoje byloje Nr. 1-895-1175/2024). Šių asmenų gauti parodymai turi būti ypač atsargiai vertinami, patikrinami. Apklausiami liudytojai, kuriuos su įtariamuoju sieja giminystės ar draugystės ryšiai, dažniausia duoda neišsamius arba įtariamajam palankius parodymus, tačiau paprastai tai nesukelia didelių sunkumų nustatant tokio pobūdžio netikslumus teisme, nes bet kokie netikslumai nutraukia logišką įvykių seką. Pavyzdžiui, įtariamojo draugas teigia, kai įėjo į kambarį pamatė, kad nukentėjusioji ruošiasi nuoga šokti per langą, tačiau kodėl ji taip darė paaiškinti negali. Jis teigia, kad jie trise iki tol sėdėjo ir gėrė alų, kai staiga nukentėjusioji metė žemėn bokalą ir jį sudaužiusi paprašė jo atnešti iš virtuvės kitą. Kas vyko kambaryje kol jis buvo virtuvėje jis nežino, tačiau jokių šauksmų negirdėjo. Kada ir kodėl nukentėjusioji nusirengė jis nežino, kodėl jos drabužiai suplėšyti, paaiškinti negali. Kaip ji susižalojo veidą nematė, mano, kad galėjo nukristi nuo kėdės. Kaip įtariamasis susižalojo rankų išorinius paviršius jis nežino (Biržų rajono apylinkės teismo nuosprendis 2009 m. vasario 06 d. baudžiamojoje byloje Nr. 1-4-752/2009).

Išžagavimo ir seksualinio prievartavimo bylose neretai pavyksta nustatyti liudytojus, tiesiogiai mačiusius įvykį, kadangi dažnai šis nusikaltimas yra atliekamas prieš mažamečius ir nepilnamečius, todėl galima išskirti tokias tiesiogiai mačiusių įvykį liudytojų grupes:

- 1) nukentėjusiojo broliai, seserys - bylose, kuomet tėvas seksualiai prievartavo savo vaiką arba įvaikį. Dažniausiai tokio pobūdžio nusikaltimai yra įvykdomi skurdžiau gyvenančių, asocialių asmenų šeimose. Nusikaltimas gali tęstis ir keletą metų. Pavyzdžiui, naktį į vaikų miegamąjį atėjęs įtariamasis, atsigula į lovą kartu su auka ir liepia neverkti, kad nepažadinti visų kartu miegančių asmenų, tačiau dėl kilusio nedidelio triukšmo kitas vaikas prabunda ir girdi, kaip auka verkia, ar prašo taip su ja nesielgti (Kauno apygardos teismo nuosprendis 2009 m. gegužės 15 d. baudžiamojoje byloje Nr. N1-95-245/2009);
- 2) nukentėjusiojo globėjai, bylose, kurių fabula analogiška, tačiau būtent dėl to, kad šie suaugusieji užėjo į vaikų kambarį ir pamatė neteisėtus veiksmus ko pagrindu buvo pradėtas ikiteisminis tyrimas (Panevėžio apygardos teismo nuosprendis 2009 m. liepos 3 d. baudžiamojoje byloje Nr. 1-8-337/2009);
- 3) įtariamojo draugai, pažįstami, kuomet ir nukentėjusysis, ir įtariamasis yra nepilnamečiai ir tarpusavyje pažįstami. Abu sutinka savo noru, o santykius stebėti arba kartu santykiauti yra pasikviečiami kiti įtariamojo ir nukentėjusiojo bendri pažįstami,

pavyzdžiui, kaimynai, klasės draugai (Vilniaus apygardos teismo nuosprendis 2024 m. spalio 3 d. baudžiamojoje byloje Nr. N1-102-92/2009);

4) atsitiktiniai praeiviai, bylose, kai įtariamasis nesistengia slėpti savo veiksmų, o juos atlieka viešose vietose (Kauno apygardos teismo nuosprendis 2009 m. rugsėjo 28 d. baudžiamojoje byloje Nr. N1-181-493/2009).

Taigi, pirmiausia apklausiami nukentėjusiojo nurodomi liudytojai. Atliekant kitus procesinius veiksmus nustatyti liudytojai apklausiami vėliau, bet jiems pateikiami tokie patys klausimai (Burda, Kuklianskis, 2007, p. 184).

Apklausiant liudytojus nustatoma:

- įvykio aplinkybės, kurias matė patys ar apie kurias pasakojo nukentėjusysis ar įtariamasis;
- kada, ką ir kur liudytojas sužinojo iš nukentėjusiojo apie nusikaltimą,
- kokios būsenos buvo nukentėjusysis, jo drabužiai, daiktai;
- ar prašė pagalbos;
- kaip gali apibūdinti nukentėjusįjį, įtariamąjį, jų pažįstamus, interesus, gyvenimo būdą, užsiėmimą;
- ką žino apie nukentėjusiojo ir įtariamojo tarpusavio santykius, jeigu jie pažįstami;
- kas dar galėjo būti įvykio liudytoju (Rimko, 2008, p. 50) .

Dar vienai liudytojų grupei galima priskirti sveikatos priežiūros įstaigų darbuotojus, policijos pareigūnus. Sveikatos priežiūros įstaigų darbuotojai apklausiami tuo atveju, kai po nusikaltimo padarymo nukentėjusysis pats kreipėsi į gydytojus. Jis gali kreiptis tiek dėl patirto fizinio, moralinio smurto pasekmių, tiek dėl galimo užkrėtimo. Policijos pareigūnai apklausiami liudytojais tais atvejais, kai jie gavę pranešimą apie galimai padarytą nusikalstamą veiką, išvyksta į nurodytą įvykio vietą ir vėliau apklausiami dėl šių aplinkybių. Kitais atvejais apklausiami dėl įtariamojo parodymų, kai teigiama, kad policijos pareigūnai darė fizinį arba moralinį spaudimą įtariamajam apklausų metu ir tik dėl to jis prisipažino įvykdęs nusikaltimą (Rimko, 2008, p. 50).

3.2.3. Įtariamojo apklausa

„Įtariamojo apklausa - ikiteisminio tyrimo veiksmas, kurio metu ikiteisminio tyrimo pareigūnas, prokuroras ar ikiteisminio tyrimo teisėjas tiesiogiai gauna iš įtariamojo informacijos apie nusikalstamai veikai tirti ir nagrinėti reikšmingas aplinkybes, ją (informaciją) fiksuoja, laikydamasis baudžiamojo proceso įstatymo reikalavimų“ (Bučiūnas, Gruodytė, 2009, p. 48).

Pagal BPK 21 straipsnį įtariamuoju laikomas asmuo, kuris sulaikytas įtariant, kad jis padarė nusikalstamą veiką, arba asmuo, apklausiamas apie veiką, kurios padarymu jis įtariamasis, arba į apklausą šaukiamas asmuo, kuriam yra surašytas šio Kodekso 187 straipsnyje numatytas pranešimas apie įtarimą. Pagal BPK 187 straipsnio 1 dalį prieš pirmąją apklausą įtariamajam turi būti pasirašytinai įteiktas pranešimas apie įtarimą ar prokuroro nutarimas pripažinti įtariamuoju. Būtent šis momentas ikiteisminio tyrimo metu yra labai svarbus, nes nuo asmens pripažinimo įtariamuoju, šis asmuo įgyja BPK numatytas įtariamojo teises ir pareigas. Viena iš svarbiausių įtariamojo teisių yra teisė turėti gynėją. „Įtariamojo statuso suteikimas neturi būti nei skubotas, kad netaptų formaliu pagrindu taikyti procesinius suvaržymus, nei vilkinamas nepagrįstai ribojant galimybę pasinaudoti įtariamojo teisėmis” (Ancelis et al., 2011, p. 91, 92). Ikiteisminiame tyrime įtariamojo apklausą gali atlikti ikiteisminio tyrimo pareigūnas, prokuroras arba ikiteisminio tyrimo teisėjas. Kaip parodė praktinė baudžiamųjų bylų medžiaga, visais atvejais įtariamojo apklausą ikiteisminio tyrimo metu atliko ikiteisminio tyrimo pareigūnas, rečiau - ikiteisminio tyrimo teisėjas. Duoti parodymus yra įtariamojo teisė, bet ne pareiga. Įtariamasis gali visiškai neduoti parodymų, taip realizuodamas savo teisę į gynybą.

„Įtariamojo apklausos taktika turi atitikti bendruosius kriminalistikos taktikos reikalavimus, ją sudaro: pasirengimas apklausai, apklausos darbinis etapas, fiksavimo etapas, apklausos rezultatų analizė ir įvertinimas“ (Kurapka et al., 2013, p. 128). Įtariamojo asmens apklausa yra vienas iš svarbiausių ikiteisminio tyrimo veiksmų, todėl ikiteisminio tyrimo pareigūnas, atlikdamas įtariamojo apklausą turi tinkamai jai pasiruošti. Prieš atliekant įtariamojo apklausą būtina yra gauti nukentėjusiojo asmens kūno sužalojimų tyrimo rezultatus, apklausti liudytojus, nes atliekant įtariamojo asmens apklausą ir turint kitų įrodymų būtų galima paneigti įtariamojo asmens versijas, jeigu jis neprisipažįsta padaręs nusikalstamą veiką.

Įtariamojo apklausos taktika priklauso nuo susiklosčiusios situacijos ikiteisminio tyrimo metu. Tyrimo metu gali susiklostyti tokios situacijos atliekant įtariamojo apklausą - konfliktinė ir nekonfliktinė. Konfliktinė - kai neprisipažįsta, atsisako duoti parodymus arba duoda melagingus ir nekonfliktinė situacija yra tada, kai įtariamasis prisipažįsta padaręs nusikalstamą veiką (Palskys et al., 1985, p. 229).

Išžagavimo ir seksualinio prievartavimo bylose įtariamasis gali: 1) visiškai prisipažinti padaręs nusikaltimą; 2) kaltės neprisipažinti; 3) prisipažinti iš dalies - neneigti lytinio akto arba kitokio lytinės aistros tenkinimo, bet neigti tokių santykių prievartinį pobūdį. Bet kurio proceso dalyvio, tam tikrais atvejais net ir nukentėjusiojo apklausose tikslinga

apklausiančiajam naudoti loginio ir emocinio poveikio būdus. Loginiai poveikio būdai yra:

- liudytojo, įtariamojo parodymuose esančių prieštaravimų analizė;
- įrodomosios informacijos pateikimas;
- loginės įvykių sekos atkūrimas;
- kitų asmenų veiksmų aptarimas;
- aplinkinė apklausa.

Prie emocinio poveikio būdų priskiriama:

- veikos pavojingumo išaiškinimas;
- supažindinimas su prisipažinimo ir padėjimo išaiškinti nusikaltimą reikšme;
- teigiamų savybių skatinimas;
- artimiausios ateities aptarimas (Justickis, 2004, p. 62).

Įtariamojo apklausos metu būtina išsiaiškinti ar įtariamasis visiškai prisipažįsta jam inkriminuojamą nusikalstamą veiką, ar iš dalies pripažįsta, ar gailisi padaręs nusikalstamą veiką. Jeigu nepripažįsta, tai ko konkrečiai nepripažįsta ir kodėl. Reikia išsiaiškinti ar gerai atsimena įvykio aplinkybes, ar buvo blaivus, kokius konkrečius veiksmus atliko įtariamasis nukentėjusiojo atžvilgiu. Patikrinti kokie ryšiai tarp įtariamojo ir nukentėjusiojo asmens, ar jie šeimos nariai, ar artimi giminaičiai, nes tai yra svarbu kvalifikuojant padarytą nusikalstamą veiką, skiriant baudžiamojo poveikio priemones. Taip pat kur, kada ir kokiomis aplinkybėmis įtariamasis susipažino ar susitiko su nukentėjusiuoju; kokie buvo jų santykiai iki nusikaltimo; ar jie turėjo lytinių santykių; kas žinojo apie jų santykius.

Po to siūloma duoti parodymus apie išžaginimo ir seksualinio prievartavimo aplinkybes. Tuo atveju, kai įtariamasis sako, jog tai buvo savanoriškas santykiavimas, išsiaiškinama:

- ar dažnai turėjo lytinių santykių su nukentėjusiuoju;
- ar paskutinio akto metu nevartojo fizinio smurto;
- jeigu ant jo kūno nustatyti gynybos pėdsakai, tai turi paaiškinti jų atsiradimą;
- nukentėjusiojo motyvai paduoti pareiškimą.

Abiejų pusių savanoriško santykiavimo versijai patikrinti tyrėjai dažnai organizuoja akistatą su nukentėjusiuoju. Tačiau šis veiksmas turėtų būti atliekamas tik išimtiniais atvejais, nes tokio veiksmo psichologinis poveikis nukentėjusiajam gali būti sunkesnis nei paties nusikaltimo. Yra manoma, jeigu auka yra patyrusi fizinį smurtą ir kreipiasi pagalbos į teisėsaugos instituciją, būtina tokius žmones bent tyrėjų kabinete apsaugoti nuo bet kokių stresų, susijusių su kaltinamojo pasirodymu ar net jo nuotrauka (Justickis, 2004, p. 25).

Įtariamasis, pripažįstantis savo kaltę, apklausiamas apie:

- kur, kada jis įvykdė nusikaltimą;
- ar gali tą vietą parodyti;
- kaip priešinosi nukentėjusysis;
- ką po nusikaltimo darė nukentėjusysis ir pats įtariamasis;
- ar buvo kalbama su nukentėjusiuoju ir apie ką;
- ar daugiau abu nesimatė;
- ar šalia nebuvo kitų asmenų;
- kaip buvo padarytas nusikaltimas;
- ar buvo pavartotas fizinis smurtas, grasinimai;
- kaip nukentėjusysis tapo bejėgiškos būklės;
- ką darė po nusikaltimo - kaip ir kur pasišalino iš įvykio vietos;
- ar nesiėmė pėdsakų nusiėmimo veiksmų;
- ar kam nors pasakojo apie padarytą nusikaltimą,
- kuo buvo apsirengęs įtariamasis nusikaltimo metu;
- kaip jis vertina savo poelgį, ar nėra padaręs kitų nusikalstamų veikų (Rimko, 2008, p. 51).

Taip pat galima patikrinti, ar įtariamasis sąmoningai skleidžia apie save apkalbas. Tam tikslui atliekamas parodymų patikrinimas vietoje, jo parodymai detaliam lyginami su nukentėjusiojo parodymais ir kitais turimais ikiteisminio tyrimo duomenimis. Iš įtariamojo giminių, pažįstamų, kolegų išsiaiškinama ar negalėjo jis būti nusikaltimo padarymo metu kitoje vietoje. Kai išžagininimas ir seksualinis prievartavimas buvo padaryti bendrininkų grupės, apklausos metu įtariamasis paklausiamas apie kitus nusikaltimo dalyvius, jų vaidmenis (Rimko, 2008, p. 51, 52).

3.3. Objektų tyrimai ir ekspertizė

Ekspertizės paskyrimo pagrindus, subjektus ir tvarką reglamentuoja BPK 208-211 straipsniai, o objektų tyrimo - 205 ir 206 straipsniai. Šių procesinių veiksmų esminis skirtumas yra jų skyrimo tvarka. Ekspertizė skiriama tik teismo ar ikiteisminio tyrimo teisėjo nutartimi. Ikiteisminio tyrimo metu ekspertizę inicijuoja prokuroras. Bylos nagrinėjimo teisme metu ekspertizė skiriama bylos nagrinėjimo dalyvių prašymu arba teismo iniciatyva. Specialistui atliekamo objektų tyrimo tvarka yra paprastesnė ir įstatyme mažiau detalizuojama. Specialistui paskirti užduotį, atlikti objektų tyrimą, gali ne tik teismas ar teisėjas, bet ir prokuroras ar tyrėjas. Taip pat svarbu, jog ikiteisminio tyrimo

įstaigoje dirbančiam specialistui, kuris dalyvauja atliekant procesinį tyrimo veiksmą, užduotis gali būti skiriama ir žodžiu.

Tyrimo atlikimo stadijoje ekspertas (specialistas) apžiūri tyrimui pateiktus objektus bei juos įvertina. Objektai apžiūrimi vizualiai arba su lupa, esant geram dienos arba dideliame dirbtinės šviesos apšvietimui. Taip pat apžiūrint objektų paviršių, gali būti naudojamas mikroskopas. Apžiūrint kiekvieną tyrimo objektą atskirai, ekspertas (specialistas) fiksuoja pagrindines objektus apibūdinančias savybes, ypatingus požymius, pavyzdžiui, apžiūrint stiklo šukes apibūdina jų spalvą, specialius žymėjimus, briaunų lūžimo pobūdį ir pan. Apžiūrint nukentėjusiojo ir įtariamojo drabužius, pažymima jų spalva, užrašai, dėmės ant jų, ar rūbai švarūs ar nešvarūs (Gudauskaitė, 2009, p. 37).

Specialisto atliekamas objektų tyrimas įforminamas specialisto išvadoje, o ekspertinis tyrimas baigiamas ekspertizės aktu. Ekspertizės aktui BPK numato turinio ir formos reikalavimus, tuo tarpu specialisto išvadai BPK keliami mažesni reikalavimai ir pabrėžiama, kad tai neturi būti ekspertizės akto variantas, mini ekspertizė, o atskira įrodomosios informacijos rūšis (Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras (1 - 220 straipsniai). 1 dalis, 2003, p. 231, 232).

Tiriant išžaginimą ir seksualinį prievartavimą, mokslo šaltiniuose yra nurodoma, kokios yra atliekamos ekspertizės:

1. nukentėjusiojo ir įtariamojo teismo medicininė ekspertizė;
2. kriminalistinės (įvairių pėdsakų ir jų atsiradimo mechanizmo tyrimas; medžiagos grupinės priklausomybės ar kilmės šaltinio nustatymas; balistinė ir kt.);
3. teismo psichiatrinė (leidžia nustatyti įtariamojo ar/ir nukentėjusiojo psichines ligas, nukrypimus);
4. teismo psichologinė (skiriama išsiaiškinti ar nukentėjusysis, priklausomai nuo savo psichikos būklės, amžiaus ir asmenybės ypatumų, gali teisingai suvokti svarbias aplinkybes, su juo atliktų veiksmų pobūdį, paties daromų veiksmų esmę, juos valdyti; ar nėra lengvai paveikiamas, pasiduodantis įtikinėjimams, linkęs fantazuoti);
5. cheminės arba narkotinių medžiagų (nustatoma medžiagos kilmė, poveikis žmogaus organizmui, ar galėjo sukelti bejėgišką būklę);
6. dirvožemio (ar ant įtariamojo ir nukentėjusiojo drabužių, avalynės rastos dirvos, augalų, kitos dalelės yra iš vienos vietovės);
7. mikroobjektų (ar ant nukentėjusiojo drabužių yra įtariamojo drabužių pluoštelių ir atvirkščiai; ar buvo įtariamojo ir nukentėjusiojo drabužių kontaktas);

8. biologinės (kraujo, spermos; leidžia nustatyti kraujo lytinę, grupinę priklausomybę, spermos grupinę priklausomybę) (Jablokov, 1990, p. 381; Gerasimov, Drapkin, 1994, p. 376, 378).

Tiriant šiuos nusikaltimus paprastai dalyvauja tam tikros specializacijos specialistai - teismo medikai, kurie atlieka žmogaus kūno arba lavono tyrimus bei kurių pagrindinis rūpestis yra praėjęs ilgas laiko tarpas po nusikaltimo, kadangi kuo mažiau valandų praėję po nusikaltimo, tuo paprasčiau rasti įtariamojo kūno skysčius ar kitus pėdsakus ant nukentėjusiojo kūno, teismo psichiatrai ir teismo psichologai, atliekantys asmens psichinės būsenos tyrimą. Išžaginimo ir seksualinio prievartavimo tyrimo atvejais, dažniausiai atliekamos ekspertizės - tai nukentėjusiojo psichologinė psichiatrinė, nukentėjusiojo psichologinė, įtariamojo psichologinė psichiatrinė ir įtariamojo psichiatrinė; DNR ir serologinė ekspertizė ir nukentėjusiojo kūno ekspertizė. Dažniau negu ekspertizės buvo atliekami šie tyrimai: nukentėjusiojo kūno, įtariamojo kūno, daktiloskopiniai, mikroobjektų, biologinių pėdsakų.

3.3.1. Nukentėjusiojo ir įtariamojo teismo medicininis tyrimas (ekspertizė)

Teismo medicinos ekspertizė turi būti atliekama kiek įmanoma greičiau po tyrimo pradėjimo, kadangi fizinės prievartos ir lytinio akto arba kitokios lytinės aistros tenkinimo pėdsakai gali išnykti. Lengvi kūno sužalojimai išlieka 7-10 dienų, sunkesni praeina per 3-4 savaites. Mergystės plėvės plyšimai sugyja dažniausiai per 6-14 dienų, rečiau per 18-20 dienų. Biologinės kilmės pėdsakai išlieka dar trumpesnę laiką: sperma makštyje - iki 5 parų, tiesiojoje žarnoje - iki paros, burnoje - 5-12 valandų, po nagais esančios epitelio ląstelės, mikrodalelės - iki 3 parų (Garmus et al., 2000, p. 77, 51). Laiku atliktų tyrimų ir ekspertizių rezultatai suteikia tyrimui svarbios informacijos bei padeda patikrinti nukentėjusiojo, įtariamojo parodymus, atskleisti nusikaltimo inscenizaciją. Teismų praktikoje šie baudžiamojo proceso veiksmai dažniausiai buvo atliekami arba tą pačią dieną, kai gauta informacija apie nusikaltimą arba kitą dieną. Be to, tais atvejais, kai buvo atliekama ekspertizė, visada buvo tiriamas nukentėjusiojo kūnas. Atkreiptinas dėmesys, kad tais atvejais, kai nei nukentėjusiojo, nei įtariamojo kūnai nebuvo tiriami, įtariamajam buvo pateikti kaltinimai dėl seksualinio prievartavimo.

Išžaginimo ir seksualinio prievartavimo atveju, ekspertas privalo nustatyti:

- ar lytinis aktas tikrai įvyko, jo laiką;
- kūno sužalojimus, jų padarymo laiką ir mechanizmą;
- kūno sužalojimo sunkumą (juridinė kvalifikacija);

- lytinio akto padarinius (pastojimas, užkrėtimas venerine liga, darbingumo netekimas, psichinės sveikatos sutrikimas);
- tai pat turi atsakyti į kitus ekspertizę skyrusių pareigūnų klausimus (lytinis subrendimas, lytiniai iškrypimai ir kt.) (Garmus et al., 2000, p. 50).

Susipažinęs su nutarime nurodytomis įvykio aplinkybėmis, teismo medicinos ekspertas privalo išsiaiškinti įvykio aplinkybes apklausdamas nukentėjusiąją: kiek laiko truko lytinis aktas, ar skaudėjo, ar kraujavo, ar jautė šlapumą tarp kojų. Surenkama ginekologinė anamnezė: pirmosios mėnesinės, jų reguliarumas, ciklo trukmė, gausumas, skausmingumas, paskutinės mėnesinės, ar turėjo lytinių santykių anksčiau, kada pirmą ir kada paskutinį kartą, kokiomis ligomis sirgo, ar sirgo venerinėmis ligomis. Apklausiant ir apžiūrint ikimokyklinio arba jaunesnio mokyklinio amžiaus nukentėjusiąsias (iki 16 m.), turi dalyvauti tėvai, pedagogai arba juos pakeičiantys asmenys (Garmus et al., 2000, p. 50).

Tiriant išorinius lytinius organus, atkreipiamas dėmesys į jų plaukuotumą, pigmentaciją, makšties prieangį, jo sužalojimus (plyšimai, kraujosruvos, nubrozdinimai). Taip pat apžiūrima ar buvo pažeista nukentėjusiosios mergystės plėvė (jeigu pažeista, tai kada; ar galėjo būti lytinis santykiavimas nepažeidžiant mergystės plėvės). Medžiaga spermijams nustatyti iš makšties imama kilpele arba pincetu, apvyniotu vatos ir marlės gniužulėliu. Marlė ir tepinėliai turi būti išdžiovinami kambario temperatūroje (tik ne tiesioginiais saulės spinduliais) ir pridėjus palyginimui švarios marlės arba vatos, siunčiami į laboratoriją (Garmus et al., 2000, p. 50, 51).

Jei į laboratoriją reikia pristatyti seilių pavyzdžius grupei nustatyti, imama 2-3 ml seilių. Prispjaudžius į švarią lėkštelę, suvilgo marlės gabalėlis (15x15 cm dydžio). Marlę suvilgyti seilėmis galima ir burnoje. Paskui marlė išdžiovinama ir, pridėjus palyginimui švarios marlės gabalėlį, siunčiama į laboratoriją (Garmus et al., 2000, p. 51).

Įtarus seksualinį prievartavimą, būtina apžiūrėti burną, išeinamąją angą ir tamponais paimti mėginius iš burnos, iš tarpdančių (iškrapštyti krapštuku) bei iš tiesiosios žarnos. Paskui apžiūrimas visas nukentėjusiojo kūnas ir aprašomi sužalojimai. Išvadoje nurodoma, kaip ir kada tie sužalojimai padaryti, koks jų sunkumo laipsnis. Jeigu nukentėjusysis apsirengęs tais pačiais drabužiais, kuriuos dėvėjo išžaginimo ir seksualinio prievartavimo metu, reikia juos apžiūrėti ir atiduoti tirti į laboratoriją. Taip pat nukentėjusįjį reikia ištirti ir dėl galimų sunkių išžaginimo ir seksualinio prievartavimo padarinių (nėštumo, venerinės ligos arba AIDS, psichikos sutrikimų) (Garmus et al., 2000, p. 52).

Tiriant įtariamąjį, apžiūrimi jo drabužiai, ištrūkusios sagos, dėmės, prikibę plaukai. Įvertinamas tiriamojo fizinis išsivystymas, antriniai lytiniai požymiai, aprašomi kūno

sužalojimai, padaryti, pavyzdžiui, rankų pirštais, nagais, dantimis ir kt. Ieškoma sužalojimų lytinių organų ir gretimose srityse. Čia gali būti nubrozdinimų, kraujosruvų, įtrūkimų, kraujo dėmių, prikibusių plaukų. Varpos paviršiuje gali likti makšties išskyrų ir gleivinės epitelio ląstelių. Mėginėliai paimami drėgna marle ir ta marlė išdžiovinama arba padarom i varpos galvutės atspaudai ant objektinio stiklelio.

Kraujo, odos ar gleivinės ląstelių, arba drabužių skaidulų gali patekti į rankų pirštų panages. Todėl įtariamojo rankų pirštų nagai turi būti nukerpami ir su panagių turiniu siunčiami į laboratoriją (Garmus et al., 2000, p. 50, 52).

3.3.2. Daiktų, pėdsakų tyrimas

Tiriant išžagininimą ir seksualinį prievartavimą yra tiriama įtariamojo drabužiai, patalynė ir įvairūs kiti daiktai ant kurių gali likti jo pėdsakų. Paprastai tai yra kraujas, sperma, plaukai, seilės, prakaitas, epitelio ląstelės ir kita. Jie vadinami biologinės kilmės objektais ir gali būti tiriami serologiniais, citologiniais arba DNR analizės metodais. Serologinis metodas leidžia konstatuoti kraujo buvimą, jo rūšį (žmogaus ar gyvulio) ir grupę, citologijos metodas - nustatyti lytį bei ląstelių priklausomybę kuriam nors audiniui ar organui, DNR analizė metodu - priklausomybę konkrečiam žmogui, nesant įtariamojo gali būti nustatyta lytinė priklausomybė (Garmus et al., 2000, p. 280, 285, 286). Šie tyrimai leidžia nustatyti objektų kilmę, rūšį, grupinę arba individualią priklausomybę.

Iš baudžiamųjų bylų analizės matyti, jog ekspertizės buvo atliekamos dažniausiai taikant DNR analizės metodą arba serologinį ir DNR analizės metodus kartu, pavyzdžiui, Valstybinės teismo medicinos tarnybos Serologijos ir DNR laboratorijos 2023-09-18 specialisto išvadoje Nr. (duomenys neskelbtini) nurodyta, kad: 1. tamponėlyje su O. K. makšties turiniu (SI Nr. (duomenys neskelbtini))) (5 mėg.) rasta sperma. Atlikus autosominių STR lokusų tyrimą gautas O. K. DNR profilis su 99,999999999999999997% tikimybe. Atlikus Y chromosomos DNR tyrimą gautas DNR profilis, kuris sutampa su J. B. DNR profiliu su ne mažesne nei 99,994% tikimybe tarp giminystės ryšiais pagal vyriškąją liniją su J. B. nesusijusių asmenų. 2. Atlikus DNR tyrimą, nuoplovoje nuo J. B. varpos (7 mėg.) nustatytas dominuojantis J. B. DNR profilis su 99,9999999999999999996% tikimybe, o dalinė DNR priemaiša sutampa su O. K. DNR profiliu su 99,999999999999999997% tikimybe. 3. Atlikus DNR tyrimą, nuoplovoje nuo J. B. varpos (6 mėg.) nustatytas mišrus DNR profilis, kurį gali sudaryti J. B. ir O. K. DNR profiliai. Tikimybė, kad gautą mišrų profilį sudaro J. B. ir O. K. DNR profiliai yra 973 milijonų kartų didesnė nei tikimybė, kad jį sudaro J. B. ir atsitiktinio

nesusijusio asmens DNR profiliai. 4. Ant marškinėlių (1 mėg.) rasti sperminio skysčio pėdsakai ir seilės (Šiaulių apylinkės teismo 2024 m. gruodžio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-237-409/2024). Citologiniai tyrimai atliekami nebuvo, nes jiems atlikti nebuvo tinkamos medžiagos.

Atliekant pateiktų objektų tyrimus dažniausiai būna nustatoma kraujo, spermos, seilių priklausomybė konkrečiam asmeniui.

Skiriant minėtų objektų tyrimą (ekspertizę) specialistui (ekspertui) buvo pateikiami tokie klausimai: 1) ar ant pateiktų daiktų yra kraujo, spermos, kitokių žmogaus kūno išskyrų pėdsakai; 2) jeigu tokie pėdsakai yra, tai kokia kraujo grupinė priklausomybė, spermos grupė. Tiriant plaukus specialistas (ekspertas) turėjo atsakyti į klausimą ar jie yra žmogaus, iš kokios jo kūno vietos, kam priklauso - nukentėjusiajam ar įtariamajam.

IŠVADOS

1. Baudžiamoji teisinė charakteristika apima tokius išžaginimo ir seksualinio prievartavimo sudėčių elementus ir požymius: objektas, nukentėjusysis, objektyvioji pusė (veika ir jos padarymo būdas), subjektas, subjektyvioji pusė. Galima rengti bendra išžaginimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamąją teisinę charakteristiką, nes, kaip parodė šių nusikaltimų sudėčių analizė, jos skiriasi tik nukentėjusįjį apibūdinančiais ir objektyviosios pusės (veikos) požymiais. Šių nusikaltimų baudžiamosios teisinės charakteristikos žinojimas padeda efektyviai spręsti įrodinėjimo uždavinius, įrodinėjimo dalyko ir ribų klausimus, teisingai vertinti ir kvalifikuoti šiuos nusikaltimus.

2. Kriminalistinę išžaginimo ir seksualinio prievartavimo charakteristiką galima apibrėžti kaip informacijos apie nusikalstamos veikos elementus ir jų kriminalistiškai svarbius požymius sistemą. Šių nusikaltimų kriminalistinės charakteristikos elementai yra tokie:

- 1) duomenys apie būdą;
- 2) duomenys apie aplinką;
- 3) duomenys apie subjektą (asmenį, padariusį nusikalstamą veiką);
- 4) duomenys apie nukentėjusįjį.

Kriminalistinės charakteristikos elementų turinio, ryšių tarp jų žinojimas leidžia kelti tyrimo versijas, planuoti tyrimo eigą, laiku atlikti tyrimo veiksmus.

3. Ikiteisminis tyrimas dėl paprasto išžaginimo ir paprasto seksualinio prievartavimo pradedamas gavus nukentėjusiojo skundą ar jo teisėto atstovo pareiškimą. Kitais atvejais ikiteisminis tyrimas pradedamas bendra tvarka ikiteisminio tyrimo įstaigai gavus duomenų apie galimai padarytą nusikaltimą.

Išžaginimo ir seksualinio prievartavimo tyrimo situacijos skirstomos į dvi pagrindines kategorijas, priklausomai nuo to, ar nusikaltėlis pažįsta nukentėjusįjį. Pirmuoju atveju, nusikaltėlis gali būti pažįstamas, tačiau gali slapstytis arba būti sulaikytas nusikaltimo darymo metu arba iškart po jo, taip pat nukentėjusysis žino nusikaltėlio buvimo vietą. Antruoju atveju, nusikaltėlis su nukentėjusiuoju yra nepažįstami, tačiau nukentėjusysis gali atpažinti nusikaltėlį pagal įsimintus jo išorės požymius arba nusikaltėlis nepažįstamas nukentėjusiajam ir pasišalino iš įvykio vietos.

Pradėjus tyrimą ir planuojant jo eigą, iškeliamos dvi pagrindinės versijos: pirmiausia, kad išžaginimas ar seksualinis prievartavimas buvo nukentėjusiojo nurodytomis arba kitomis negu nukentėjusysis nurodė aplinkybėmis, ir antra, kad išžaginimo ir seksualinio prievartavimo nebuvo dėl savanoriškų santykių, santykiavimo apskritai nebuvo ar paduotas melagingas nukentėjusiojo skundas. Šios susiklosčiusios tyrimo situacijos,

iškeltos tyrimo versijos, nulemia tyrimo spręstinus uždavinius, tyrimo planavimo kryptis ir atliktinus proceso veiksmus.

4. Išžagavimo ir seksualinio prievartavimo tyrimo metu dažniausiai atliekami tokie procesiniai veiksmai: nukentėjusiųjų, liudytojų, įtariamųjų apklausos, nukentėjusiojo ir įtariamąjo kūno tyrimas (ekspertizė), įvykio vietos apžiūra, parodymų patikrinimas vietoje, daiktų apžiūra, tyrimas, nukentėjusiojo ir įtariamąjo psichinės būklės ekspertizės. Šių veiksmų atlikimo eiliškumą, turinį ir kitus ypatumus nulemia susiklosčiusi tyrimo situacija.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

Nacionaliniai teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija Lietuvos Respublikos piliečių priimta 1992 m. spalio 25 d. referendume (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*. 1992. Nr. 33-1014;
2. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. [interaktyvus] (modifikuota 2025-02-01). Prieiga per internetą: https://www.infolex.lt/portal/start_ta.asp?act=doc&fr=pop&doc=66150;
3. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. [interaktyvus] (modifikuota 2025-02-01). Prieiga per internetą: https://www.infolex.lt/portal/start_ta.asp?act=doc&fr=pop&doc=10708;

Specialioji literatūra

4. Abramavičius, A. ir kt. Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis: vadovėlis. Vilnius, 1998;
5. Abramavičius, A. ir kt. Baudžiamoji teisė. Specialioji dalis. 1 knyga. Vilnius: Eugrimas, 2001;
6. Abramavičius, A. ir kt. Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. Vilnius: Eugrimas, 2003;
7. Aliukonienė, Rita. Veika kaip vienas iš sunkaus sveikatos sutrikdymo objektyviųjų požymių. *Teisė*, 2013 (87), 23;
8. Ancelis, P. ir kt., „Ikiteisminio tyrimo veiksmai baudžiamajame procese“ (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011 m.);
9. Burda, R. ir kt. Kriminalistikos taktika ir metodika. Mokomasis leidinys nuotolinėms studijoms. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2004;
10. Burda, R. ir Kuklianskis, S. Apklausa ikiteisminio tyrimo metu (taktikos teorija ir praktika). – Mokomasis metodinis leidinys. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2007;

11. Bučiūnas, G. ir Gruodytė, E. „Išiteisminis tyrimas: procesiniai, kriminalistiniai ir praktiniai aspektai“, Vilnius: VĮ Registro centro teisinės informacijos departamentas, 2009;
12. Chomentauskas, G. ir kt., Psichologinė parama aukoms ir liudytojams bei jų apsauga teismo procese, Vilnius: Žmogaus studijų centras, 2015;
13. Drobnys, V. Įvykio vietos tyrimo atmintinė. Lietuvos policijos Kriminalistinių tyrimų centras. Vilnius. 2006;
14. Garmus, A. ir kt. Teismo medicina. Vadovėlis. Vilnius, 2000;
15. Goda, G. ir kt. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso komentaras.- Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003;
16. Gorbatkov, A. (2001). Kontrabandos kriminalistinė charakteristika. *Teisė*, 39, 18-32;
17. Gorbatkov, A. (2005). Kontrabandos tyrimas. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01S), Vilniaus universitetas. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla;
18. Gorbatkov, A. (2011). Baudžiamoji justicinė nusikalstamų veikų charakteristika: teoriniai pagrindai ir taikymo perspektyvos. Iš: *Lietuvos Respublikos baudžiamajam kodeksui – 10 metų*. Mokslinių straipsnių rinkinys. Vilnius: Registrų centras, 473-494;
19. Gorbatkov, A. (2018/2019). Nusikaltimų tyrimo metodika. Paskaitų konspektas. Vilniaus universiteto teisės fakulteto baudžiamosios justicijos katedra;
20. Gudauskaitė, A. Kriminalistinio medžiagų ir gaminių tyrimo galimybės: problemos ir perspektyvos: magistro baigiamasis darbas/ Teisės magistro baigiamasis darbas. Vadovas asist. V. Kilinskas – Vilnius: Vilniaus universitetas, Teisės fakultetas 2009.
Prieiga per internetą:
<https://talpykla.elaba.lt/elaba-fedora/objects/elaba:6078917/datastreams/MAIN/content>;
21. Justickis, V. Bendroji ir teisės psichologija.- Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2004;
22. Klimka, A. Nusikaltimų kvalifikavimas. Mokymo priemonė studentams neakivaizdininkams. Vilnius, 1970;

23. Kuconis, P. (2018). Įrodymai ir įrodinėjimas baudžiamajame procese. Paskaitų konspektas. Vilniaus universiteto teisės fakulteto baudžiamosios justicijos katedra;
24. Kuklianskis, S. ir Matulienė, S. (2002). Kriminalistinės nusikaltimų charakteristikos samprata. *Jurisprudencija*, 29 (21), 49-65 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://ojs.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/3581>;
25. Kurapka, V. E. ir kt. (2012). Kriminalistika: teorija ir technika. Vadovėlis: Mykolo Romerio universitetas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://repository.mruni.eu/handle/007/16854>;
26. Kurapka, V. E. ir kt. (2013). Kriminalistika taktika ir metodika. Vadovėlis: Mykolo Romerio universitetas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://cris.mruni.eu/server/api/core/bitstreams/2f55c0ba-4da5-46fc-a26d-7e3c908c7564/content>;
27. Liubkevičiūtė, V. Seksualinio prievartavimo tyrimo metodikos ypatumai: magistro baigiamasis darbas/ Teisės magistro baigiamasis darbas. Vadovė doc. dr. J. Juškevičiūtė – Kaunas: Mykolo Romerio universitetas, Viešojo saugumo fakultetas 2012. Prieiga per internetą: <https://gs.elaba.lt/object/elaba:1967010/index.html>;
28. Matulienė, S. (2004). Kriminalistinė nusikaltimų charakteristika nusikaltimų tyrimo metodikoje: teorinių ir praktinių problemų šiuolaikinė interpretacija. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01S), Lietuvos teisės universitetas. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto leidykla [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/16097/Matuliene_disertacija.pdf?sequence=1&isAllowed=y;
29. Palskys, E. ir kt. Kriminalistika. Vilnius, 1985;
30. Pieskiakas, V. Lietuvos baudžiamoji teisė. Pirmoji knyga. Vilnius: Justitia, 2006;
31. Rimko, J. Išžaginimo ir seksualinio prievartavimo tyrimo metodika ir tobulinimo perspektyvos: magistro baigiamasis darbas/ Teisės magistro baigiamasis darbas. Vadovas lekt.dr. A.Gorbatkov – Vilnius: Vilniaus universitetas, Teisės fakultetas 2008. Prieiga per internetą: <https://epublications.vu.lt/object/elaba:2057233/index.html>;
32. Selmistraitienė, D. Kaip padėti vaikams ir paaugliams, patyrusiems seksualinę skriaudą. Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras, 2003;

33. Wessels J. Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. Baudžiamoji veika ir jos struktūra. Vilnius: Eugrimas, 2001;
34. Belkin, R. S. Kriminalistika (Kratkaja enciklopedija), Moskva, 1993;
35. Kriminalistika. Pod red. Jablokova, N. P. Moskva, 1990;
36. Kriminalistika. Pod red. Jablokova, N. P. Moskva, 2005;
37. Kriminalistika. Pod red. Belkina, R.S. Moskva, 1990;
38. Kriminalistika. Pod red. Gerasimova, I. F.; Drapkina, L. J. Moskva, 1994;
39. Kriminalistika. Pod red. Sedovoj, T. A.; Eksarhopulo, A .A. Sankt-Peterburg, 2001;
40. Kriminalistika socialisticeskih stran. Pod red. Koldina, V. J. Moskva, 1986;
41. Kriminalistika. Pod red. Pantelejeva, I. F.; Selivanova, N. A. Moskva, 1993.

Teismų praktika

42. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2004 m. gruodžio 30 d. Teismų praktikos išžaginimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamosiose bylose apžvalga;
43. Lietuvos Aukščiausio Teismo 2006 vasario 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-173/2006;
44. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. gegužės 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-334/2006;
45. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. birželio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-196-697/2019;
46. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. spalio 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-580/2007;
47. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis 2024 m. spalio 30 d. baudžiamojoje byloje Nr. 2K-230-495/2024;
48. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. lapkričio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-670/2007;
49. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. gruodžio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K – 607/2010;

50. Lietuvos apeliacinio teismo 2006 m. sausio 17 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-71/2006;
51. Lietuvos apeliacinio teismo 2006 kovo 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-181-2006;
52. Lietuvos apeliacinio teismo 2006 m. birželio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A – 301 – 2006;
53. Lietuvos apeliacinio teismo 2006 m. liepos 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-103/2006;
54. Lietuvos apeliacinio teismo 2007m. kovo 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-141/2007;
55. Šiaulių apygardos teismo 2004 m. kovo 24 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-97-8/2004;
56. Kauno apygardos teismo nuosprendis 2009 m. gegužės 15 d. baudžiamojoje byloje Nr.1-95-245/2009;
57. Panevėžio apygardos teismo nuosprendis 2009 m. liepos 3 d. baudžiamojoje byloje Nr. 1-8-337/2009;
58. Kauno apygardos teismo nuosprendis 2009 m. rugsėjo 28 d. baudžiamojoje byloje Nr. N1-181-493/2009;
59. Šiaulių apygardos teismo nuosprendis 2017 m. birželio 16 d. baudžiamosios bylos Nr. N1-78-616/2017;
60. Vilniaus apygardos teismo nuosprendis 2024 m. spalio 3 d. baudžiamojoje byloje Nr. N1-102-92/2009;
61. Šiaulių apygardos teismo nuosprendis 2024 m. gruodžio 19 d. baudžiamojoje byloje Nr. 1-87-616/2024;
62. Kauno apylinkės teismo nuosprendis 2005 m. lapkričio 9d. baudžiamojoje byloje 1A-7-290/2005;
63. Vilniaus miesto 3 apylinkės teismo 2005 lapkričio 30 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-486-271/2005;

64. Biržų rajono apylinkės teismo nuosprendis 2009 m. vasario 06 d. baudžiamojoje byloje Nr. 1-4-752/2009;
65. Kauno apylinkės teismo nuosprendis 2017 m. vasario 15 d. baudžiamojoje byloje Nr. N1 – 338 – 926/2017;
66. Panevėžio apylinkės teismo nuosprendis 2024 m. rugsėjo 19 d. baudžiamojoje byloje Nr. 1-895-1175/2024;
67. Šiaulių apylinkės teismo 2024 m. gruodžio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-237-409/2024;

SANTRAUKA

Išžaginimo ir seksualinio prievartavimo tyrimo metodika

Eglė Česnavičiūtė

Šiame magistro baigiamajame darbe yra išanalizuotos ir pateiktos išžaginimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamoji teisinė ir kriminalistinė charakteristikos, kurių žinojimas leidžia tinkamai vertinti, kvalifikuoti šiuos nusikaltimus, sėkmingai planuoti tyrimą.

Pirmoje šio darbo dalyje yra nagrinėjama išžaginimo ir seksualinio prievartavimo nusikalstamų veikų baudžiamoji teisinė ir kriminalistinė charakteristika. Taip pat siekiant atskleisti baudžiamąją teisinę ir kriminalistinę šių nusikalstamų veikų charakteristikas pateikiama aktuali kasacinio teismo ir žemesnių instancijų teismų formuoja praktika.

Antroje šio darbo dalyje, išnagrinėjus šių nusikaltimų atskleidimo ir jų tyrimo planavimo ypatumus pateiktos pagrindinės tipinės tyrimo situacijos ir pagrindinės tipinės tyrimo versijos. Konkretūs tyrimo veiksmai atliekami priklausomai nuo susiklosčiusios tyrimo situacijos ir iškeltų tyrimo versijų. Išanalizavus praktinę baudžiamųjų bylų medžiagą pateikti dažniausiai atlikti pirminiai ir tolimesni ikiteisminio tyrimo veiksmai.

Trečioje šio magistro darbo dalyje yra analizuojami, tiriant išžaginimą ir seksualinį prievartavimą, dažniausiai atliekami šie ikiteisminio tyrimo veiksmai: liudytojų, įtariamųjų, nukentėjusiųjų apklausos, nukentėjusiojo ir įtariamojo kūno tyrimas (ekspertizė), įvykio vietos apžiūra, parodymų patikrinimas vietoje, daiktų apžiūra, tyrimas, nukentėjusiojo ir įtariamojo psichinės būklės ekspertizės. Atliekant šiuos veiksmus tyrėjai neretai nesilaiko baudžiamųjų įstatymų reikalavimų ir padaro klaidų.

SUMMARY

Rape and Sexual Assault Investigation Methodology

Eglė Česnavičiūtė

This master's thesis analyzes and presents the criminal legal and forensic characteristics of rape and sexual assault, the knowledge of which allows for proper assessment, qualification of these crimes, and successful planning of the investigation. The first part of this work analyzes the criminal legal and forensic characteristics of the criminal acts of rape and sexual assault. Also, in order to reveal the criminal legal and forensic characteristics of these criminal acts, the relevant practice of the Court of Cassation and lower courts is presented.

In the second part of this work, after analyzing the features of the disclosure of these crimes and planning their investigation, the main typical investigation situations and the main typical investigation versions are presented. Specific investigation actions are performed depending on the investigation situation and the investigation versions raised. After analyzing the practical material of criminal cases, the most commonly performed initial and further pre-trial investigation actions are presented.

The third part of this master's thesis analyzes the following pre-trial investigation actions that are most commonly performed when investigating rape and sexual assault: interrogations of witnesses, suspects, victims, examination of the victim and suspect's body, inspection of the scene of the incident, verification of testimonies on the spot, inspection of objects, investigation, expert examinations of the victim and suspect's mental state. When performing these actions, investigators often do not comply with the requirements of criminal laws and make mistakes.